

**AHMED DÜRRİ EFENDİ'NİN
İRAN SEFARETNAMESİ**

Ayhan ÜRKÜNDAĞ
Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. H. Mustafa ERAVCI

Afyon
2006

AHMED DÜRRİ EFENDİ'NİN
İRAN SEFARETNAMEŚİ

Ayhan ÜRKÜNDAĞ

Yüksek Lisans Tezi

Tarih Anabilim Dalı
Danışman: Doç. Dr. H. Mustafa ERAVCI

Afyon
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül 2006

İÇİNDEKİLER.....	Sayfa
ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
ÖZGEÇMİŞ.....	vi
KISALTMALAR.....	vi
GİRİŞ.....	1-4

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-İRAN İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

I. SAFEVİ DEVLETİNİN KÖKENLERİ.....	5-9
II. XVIII. YÜZYILA KADAR OSMANLI-SAFEVİ İLİŞKİLERİ.....	9-17
III. III. AHMED DÖNEMİ OSMANLI-SAFEVİ İLİŞKİLERİ.....	17-22

İKİNCİ BÖLÜM

XVIII. YÜZYILDA İRAN'A GİDEN OSMANLI SEFİRLERİ VE SEFARETNAMELERİ

I. XVIII. YÜZYILDA İRAN'A GİDEN OSMANLI SEFİRLERİ.....	23-24
II. XVIII. YÜZYILDA İRAN'A GİDEN OSMANLI SEFİRLERİNİN SEFARETNAMELERİ.....	24-27

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHMED DÜRRİ EFENDİ'NİN HAYATI VE NÜSHALARIN HUSUSİYETLERİ

I. AHMED DÜRRİ EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ.....28-30

II. YAZMA NÜSHALAR VE HUSUSİYETLERİ.....30-31

- A) Millet Genel Kütüphanesi Ali Emiri Tasnifi no:820
(M 820 nüshası).....32
- B) İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü Ty No: 3228
(T 3228 Nüshası).....32-33
- C) İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü Ty No:442
(T 442 Nüshası).....33-34
- D) Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hazine kısmı No: 1432
(H 1432 Nüshası) 34-35
- E) Millet Genel Kütüphanesi Ali Emiri Tasnifi No: 821
(M 821 Nüshası).....35
- F) Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan Kısmı No: 1228
(R 1228 Nüshası).....36
- G) Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan kısmı No: 1313 (Metin).....36-37

III. YAZMA NÜSHALARIN DEĞERLENDİRİLMESİ.....37-39

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SEFARETNAME-İ DÜRRİ EFENDİ'NİN MAHİYETİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

I. SEFARET HEYETİNİN HAZIRLANMASININ NEDENİ.....40-41

II. AHMED DÜRRİ EFENDİ'NİN İRAN'A YOLCULUĞU.....41-42

III. ELÇİLİK HEYETİNİN İRAN SINIRINA DÂHİL OLMASI.....42-44

IV.ELÇİLİK HEYETİNİN ŞAH HÜSEYİN'İN ORDUGÂHINA GELMESİ.....	44-46
V. AHMED DÜRRİ EFENDİ'NİN ŞAH HÜSEYİN'İN HUZURUNA ÇIKMASI....	46-49
VI. AHMED DÜRRİ EFENDİ'NİN II. DEFA ŞAH HÜSEYİN'İN HUZURUNA ÇIKMASI	49-54
VII. AHMED DÜRRİ EFENDİ'NİN İRAN'DAKİ DİPLOMATİK FAALİYETLERİ-NİN SONA ERMESİ.....	54-55
VIII. AHMED DÜRRİ EFENDİ'NİN İRAN'DAN DÖNÜŞ YOLCULUĞU.....	55-56
SONUÇ.....	57-58
KAYNAKÇA	59-65
METİN TRANSKRİPSİYONU.....	66-101
EKLER.....	102-137

ÖNSÖZ

Osmanlı elçilerinin gittikleri yabancı ülkelerdeki gözlemlerini ve buralarda yaptıkları faaliyetleri anlatan sefaretnameler Osmanlı Diplomasi Tarihi için önemli kaynak eserlerdir. Son zamanlarda ülkemizde araştırmacılar sefaretnameler üzerine bir hayli çalışmalar yapmışlardır. Çalışmamızın konusu olan ve Ahmed Dürri Efendi'nin İran elçiliği sırasında kaleme aldığı sefaretnamesi de bunlardan biri olup Osmanlı-İran ilişkilerine ışık tutacak bilgileri içeren önemli bir eserdir.

XVIII. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti batıda yaptığı savaflara son vererek bir barış dönemine girmiştir. Bu sırada Safevi Devleti'nde iç karışıklıkların başlaması üzerine bu ülkede iç durumu tetkik etmek için Ahmed Dürri Efendi Osmanlı Devleti tarafından İran'a elçi olarak gönderilmiştir. İşte Ahmed Dürri Efendi bu elçiliği sırasında İran'da yapmış olduğu diplomatik faaliyetleri ve gözlemlerini anlatan bir sefaretname kaleme almıştır. Biz elimizde bulunan sefaretnamenin çeşitli yazma nüshalarını da inceleyerek, sefaretnamenin içindeki bilgiler ışığında Safeviler'in son zamanlarında Osmanlı-İran ilişkilerini incelemeye çalıştık.

Bu çalışmam sırasında bana yol göstererek yardımlarını esirgemeyen Hocam Doç. Dr. H. Mustafa Eravcı'ya sonsuz şükranlarımı sunarım.

Ayhan Ürkündağ

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu ve Safevi İran'ı arasındaki ilişkiler, XVI. yüzyılda başlayıp, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Safeviler'in çöküşüne kadar devam etmiştir. Bu ilişkiler genellikle karşılıklı çatışma şeklinde olmuştur.

Safeviler ile Osmanlılar arasındaki yaşanan çatışmaların en önemli sebebi Doğu Anadolu topraklarında kimin hakimiyet kuracağı ile alakadır. XVIII. yüzyılın ilk yarısına kadar devam eden bu ilişkiler sırasında iki devlet arasında bazı zamanlarda karşılıklı elçiler gönderilmiştir. Bu elçilerden biri de Osmanlı İmparatorluğu tarafından İran'a gönderilen Ahmed Dürri Efendi'dir.

Ahmed Dürri Efendi, zamanının önemli bir devlet adamı olmasının yanı sıra önemli bir şairdir. XVIII. yüzyılın başlarında İran'da meydana gelen iç çatışmalar Osmanlı İmparatorluğu'nun yönünü bu devlete çevirmesine neden olmuştur. İşte Dürri Efendi İran'da yaşanan olayları öğrenmek için 1721 yılında İran'a gitti. İran'da Şah Hüseyin ile görüşükten sonra İran'ın sosyal ve politik koşullarını inceledi. İstanbul'a döndükten sonra hazırlamış olduğu sefaretnamesini, III. Ahmed'e sundu.

Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi Safeviler'in son zamanları hakkında bilgiler içermesi nedeni ile çok önemli bir eserdir. Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi'nin elimizde 7 farklı nüshası vardır. Bu Yüksek Lisans Tez'inde ben, bu sefaretnamenin orijinal nüshasını bulmaya ve incelemeye çalıştım.

ABSTRACT

Diplomatic relations between Ottoman Empire and Safavid Persia at the beginning in the 16th century and lasted until the collapse of the Safavids in the first half of the 18th century. These relations were generally mutual battles.

The most important reason of the battles between Safavids and the Ottomans was about the control of East Anatolia. These two states sent ambassadors to each other during the relations which lasted until the first half of the 18th century. Ahmed Dürri Efendi was one of these ambassadors who was sent to Persia by the Ottoman Empire.

Ahmed Durri Efendi was an important statesman at that time and he was also an important poet. The inner conflicts in Persia which occurred at the beginning of the 18th century caused the Ottoman Empire to head for Persia. Dürri Efendi went to Iran in 1721 to obtain information. After he had negotiated with Şah Hüseyin in Iran he examined the social and political conditions of Iran. After his returning to İstanbul he prepared his sefaretnâme and submitted it to III. Ahmed.

Ahmed Dürri Efendi's sefaretnâme is a very important work because it contains information about the last days of Safavids. There are seven different copies of this sefaratname. In this master thesis, I tried to find and examine the original copy of this sefaratname.

ÖZGEÇMİŞ

Ayhan ÜRKÜNDAĞ
Tarih Anabilim Dalı
Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans: 2001 Afyon Kocatepe Üniversitesi, Uşak Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği
Bölümü

Lise: 1997 Alaşehir Orgeneral Kenan Evren Endüstri Meslek Lisesi, Metal İşleri Bölümü

İş/İstihdam

Tarih Öğretmeni, Milli Eğitim Bakanlığı

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri ve yılı: Alaşehir/ Manisa, 15 Şubat 1979 Cinsiyet: Erkek

Yabancı Dil

İngilizce

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
Haz.	: Hazırlayan
İ.A.	: İslam Ansiklopedisi
İ.Ü.E.F.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınları
YKY	: Yapım Kredi Yayınları
YTY	: Yeni Türkiye Yayınları

GİRİŞ

Devletler, tarih sahnesine çıktıkları ilk devirlerden itibaren çeşitli nedenlerden dolayı birbirlerine elçi göndermişlerdir. Diploması ismi verilen bu faaliyetler, devletlerin birbiriyle karşılıklı olarak ilişki kurmalarına yardımcı olan vasıtaların başında yer almıştır¹.

Türk tarihinin en büyük devletlerinden biri olan Osmanlı Devleti, altı asır boyunca Anadolu, Ortadoğu, Balkanlar ve Avrupa topraklarında siyasi olayların belirlenmesinde etkin bir rol oynamıştır. Bu yüzden Osmanlı Diploması Tarihi'nin incelenmesi ile elde edilecek sonuçlar sayesinde, gerek Osmanlı Devleti tarihi gerekse bu bölgelerde kurulmuş olan diğer devletlerin tarihlerinin aydınlatılmasında önemli sonuçların ortaya konacağı şüphesizdir.

Osmanlı Diploması Tarihi incelediğinde görülecektir ki Osmanlı Devleti sürekli elçilikler kuruluncaya kadar tek yanlı ve geçici diploması uygulamıştır. Bu tür diploması elçiler, belirli bir amacı veya bir görevi gerçekleştirmek için ülke dışına gönderilir ve görevleri sona erdiğinde ise tekrar ülkelerine geri dönerlerdi².

Osmanlı Devleti'nin daimi elçilikler kuruluncaya kadar tek yanlı diploması izlemesinin sebepleri şu şekilde açıklanabilir: Osmanlı Devleti'nin hiçbir Avrupalı hıristiyan devleti kendisiyle eşit görmemesi ve bunu bir ilke olarak devam ettirmesi ve koruması³, bunun devletin gücü ve üstünlüğünün bir göstergesi olduğuna inanılması⁴, bunun yanında Osmanlı tüccarları ve dini kurumlarının dış ülkelerde yaygın faaliyetlerde bulunmaması⁵ ayrıca bu diploması sayesinde Avrupalı devletlerin politik ve diplomatik tuzaklarına düşmeyerek, serbest hareket imkanı bulmuş olmasıdır⁶. Osmanlı Devleti, diğer devletler hakkında bilgi ihtiyacını kendisine tâbi olan Eflak Voyvodalığı, Kırım Hanlığı, Raguzalı Cumhuriyeti ve

---

¹ Hüner TUNCER, *Eski ve Yeni Diploması*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1995, s. 9.

² Hadiye TUNCER-Hüner TUNCER, *Osmanlı Diplomasısı ve Sefaretnameler*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1998, s. 9.

³ Ali İbrahim SAVAŞ, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasısı", *Osmanlı Özel Sayısı I*, YTY, Ankara 2000, s. 489.

⁴ Hadiye TUNCER-Hüner TUNCER, *a.g.e.*, s. 18.

⁵ İlber ORTAYLI, "Osmanlı Diplomasısı ve Dışişleri Örgütü", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. I, İletişim Yay., İstanbul 2000, s. 278.; Osmanlı Devleti egemenlik anlayışına göre hıristiyan ülkeleri *dar'ül cihad* veya *diyar-ı küfr* olarak görüldüğü için buralarda bir müslümanın uzun süre kalması hoş görülmezdi. Ayrıca padişahlar ve sadrazamlar yabancı elçileri küçümserdi. Bundan dolayı Osmanlı Devleti XIX. yüzyılın sonlarına kadar hiçbir batı başkentine daimi elçilik yerleştirmemiştir. Cahit BİLİM, "Tercüme Odası", *OTAM*, Yıl I, S. I, Haziran 1994, s. 29.

⁶ Mehmet İPŞİRLİ, "Elçi", *İ.A.*, C. I, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1995, s. 9.

Erdel Krallığı aracılığı ile öğrenmektedir. Bunun yanında İstanbul'da bulunan yabancı elçilerin tercümanları ile yakın temaslar da olan Divan-ı Hümayun ve Babiâli tercümanları, sınır komşusu illerin valileri⁷ ve ticaret amacıyla Avrupa'da bulunan Osmanlı tüccarlarının gördükleri ve duydukları olayları hükümete sundukları raporlardır⁸. Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelerle ilgili diğer bir kaynağı ise Osmanlı seyyahlarının ve esirlerinin yazdıkları hatıralar ve seyahatnamelerdir⁹.

Osmanlı Devleti, kuruluşundan itibaren askeri ve siyasi gücünün büyümesine paralel olarak dış ilişkileri de o oranda gelişip, büyümüş, gerek komşuları olan Müslüman-Türk Devletleri¹⁰ gerekse sınır komşusu olan hıristiyan Bizans Devleti ile askeri mücadelelerin yanında diplomatik ilişkilerde bulunduğu tespit edilmiştir.

Osmanlı Devleti'nin yabancı devletlere ilk defa ne zaman elçi gönderdiği bilinmemekle birlikte Osmanlılar'ın Bizans sınırında varlığını hissettirdikleri andan itibaren Bizanslı'lar ile diplomatik faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir. Özellikle Orhan Bey zamanında Osmanlılar'ın Balkan topraklarına geçmeleriyle Bizanslı asilzadeler ile işbirliği yaptıkları görülmektedir. Bizans Devleti de Osmanlı hükümdarlarının yanında elçi bulundurulardı¹¹.

Osmanlı Devleti Diplomasi Tarihi'nin aydınlatılmasında yararlanılan kaynakların arasında sefaretnameler önemli bir yer tutmaktadır. Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelere gönderdikleri elçilerin kaleme aldıkları mektup, risale, seyahatname, takrir ve havadisnamelere sefaretname ismi verilir¹².

Osmanlı Devleti, padişahın cülusunu bildirmek, kazanılan zaferleri duyurmak, Avrupa'lı kral ve imparatorlarının taç giymelerini tebrik etmek için, barış şartlarını görüşmek, imzalanan barış anlaşmalarının tasdikli metnini göndermek, hediyeler götürmek, padişahın bir mektubunu iletmek, barış yapmak veya mevcut barışı yenilemek, vergi istemek, taç giyme törenine katılmak, antlaşma şartlarına uyulmadığı durumlarda şikayette bulunmak,

---

⁷ Kemal GİRĞİN, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, TTK Yay., Ankara 1994, s. 40.

⁸ Ercüment KURAN, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1988, s. 9.

⁹ Hasan KORKUT, "Osmanlı Sefaretnâmeleri Hakkında Yapılan Araştırmalar", *Literatür Dergisi*, C. I, S. 2, Bilim ve Sanat Vakfı Yay., İstanbul 2003, s. 492.

¹⁰Bu devletler Karakoyunlu, Akkoyunlu, Karamanlılar, Timurlular, Candaroğulları, Germiyanogulları, Memlûklüler gibi. İPŞİRLİ, a.g.m., s. 8.

¹¹ SAVAŞ, a.g.m., s. 489.

¹² Belkıs ALTUNİŞ-GÜRSOY, "Sefaretnameler", *Türkler*, C. XII, YTY, Ankara 2002, s. 582.

arabuluculuk etmek, diğler devletlerin Osmanlılar hakkındaki görüşlerini anlamak, Osmanlı Devleti'ne taraftar kazanmak, gidilen devleti üçüncü bir devlet aleyhine savaşa teşvik etmek, Osmanlı Devleti'nin alacaklarını toplamak, iyi dostluk ilişkileri kurmak gibi nedenlerden dolayı diğler ülkelere elçiler göndermekteydi¹³. Geçici olarak gönderilen bu elçilere "sefir" ismi de verilmektedir¹⁴. Ancak Osmanlı tarihine ait kaynaklarda sefir sözü yerine daha çok "elçi" tabiri kullanılmaktadır¹⁵.

Osmanlı Diplomasi Tarihi'nin en önemli kaynaklarından olan sefaretnameler; edebi tür açısından seyahat günlüğü, hatırat ve muhtevaları sadece politik yazılardan oluşanlar olmak üzere iki kısımda değerlendirilebilir. Muhtevaları politik yazılardan oluşan sefaretnameler, daha ziyade gönderildikleri ülkenin sosyal, iktisadi ve askeri yapısı hakkında bilgi verdiklerinden, bu eserlerde sefaret yolculuğu, elçi olarak gönderildikleri ülkelerde edindikleri intibalar ve sefaretle alakalı görüşme ve ziyaretler hakkında malumat bulunmamaktadır. Hatırat ve seyahat günlüğü şeklinde yazılan sefaretnamelerde ise, Osmanlı elçisinin göreve tayinini, gidecekleri ülkenin hükümdarına teslim edecekleri hediye ve mektupların teslim alınışını, İstanbul'dan ayrılışlarından geri dönüncüye kadar olan yolculuklarını, gittikleri ülkelerde yaptıkları ziyaretler, görüşmeler, edindikleri fikirleri tafsilatlı bir şekilde anlatılır. Bu yüzden sefaretnameler kültür ve diplomasi tarihi açısından zengin bilgilere sahip olan vazgeçilemez kaynaklar içersinde yer alırlar¹⁶. Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi, yukarıdaki her iki edebi türü kapsayan bir eserdir.

Sefaretnameler, Osmanlı Devleti ile diğler devletlerin siyasi ve diplomatik ilişkilerinin açıklığı kavuşturulmasında, o dönemde yaşanan olayların siyasi, sosyal coğrafi ve kültür yönünden aydınlatılma ve değerlendirilmesinde önemli bir yere sahiptir. Kısaca bu önemli eserler Osmanlı Diplomasi Tarihi'nin vazgeçilmez kaynaklardır. Bugüne kadar Osmanlı sefaretnameleri hakkında yapılan çalışmalar arasında en kapsamlı çalışma Faik Reşit Unat'ın yazdığı *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri* adlı eseridir¹⁷. Unat, bu eserinde 41 tane

---

¹³ İPŞİRLİ, a.g.m., s. 9. ; ALTUNİŞ-GÜRSOY, a.g.m., s. 582.

¹⁴ Faik Reşit UNAT, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Yayına Haz.; Bekir Sıtkı Baykal, TTK Yay., 3. baskı, Ankara 1992, s. 1.

¹⁵ UNAT, a.g.e., s. 14.

¹⁶ Ali İbrahim SAVAŞ, "Osmanlı Elçilerin Resm-i Kabul Protokolleri", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir 1996, s. 111.

¹⁷ Bu eserdeki bazı bilgi hatalarını görmek için Bkz. Taha TOROS, "Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnamelere Dair", *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl 5, S. 7, Ankara 1969, s. 10-12.

sefaretname olduğu belirtirken, Ali İbrahim Savaş sefaretnamelerin sayısının 45 olduğu belirtir.

İncelemiş olduğumuz Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi, siyasi içerikli bilgileri muhteva eden bir sefaretnamedir. Osmanlı Devleti tarafından İran'a gönderilen elçilerin sefaretnameleri arasında en erken tarihli İran sefaretnamesi olmasından dolayı çok değerli bir kaynaktır. Bu sefaretname Osmanlı Devleti'nin doğudaki en büyük rakibi olan Safevi Devleti'nin yıkılmadan önceki son günleri hakkında önemli bilgiler içermektedir. Ayrıca Osmanlı'nın Safevi Devleti'nin son zamanlarında bu sefaretnameden elde edilen bilgiler sayesinde İran'a karşı izleyeceği tutumu belirlemede önemli bir etken olması sebebiyle de Osmanlı-Safevi siyasi tarihinin aydınlatılmasında önemli bir eserdir.

Çalışmamızın konusunu oluşturan Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; Safevi Devleti'nin ortaya çıkışı, Safevi Devleti'nin Osmanlı topraklarındaki emelleri ve Osmanlı Devleti'nin Safeviler'e karşı aldığı tedbirler, iki devlet arasında yapılan savaşların sebepleri ve sonuçları, Safevi Devleti'nin yıkılışı hakkında özet bir bilgi verildi.

İkinci bölümde; Ahmed Dürri Efendi'nin hayatı ve XVIII. yüzyılda İran'a giden Osmanlı elçilerinin isimleri ne zaman ve niçin İran'a gittikleri, bu elçiler içerisinde sefaretnamesi bulunan üç elçi ve bunların sefaretnameleri hakkında bilgi verildi.

Üçüncü bölümde; İran Sefaretnamesi'nin yazma nüshaları arasındaki fiziki farklar hakkında bilgi verildi. Ayrıca yazma nüshaların karşılaştırılması sonucunda hangi nüshanın hangisinden kopye edildiğini gösteren bir şema çizildi.

Dördüncü bölümde; İran Sefaretnamesi'nden elde edilen bilgiler doğrultusunda Ahmed Dürri Efendi'nin İran'a varışı, burada gerek İran devlet adamları gerekse Şah Hüseyin ile yaptığı görüşmeler ve İran'ın iç durumu hakkında bilgi verildi.

BİRİNCİ BÖLÜM

OSMANLI-SAFEVİ İLİŞKİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

I. Safevi Devleti'nin Kökenleri

XVI. yüzyılın başlarında Şah İsmail tarafından kurulan, Doğu Anadolu, Azerbaycan ve Batı İran'ı kapsayan ve daha sonra da Horasan'a doğru genişleyen Safevi Devleti'ni kuran

ve onu ayakta tutan halk Anadolu'dan giden Türkler'dir¹⁸. İran topraklarında Safevi Devleti'nden önce de bazı Türk Devletleri'nin hâkimiyet kurduğu bilinmektedir. Bunlar sırası ile Gazneliler¹⁹, Büyük Selçuklular²⁰ ve Harzemşahlılar'dır²¹.

Ancak, XIII. yüzyılın başlarında bütün Asya'da görülmemiş yıkıntılara ve değişikliklere sebep olan Moğol akınları karşısında Harzemşahlar Devleti çökünce (1220) Türkistan, Afganistan gibi İran da Moğolların eline geçmekten kurtulamamıştır. Böylece İran toprakları Türkler'in hâkimiyetinden çıkmıştır. Çingiz'in daha sağlığında iken Türk geleneğine uygun olarak imparatorluğunu dört oğlu arasında paylaştırdı. Bu paylaşımın İran bölgesi Hülagüoğulları (İlhanlılar)'ın payına düşmüştür²².

İran'daki Moğol varlığına Timur'un (1370–1405)²³ son vermesiyle İran, Timurlular'ın hâkimiyeti altına girmiştir. Ancak 1405 yılında Timur'un çıktığı Çin seferinde ölmesi ile İran'ın siyasi birliği yeniden bozulmuştur²⁴. Siyasi birlik, bir Türkmen aşireti olan Karakoyunlular²⁵ tarafından İran şehirlerinin bir bir ele geçirilmesi ile yeniden sağlanmıştır. Böylece İran topraklarında Moğollar'ın işgali neticesinde kaybolan Türk hâkimiyeti yeniden kuruldu.

---

¹⁸ Behset KARACA, “ Safevi Devleti'nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı- Safevi İlişkileri”, *Türkler*, C.IX, YTY, Ankara 2002, s. 409; Ayrıca geniş bilgi için Bkz. Faruk SÜMER, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK Yay., Ankara 1992.

¹⁹ Gazneliler hakkında geniş bilgi için Bkz. Erdoğan MERÇİL, *Gazneliler Devleti Tarihi*, TTK Yay., Ankara 1998.

²⁰ Büyük Selçuklu'lar hakkında geniş bilgi için Bkz. Osman TURAN, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti*, 5. baskı, Boğaziçi Yay., İstanbul 1996.

²¹ Harzemşahlılar hakkında geniş bilgi için Bkz. İbrahim KAFESOĞLU, *Harzemşahlar Devleti Tarihi*, Ankara 1956.

²² Abdurrahman ATEŞ, *Avşarlı Nadir Şah ve Döneminde Osmanlı-İran Mücadeleleri*, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2001, s. 5; İlhanlılar hakkında geniş bilgi için Bkz. Bertold SPULER, *İran Moğolları*, çev. Cemal Köprülü, 2. baskı, TTK Yay., Ankara 1987.

²³ Timur ve kurmuş olduğu Devlet hakkında geniş bilgi için Bkz. İsmail AKA, *Timur ve Devleti*, TTK Yay., Ankara 1991.; Yaşar YÜCEL, *Timur'un Ortadoğu-Anadolu Seferleri ve Sonuçları (1393-1402)*, TTK Yay., Ankara 1989.

²⁴ Osman Gazi ÖZGÜDENLİ, “ İran (Fetihden Safeviler'e Kadar)” *İ. A.*, C. XII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 399 ; Yılmaz KARADENİZ, *İran'da Sömürgecilik Mücadelesi Ve Kaçar Hanedanı (1795–1925)*, Bakış Yay., İstanbul 2006, s. 31.

²⁵ Karakoyunlular hakkında geniş bilgi için Bkz. İsmail AKA, *İran'da Türkmen Hâkimiyeti (Kara Koyunlular Devleti)*, TTK Yay., Ankara 2001.

Karakoyunlu hükümdarı Şah Cihan'ın, Akkoyunlu²⁶ Hükümdarı Uzun Hasan'a mağlup olup 1467'de öldürülmesinden sonra Karakoyunlu toprakları Akkoyunlular'ın eline geçmiştir²⁷. Uzun Hasan'ın Türkmen Devleti, 1473 yılında Fatih Sultan Mehmet ile yaptığı Otlukbeli savaşını kaybedince hızla dağılma sürecine girmiş, Akkoyunlu Devleti'nin yıkılmasıyla XVI. asrın başlarında İran'daki Türk idaresi yeniden el değiştirerek askeri yapısı ve dini anlayışı ile tam bir Türkmen devleti olan Safeviler'e geçmiştir²⁸.

Safeviler, İran'da başlangıçta bir tarikat temsilcisi iken, sonradan burada güçlü bir siyasi birlik kurmuş olan hanedandır. Bu hanedan adını, Safeviyye tarikatı lideri Şeyh Safiyüddin İshak (1252–1334)'dan almıştır²⁹. Safeviler, Şeyh Safiyüddin döneminde seyyidlik iddiaları yok iken, Şeyh Cüneyd (1447–1460)'den itibaren kendilerini Hz. Ali'nin torunlarından sayarak seyyidlik iddiasında bulunmuşlar³⁰, bir de secere ortaya çıkarmışlardır³¹. Fakat bunların peygamber soyu ile hiçbir ilgilerinin olmadığı ve seyyidlik ile

---

²⁶ Akkoyunlu' hakkında geniş bilgi için Bkz. J. E. WOODS, *Akkoyunlular*, çev. Sibel Özbudun, İstanbul 1993; Faruk SÜMER, “ Akkoyunlular” , *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 40, (Şubat 1986), s. 1–38; Peter B. GOLDEN, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, çev. Osman Karatay, Karam Yay., Ankara 2002, s. 305–310.

²⁷ ÖZGÜDENLİ, a.g.m., s. 399.

²⁸ KARACA, a.g.m., s. 409.

²⁹ Remzi KILIÇ, *Kanuni Sultan Süleyman Devri Osmanlı-İran Münasebetleri (1520–1566)*, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1994, s. 3; Walther HINZ, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd (XV. Yüzyılda İran'ın Milli Bir Devlet Haline Yükselişi*, çev. Tevfik Bıyıklıoğlu, TTK Yay., Ankara 1992, s. 5; Şeyh Safiyüddin, tutulan özel hocalar sayesinde o zaman tutulan bütün ilmlerini öğrenmişti. Zekâsı sayesinde daha babası zamanında büyük bir ün kazanmıştı. Babasından sonrada onun postuna oturmuştu. Ziya ŞAKİR, *Mezhepler Tarihi*, Maarif Kitabhanesi, İstanbul 1961, s.71; Bazı Avrupa Tarihleri, ona “Sofi” demişlerse de bu yanlıştır. Saadeddin Nüzhet ERGUN, *Hatâi Divânı*, Maarif Kitabevi, İstanbul 1956, s. 3; Safeviler kökenleri hakkında geniş bilgi için Bkz. Mirza ABBASLI, “Safevilerin Kökenine Dair”, *Belleten*, C. XC, no: 158, Nisan 1970, s. 288–329; Şeyh Safiyüddin'in kökeni için Ahmet Kesrevi İran kökenli olduğunu, Zeki Veli Togan babasının Kürt olduğunu, Azeri araştırmacısı Mirza Abbash'ının ise “Piri Türk” olduğunu iddia etmektedirler. Oktay EFENDİZADE, “Safevi Devleti'nin Kuruluşunda Azeri Türklerinin Rolüne Dair”, *XI. Türk Tarih Kongresi*, C. II, 5-9 Eylül 1989, s. 814-815; Tahsin YAZICI, “Safeviler”, *İ.A.,C. X*, M.E.B. Yay. İstanbul 1980, s. 53; Ayrıca Safeviler'in menşei için Bkz. H. Mustafa ERAVCI, “Safevi Hanedanı”, *Türkler*, C. VI, YTY, Ankara 2002, s. 882–883.

³⁰ KILIÇ, a.g.t., s. 3. ; Safeviler'in gerçekten Ali nesline mensup olmalarına İranlılar'ın inanmalarının sebebi İran'ın başka itikattaki (Sünni) düşmanları, batıda Osmanlılar'a ve doğuda Özbekler'e karşı mücadelelerinde bu sülaleye bir kuvvet vermesinde aranmalıdır. HINZ, a.g.e., s. 6.

³¹ Ali b. Ebu Talip- İmam Hüseyin- İmam Zeynal Abidin- İmam Muhammed Bâkır - İmam Cafer Sadık – İmam Musa Kazım - Seyyid Ebul Kasım Hamza – Seyyid Ebul kasım Muhammed – Seyyid Muhammed Arabi – Seyyid Ahmed – Seyyid İsmail – Seyyid Muhammed – Seyyid Cafer – Seyyid İbrahim – Seyyid Muhammed- Hasan – Muhammed – Şerefşah – Muhammed – Firuzşah-ı Zerrin Külâh – İvaz ul hafız (El-Havvas) –

alakalarının bulunmadığı, Firuz Şah adlı Sincar'lı bir şahsın neslinden geldikleri ifade edilmektedir. Şeyh Safiyüddin İshak'ın atası Firuz Şah X. yüzyılda Azerbeycan ve Erran bölgesine yapılan göçler sırasında Hazar Denizi'nin güneybatı kıyılarına yakın Erdebil'e gelmiş ve şehrin yakınında bir yere yerleşmiştir³².

Şeyh Safiyüddin'den sonra hanedanın başına oğlu Sadreddin Musa (1334–1392), Erdebil Tarikatı'nın başına geçmiştir. Sadreddin Musa'nın ölümünden sonra ise tarikatın başına Hoca Ali (1392–1429) gelmiştir³³. Hoca Ali zamanında tarikat açıkça Şii'liğe meyil etmeğe başlamıştır³⁴. Bu dönemde Timur'un Ankara Savaşı sonrasında Anadolu'dan topladığı 30 bin esiri Hoca Ali'nin isteği üzerine serbest bırakması ve bu kişilerin bir şükran borcu olarak Safevi Tarikatı'na bağlanarak büyük çoğunluğunun propaganda maksadıyla Anadoluya geri dönmesi³⁵ tarikatın Anadolu'da etkinliğinin artması açısından önemlidir. Safevi postuna oturan bu zatların şöhretleri, Bursa'da oturan Osmanlı padişahlarının sarayına kadar varmıştı ki, buradan her yıl Erdebil'e “Çerağ Akçesi” adı altında para ve kıymetli hediyeler gönderilmiştir³⁶.

Hoca Ali'den sonra tarikatın başına Şeyh İbrahim (1429–1447) gelmiştir. Şeyh İbrahim'den sonra, Şeyh Cüneyd (1447–1460) tarikatın başına gelmiştir. Şeyh Cüneyd zamanında tarikat tamamen Şii karakteri kazanarak, siyasi gayeler taşıyan bir teşekkül hâline gelir. O, bir devlet kurmayı amaçladı. Bu amaçla da Safevi tarikatını ilk militanlaştıran ve kendisine ilk sultan dedirten de o olmuştur. Şeyh Cüneyd, tarikat meselesi yüzünden amcası Cafer ile araları açılınca Anadolu'ya gitti. Ancak Şii inançlı olduğu anlaşılınca Osmanlı hükümdarı II. Murat (1421–1451) tarafından Osmanlı topraklarında kalmasına izin verilmedi³⁷. Burada tutunamayacağını anlayan Şeyh Cüneyd Akkoyunlu hükümdarı Uzun

---

Muhammed (El Hâfız) – Şeyh Salahuddin Raşid – Kutbüddin – Seyyid Salih – Şeyh Emin Üddin Cebrail – Şeyh Safiyüddin Ebul Feth İshak, şeklinde bir secere oluşturmuşlardır. HINZ, *a.g.e.*, s. 109.

³² SÜMER, *Anadolu Türklerinin Rolü...*, s. 1; Şeyh Safiyüddin, Erdebil şehrini kendisine merkez olarak seçmiştir. Erdebil şehri, Azerbeycan'da tarihi ticaret yolları üzerinde kurulmuş, halkı Sünni (Hanbelî-Şafi) mezhebinden olan bir Türk şehridir. Mirza BALA, “Erdebil”, *İ.A.*, M.E.B. Yay., C. IV, İstanbul 1977, s. 28

³³ KILIÇ, *a.g.t.*, s. 4–5.

³⁴ Mehmet SARAY, *Türk-İran İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999, s. 14 ; Saffet SARIKAYA, “Dini ve Siyasi Bakımdan Osmanlı-İran Münasebetleri”, *Türk Kültürü*, S. 363, (Temmuz 1993), s. 409.

³⁵ Yusuf KÜÇÜKDAĞ, “Osmanlı Devleti'nin Şah İsmail'in Anadolu'yu Şiileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Önlemleri”, *Osmanlı*, C. I, YTY, Ankara 2000, s. 270.

³⁶ Hinz, *a.g.e.*, s. 7.

³⁷ KARACA, *a.g.m.*, s. 409–410.

Hasan'ın (1453–1478) yanına gitti. Burada, Uzun Hasan'ın kız kardeşi ile evlenerek, Şii propagandası yaparak taraftarlarının sayısını artırmağa çalıştı. Uzun Hasan'ın, koyu bir sünni olduğu hâlde, kızkardeşini Şeyh Cüneyd'le evlendirmesi ve onu himaye etmesindeki amacı Karakoyunlu tehlikesine karşı Şeyh'in çok sayıdaki müritlerinden faydalanmak olabilir³⁸. Şeyh Cüneyd'in ölümünden sonra Şeyh Haydar (1460–1488) tarikatın başına geldi. Şeyh Haydar'ın on iki dilimli “Kızıl Tac” giymeye başlamasıyla müritleri de başlarına kızıl sarık sarmaya başladılar. Artık bundan sonra Safevi şahlarına bağlı olanlara sünniler tarafından “kızıl-baş” denilmeye başlandı³⁹. Şeyh Haydar'dan sonra başa büyük oğlu Ali (1488–1493) geldi. Fakat Akkoyunlu hükümdarı Sultan Rüstem, müritlerin devamlı artmasından endişelenerek, Şeyh Ali üzerine kuvvetlerini yollayarak onları dağıttı. Bu esnada Ali öldürülmüş, kardeşi İsmail bir grub müridi ile kaçmayı başarmıştı⁴⁰.

II. XVIII. Yüzyıl'a Kadar Osmanlı-Safevi İlişkileri

Safevi Devleti'ni kuran Türkmenlerin desteği ile 1501'de Akkoyunlular'a karşı kazandığı zaferden sonra Tebriz'de tahta çıkan Şah İsmail (1500–1524) kısa sürede İran'ın tamamında hâkimiyetini sağladı. Böylece, Şah İsmail tarafından kurulmuş olan Safeviler sayesinde İran coğrafyası, islam tarihinde ilk defa müstakil bir siyasi kimliğe kavuşmuştur⁴¹.

³⁸ Adel ALLOUCHE, *Osmanlı-Safevi İlişkileri (Kökenleri ve Gelişimi)*, Anka Yay., İstanbul 2001, s. 54-55.; John Andrew BOYLE, “İran'ın Milli Bir Devlet Olarak Gelişmesi”, *Belleten*, çev. Berrin U. Yurdadoğ, S. 156, Ekim 1975, s. 653–654; Şeyh Cüneyd, Osmanlı topraklarında ikamet etmek için II. Murat'tan izin isteyince, II. Murad, Veziri Halil Paşaya sordu, “*Şeyh'in Kurdbeli'nde ikamet etmesine ne dersin?*”. Vezir Halil Paşa'da “*Padişahım, bana göre yedi derviş bir postta oturabilirler, fakat iki hükümdar bir tahta sığmaz*” diye cevapladı. Enver Behnan ŞAPOLYA, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Elit Kitabevi, İstanbul 2004, s. 393–394.

³⁹ Abdülbaki GÖLPINARLI, “Kızılbaş”, *İ.A.*, C. X, M.E.B. Yay., İstanbul 1998, s. 54.; M. KUNT, “Osmanlı Doğu Siyaseti”, *Türkiye Tarihi*, C. II, Yayın Yönt. Sina AKŞİN, Cem Yayınevi, 6. baskı, İstanbul 2000, s. 106; Bekir KÜTÜKOĞLU, *Osmanlı-İran Münasebetleri (1578–1590)*, İ.Ü.E.F. Matbaası, İstanbul 1962, s. 1; Halil İNALCIK, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300–1600)*, YKY, 3. baskı, İstanbul 2003, s. 202; Saim SAVAŞ, “Osmanlı-Safevi Mücadelesinin Toplumsal Sonuçları”, *Türkler*, C. VII, YTY, Ankara 2002, s. 907.

⁴⁰ HINZ, *a.g.e.*, s. 82. ; İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, TTK, Yay., C. II, Ankara 1983, s. 277. İsmail bu sırada altı yaşındadır. Erdebil'e kaçırılan İsmail burada Ebe adında bir kadın tarafından saklanır. Ancak bulunma ihtimaline karşı buradan da Gilan'a kaçırılır. Burada altı yıldan fazla kalan İsmail'e çoğu Anadolu ve Azerbeycanlı olan Türkmenler tarafından ziyaretler yapılmıştır. KARACA, *a.g.m.*, s. 411.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için Bkz. SÜMER, *Anadolu Türklerinin Rolü...*, s. 43-56; İsmail Safa ÜSTÜN, “İran (Safeviler'den Günümüze Kadar)”, *İ. A.*, C. XII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 400; İsmail tahta geçtiğinde 14 yaşında idi. Müritleri tarafından “Şah” diye çağrıldığı için de Şah ünvanını almıştır. ERAVCI, *a.g.m.*, s. 885.;

Şah İsmail'in öncülüğünde İran'da böyle bir gücün ortaya çıkması Sünni olan Osmanlı, Özbek ve Memlûklülere rahatsız etmiştir⁴². Özellikle, Şah İsmail'in Orta Anadolu bölgesinde yaptığı yoğun Şia propagandası sonucunda Osmanlı Devleti'nin iç bütünlüğü tehlikeye düşmüştü⁴³. Türkmenler'in Şah İsmail'e bağlanmasının sebeplerinin başında Osmanlı Devleti'nin göçebelerin kendi ekonomik faaliyetlerini ve hayat sahalarını daraltması, onların aşiret hukukuna ve adetlerine önem vermemesi ve Türkmenler'in Osmanlı rejimini bir baskı unsuru olarak görmeleri yer alır. Ayrıca, merkezi idareyi temsil eden kadıları ve kulları düşmanları olarak görüyorlardı. Sünni İslamiyeti temsil eden rejime karşı, İslamiyetin kendi kabile âdetlerine ve Şamanist inanışlarına uygun şeklini telkin eden heteredoks derviş tarikatlarına bağlanıyorlardı⁴⁴.

II. Bayezid döneminde Osmanlı Devleti ile Safeviler arasında bir çatışma meydana gelmemesine rağmen⁴⁵, Şah İsmail'in Anadolu'daki etkinliğini artırdığı görülmektedir. Mesela, II. Bayezid'in (1481–1512) Arnavutluk seferi dönüşünde Işık adında bir kızılbaşın kendisine suikast yapmak üzere iken öldürülmesi, propagandaların yeniçeri askerlerine ve bazı devlet adamlarına kadar ulaşması, propaganda faaliyetlerinin ne kadar genişlediğini göstermektedir. Safeviler, bu dönemde Anadolu'daki etkileri göstermesi açısından somut bir örnek; 1511 yılında Tekeli bölgesinde çıkan Şah Kulu İsyanı'dır⁴⁶.

---

⁴² KARACA, a.g.m., s. 412.

⁴³ ERAVCI, a.g.m., s. 886.

⁴⁴ Halil İNALCIK, *Osmanlı Uygarlığı*, Kültür Bakanlığı Yay., C. I, Yayına Haz.: Halil İnalıcık, Günsel Renda, Ankara 2004, s. 100.

⁴⁵ II. Bayezid Safeviler'le çatışmak için uygun bir zamanı beklemek gibi pasif fakat taviz vermeyen bir siyaset izlemeye çalışmıştır. Feridun M. EMECEN, "Osmanlı Devleti'nin Şark Meselesi'nin Ortaya Çıkışı ve ilk Münasebetler ve İç Yansımalar", *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, TTK Yay., Ankara 2003, s. 42.

⁴⁶ KARACA, a.g.m., s. 413; Osmanlı Hükümdarları, her yıl "Çerağ akçesi" gönderirlerdi. II. Bayezid Şah Kulu isyan etmeden önce ona her yıl altı-yedi bin akçe sadaka verirdi. Bunlar, 1492 yılında meczup bir dervişin II. Bayezid'e karşı suikast girişimine kadar, Osmanlı Padişahlarının Erdebil merkezli Safevi Tarikatı mensuplarına ve onları Anadolu'daki temsilcilerine sempati ile baktıkları hatta diğer tarikatlara olduğu gibi onlara da bir takım mali destek te buldukları söylenebilir. Ancak, bu suikast girişimi ve Safeviler'in siyasi amaçlarının açığa çıkmasından sonra Anadolu'daki kızılbaşlar geniş bir takibata alınmıştır. Saim SAVAS, a.g.m., s. 912; Şah Kulu İsyanı sırasında 15.000 kadar bir Tekelü topluluğu İran'a göç etmiştir. İsmail AKA, "Anadolu'dan İran'a Göçler", *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, TTK Yay., Ankara 2003, s. 61; Osmanlı Devleti'nden İran'a Türkmen göçleri hakkında geniş bilgi için Bkz. aynı eser, s. 57-63.

II. Bayezid'in ölümünden sonra Osmanlı Devleti'nin başına Yavuz Sultan Selim (1512–1520) geçti. O, başa geçer geçmez, Safevi propagandacılığa karşı tedbirler almağa başladı. Aynı zamanda Anadolu'da Safevi taraftarları olan yaklaşık 40 bin kişiyi hapsedti. Bunların bir çoğunu sürgüne gönderdi ve öldürdü⁴⁷. Bu arada Yavuz, İran'a karşı yapılacak bir sefer için kamuoyu oluşturmak için devrin ileri gelen âlimlerinden fetvalar aldı. Ancak dönemin Şeyhülislam'ı Zenbilli Ali Efendi'nin bu konuda fetva vermemiş olması da oldukça ilginçtir⁴⁸.

Yavuz Sultan Selim 1514'te yapılan Çaldıran savaşını el tüfekleri ve topçu gücü sayesinde Şah İsmail karşısında büyük bir zaferle kazandı⁴⁹. Bu yenilgi, Şah İsmail'in yenilmezliğine olan inancı yıktı. Mürşid-i kamil kabul edilen Şah İsmail ile müritleri arasındaki ilişki değişti⁵⁰. Çaldıran yenilgisi, dinamik olan Şii hareketini duraklattı⁵¹. Ayrıca bu yenilgiden sonra, Safevi hanedanına destek veren, Türkmen aşiretleri kendi aralarında bir güç mücadelesine girdikleri gibi bürokrasiyi ellerinde bulunduran Farşlılarla da çekişmeye başladılar⁵². Yenilgiden sonra Şah İsmail sefere çıkmadığı gibi devlet işlerine de çok az zaman ayırdı.⁵³

Şah İsmail'in ölümünden sonra Türkmen aşiretleri birbirleriyle çatışmaya başladı. Bu iç savaşı kazanan I. Tahmasb (1524–1576) babasının yerine tahta geçti⁵⁴. Başlangıçta otorite kuramamasına rağmen, 940 (1533–34) senesinde devletin gerçek yöneticisi durumundaki Hüseyin Han Şamlu'yu idam ettirerek, yönetimi ele geçirdi⁵⁵.

---

⁴⁷ ERAVCI, *a.g.m.*, s. 886.

⁴⁸ Mustafa EKİNCİ, "Yavuz Sultan Selim Döneminde Osmanlı-Safevi İlişkileri", *Türkler*, C. IX, YTY, Ankara 2002, s. 449.

⁴⁹ ERAVCI, *a.g.m.*, s. 886.

⁵⁰ ERAVCI, *a.g.m.*, s. 886 ; Ayrıca Bkz. M.C. Şehabeddin TEKİNDAĞ, "Yeni Kaynakve Vesikaların Işığında Yavuz Sultan Selim'in İran Seferi", *Tarih Dergisi*, İ.Ü.E.F., C. XVII, S. 22, İstanbul 1968, s. 65-70.; Remzi KILIÇ, *XVI.ve XVII. Yüzyıllarda Osmanlı –İran Siyasi Antlaşmaları*, Tez Yay., İstanbul 2002, s. 23-24 ; Yaşar YÜCEL, Ali SEVİM, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kanuni*, TTK Yay., Ankara 1991. s . 121–122.

⁵¹ İNALCIK, *Klasik Çağ...*, s. 203.

⁵² KARADENİZ, *a.g.e.*, s. 33.

⁵³ ERAVCI, *a.g.m.*, s. 886.

⁵⁴ Şah Tahmasb hakkında daha geniş bilgi için Bkz. Okaty EFENDİYEYEV, "Şah Tahmasb'ın Şahsiyetine Dair", *Türkler*, C. VII, YTY, Ankara 2002, s. 920–924.

⁵⁵ ÜSTÜN, *a.g.m.*, s. 400.

Sultan Süleyman (1520–1566) padişahlığının ilk dönemlerinde yönünü batıya çevirmiş ve Macar meselesinin belli bir seviyeye getirmeğe çalışırken içeride, Bozok bölgesinde büyük bir isyan çıkmıştı. Bu isyanın görünen sebebi yoğun Safevi propagandasıydı. Aslında isyanın gerçek nedenleri, ekonomik ve sosyal sıkıntılardı. Safevi propagandası bu huzursuz grupların üzerinde oldukça etkili olmuş, patlamaya hazır bu grupları harekete geçirmişti⁵⁶. Sultan Süleyman'ın, Revan ve Doğu Anadolu'yu Osmanlı kontrolüne alarak, İran'ı Doğu Anadolu ve Gürcistan'a bağlayan geçitler üzerinde hâkimiyeti pekiştirmek ve aralarında Bağdat'ın da bulunduğu Irak-ı Arab'ını zapt ederek, Fars denizine doğru güney yönünde genişlemek⁵⁷ için yaptığı üç büyük İran seferi (İrakeyn⁵⁸, Tebriz ve Nahçıvan) Safevi hanedanlığını mahvetmiştir. Bunun sonucunda iki ülke arasında Amasya Antlaşması (1555) imzalandı⁵⁹. Bu antlaşmayla Osmalılar'la Safeviler arasında 37 yıldan beri aralıksız devam eden savaşa son verildi. Antlaşmaya göre, başkent Tebriz dâhil olmak üzere, Azerbaycan, Doğu Anadolu ve Irak Osmanlı sınırları içinde kalmıştır. Amasya Antlaşması, Şah I. Tahmasb'ın 1576'da ölümü dolayısıyla İran'da iç karışıklıkların baş gösterdiği zamana kadar, 25 yıl yürürlükte kalmıştır⁶⁰.

I. Tahmasb'ın yerine kimin geçeceğini seçmeden ölmesi, bir taht kavgasına neden olmuştu. Gürcü anneden doğma Haydar Mirza'yı Gürcüler ve Ustaclu kabilesi desteklerken, Türkmen anneden doğma İsmail'i ise kızılbaşların çoğu, Türkmen ümerası ve Çerkezler desteklemekteydi. Taht mücadelesinin sonunda rakibini bertaraf eden II. Şah İsmail (1576–

---

⁵⁶ Feridun EMECEN, “Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti”, *Genel Türk Tarihi*, C. VI, YTY, Ankara 2002, s. 26.

⁵⁷ ALLOUCHE, *a.g.e.*, s. 150.

⁵⁸ İrakeyn seferi hakkında daha geniş bilgi için Bkz. M.Tayyib GÖKBİLGİN, “ Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa'nın İrakeyn Seferindeki İlk Tedbirleri”, *Belleten*, C. XXI, S. 29, Ankara 1957, s. 449–482.

⁵⁹ ÜSTÜN, *a.g.m.*, s. 400.; 1555 yılı kışını Sultan Süleyman Amasya'da geçirdi. Bahar ayında Safevi elçisi barış yapmak için buraya geldi. 1 Haziran 1555 tarihinde Amasya Antlaşması imzalandı. Osmanlı-Safevi devletleri arasındaki yapılan ilk anlaşmadır. Bu anlaşma daha sonra yapılacak olan anlaşmaların temelini oluşturdu. EMECEN,” Sultan Süleyman Çağı...”, s. 28; İranlı tarihçiler, bu barış anlaşmasını öneren kişinin Sultan Süleyman olduğunu yazmaktadır. Bkz. Hosein MIRJAFARI, “İranlı Tarihçilerin Bakış Açısıyla Kanuni Sultan Süleyman'ın Siyaseti ve Kişiliği”, *Osmanlı*, C. IX, YTY, Ankara 2000, s. 370; Sultan Süleyman'ın İran üzerine yaptığı Nahçıvan Seferi ve Amasya Antlaşması sonucunda Osmanlı Devleti'ne dâhil olan topraklar hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz. M. Fahrettin KIRZIOĞLU, *Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi (1451–1590)*, Sevinç Matbaası, Ankara 1976, s. 205–249.

⁶⁰ YÜCEL- SEVİM, *a.g.e.*, s. 181. Bu barışı Şehzade Bayezid ve oğularının Safevilere sığınması tehlikeye düşürse de, Bayezid'in Kanuni'ye teslim edilmesi ile iki devlet arasındaki barış devam etmiştir. YAZICI, *a.g.m.*, s. 55.

1578) tahta oturdu. II. Şah İsmail kısa süren hükümdarlık döneminde radikal değişiklikler yaparak, devlet yönetiminde çok etkili olan Şii ulemayı ve Kızılbaş aşiretlerini yönetimden uzaklaştırdı. Osmanlı ve Özbek saldırılarını önlemek için Sünnilik ile Şiiliği bütünleştirici reformlar gerçekleştirdi. Ayrıca Doğu Anadolu bölgesindeki Safevi propagandasına yoğunluk vererek bölge halkını kendi yanına çekmeye çalışmıştır⁶¹. Şah'ın Sünnilere karşı olan iyi davranışları Şii aşiretlerin ondan nefret etmelerine neden oldu. Sonunda Şah'ın esrar bağımlılığı değerlendiren muhalifler onu zehirlemek suretiyle öldürdüler (24 Kasım 1577). Onun yerine âmâ olan kardeşi Muhammed Hudabende'yi başa geçirdiler. Onun zamanında Türkmenler ile Farslılar devlet yönetime sahip olabilmek için birbirleriyle mücadele ederken, Kafkas menşeli kesimlerin devlet yönetimindeki etkileri hızlanmıştır⁶².

Bu sırada Osmanlı Devleti'nin başında III. Murad (1574–1595) bulunmaktaydı. Bu dönemde Osmanlı Devleti Amasya barışının korunmasına büyük önem vermekteydi. Ancak İran'dan geçen Türk kervanlarının yağmalanması, sınır güvenliğini bozan olaylar ve Safeviler'in Anadolu halkı üzerindeki tahrikleri neticesinde iki ülke arasındaki ilişkileri gerginleştirdi. III. Murad bu nedenlerden dolayı Sokullu Mehmed Paşa'nın karşı çıkmasına rağmen İran'a karşı savaşa karar verdi. 1578 yılında başlayan ve uzun süre devam eden savaşlarda Osmanlı orduları başarılı olacaktır⁶³. Bu zamanda İran'ın içerisinde kızılbaş emirler mevki mücadelesinde idiler. İşte bu zorluklar Şah Abbas'ı (1578–1629) Osmanlılar ile barış yapmaya zorladı⁶⁴. Osmanlı Devleti de savaşlara son verme taraftaydı. Çünkü yıllardır süren savaşlar hazineyi sıkıntıya sokmuş, fethedilen ülkeler ve şehirler de hazinenin yükünü daha da artırmıştı. Ayrıca asker arasında da hoşnutsuzluk baş göstermişti⁶⁵. Yapılan Ferhat Paşa Anlaşması (1590) ile Şah Abbas ülkesinin önemli bir bölümünü oluşturan Azerbaycan, Karabağ, Gence, Gürcistan ve Luristan'ın bir bölümünü Osmanlılar'a vermek zorunda kaldı⁶⁶.

---

⁶¹ ERAVCI, a.g.m., s. 887-888.; II. Şah İsmail Doğu Anadolu bölgesindeki yaptığı faaliyetler hakkında geniş bilgi için Bkz. H. Mustafa ERAVCI, “ II. Şah İsmail Dönemi'nde Doğu Anadolu'da Safevi Tehdidi”, *Fırat Üniversitesi Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu*, Elazığ 17-19 Ekim 2001.

⁶² ERAVCI, a.g.m., s. 888.; bu dönem

⁶³ H. Mustafa ERAVCI, “ III. Murad ”, *Manisalı Padişahlar*, Manisa Valiliği Yay., Manisa 1999, s. 213-214; Osmanlı ordusunun Lala Mustafa Paşa komutasındaki 1578 yılında başlayan bu sefer hakkında geniş bilgi için Bkz. H. Mustafa ERAVCI, *Mustafa Âli's Nusret-nâme*, Basılmamış Doktora Tezi, Edinburgh 1998.

⁶⁴ ERAVCI, “ Safevi Hanedanı”, s. 888–889.

⁶⁵ Mücteba İLGÜREL, “ Zirveden Dönüş: II. Selim'den III. Mehmed'e”, *Genel Türk Tarihi*, C. VI, YTY, Ankara 2002, s. 56

⁶⁶ ERAVCI, “ Safevi Hanedanı”, s. 889.

I. Abbas ilk dönemlerinde, Safevi Devleti'nin idare vasıflarını terk ederek, yeni baştan yapılandırmaya gitti. Şah'a mahsus olan milis (Şah seven) kuvvetler kurdu. Ordu da Avrupai tarzda topçu bölükleri oluşturarak, orduyu kuvvetlendirdi⁶⁷. Ayrıca ihtida etmiş Gürcülerden oluşan gulamlar birliği teşkil etti. I.Tahmasb döneminde başlanılan bu düzenlemenin amacı Türkmenler'in devlet üzerindeki üstünlüğünü ve etkisini ortadan kaldırmaktı. O, Eyalet valilikleri ve yüksek mevkilerine bu gulamları tayin etti ⁶⁸.

Şah I. Abbas'ın tahta çıkmasından on yıl sonra Safevi ordularının başına Ermeni asıllı Allahverdi Han⁶⁹ getirildi. Şah I. Abbas döneminden itibaren Safevi devleti, Osmanlılara karşı Avrupa'lı devletler ile ittifak yolları aramıştı. Şah Abbas, 1599'da Avrupa'ya elçiler göndererek Osmanlılara karşı askeri ve ekonomik görüşmeler başlattı. Şah, onlara doğuda Rus ve Gürcüler'le Osmanlı karşıtı bir ittifak kurmak istediğini ve Avrupa'nın hıristiyan krallarını bir haçlı ordusu kurmaya ikna etmeye çalıştığını bildirdi. Osmanlı İmparatorluğu iç karışıklıkların sarstığı bir zamanda⁷⁰, Şah Abbas, yeni oluşturduğu ordusu ile birlikte doğuda Özbeklere batı da Osmanlılara karşı zaferler kazandı. 1598'de Özbekler'den Herat'ı geri aldı. 1603'te Osmanlılar ile Safeviler arasında başlayan savaş 1612 yılına kadar devam etmiştir. Savaş sonunda Aras nehrinin iki devlet arasında sınır olarak kabul edilmesi ile 1555'te ki Amasya Antlaşması'ndaki sınırlara geri dönmüştür⁷¹.

Şah Abbas döneminde sadece askeri alanda değil güzel sanatlar alanında da önemli gelişmeler sağlanmıştır. Başkenti Kazvin'den Isfahan'a taşımıştır. Isfahan dünyanın en güzel ve en kalabalık şehirlerinden biri hâline gelmiştir. İranlılar, Isfahan için dünyanın yarısı

---

⁶⁷ J.H. KRAMERS, "İran (Tarih ve Etnografik Bakış)", *İ.A.*, M.E.B. Yay., C. V/II, İstanbul 1968, s. 1024; Ordu da bir topçu birliğinin kurulmasını İngiliz asilzadelerinden Sherley kardeşler tavsiye etmişlerdir. KILIÇ, *XVI ve XVII. Yüzyıllarda...*, s.149

⁶⁸ Fernand GRENARD, *Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, çev. Osman Yüksel, M.E.B. Yay., İstanbul 1992, s. 113; Şah Abbas, bir ilki gerçekleştirerek, Osmanlı Devleti'ndeki Yeniçeri Ocağına benzeyen, ilk daimi orduyu kurdu. ERAVCI, "Safevi Hanedanı", s. 889.; Şah Abbas'ın Osmanlı Devleti'ndeki Kapıkulu teşkilatına benzeyen "Gulaman-ı Hassa-i Şerife" adlı ordu kurmuştu.. Bu ordu, Gürcü, Ermeni, Çerkez vs. menşe'li çoğu hıristiyan aile çocukları iken Şii tebiyesi ile yetiştirilmiş, Şah'a bağlı kuvvetlerdi. Sayıları on iki bin olan bu kuvvetler tüfikle teçhiz edilmiş, maaşları üç ayda bir Şah'ın hazinesinden karşılanmaktaydı. Kumandanlarına "Kullar Ağası" denilmiştir. ATEŞ, *a.g.t.*, s. 10.

⁶⁹ KILIÇ, *XVI ve XVII. Yüzyıllarda...*, s. 149.

⁷⁰ İNALCIK, *Klasik Çağ...*, s. 47-48; Şah Abbas, ittifak için Avrupa'ya gönderdiği elçilik heyetinden istediği neticeyi alamamıştır. SARAY, *a.g.e.*, s. 47.

⁷¹ ÜSTÜN, *a.g.m.*, s. 400 ; KILIÇ, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda...*, s. 150-151.

anlamına gelen “*nısf-ı cihân*” tabirini kullanıyorlardı. Aynı dönemde ekonomik alanda canlanma sağlanarak, Avrupa ülkeleri ile diplomatik ilişkiler kurulmuştur⁷².

Şah Abbas zamanında yapılan reformlar sayesinde kazanılan askeri başarılar, Şah İsmail tarafından atılan temelleri güçlendirirdi. Bu sayede Safevi hanedanı Abbas’dan sonra yetenekli hükümdarlar çıkarmamasına rağmen onun ölümünden yüz yıl sonrasına kadar devlet barış içinde ve müreffeh olarak devam etti⁷³.

Şah Abbas’ın ölümünden sonra yerine torunu Sam Mirza, “Şah I. Safi” unvanını alarak İran tahtına oturdu. Şah I. Safi (1629–1642) rakiplerine karşı yaptığı işkencelerle zalim bir hükümdar görüntüsü vermekteydi. O, ezeli düşmanları olan Osmanlılar’a ve Özbekler’e savaş açtı. Ancak başarılı olamadı⁷⁴.

Bu sırada Osmanlı tahtında Sultan IV. Murad (1623–1640) bulunmaktaydı⁷⁵. Sultan IV. Murad, başa geçtikten sonra en önemli hedeflerinden biri Şah Abbas tarafından 1623 yılında Osmanlılar’ın elinden alınan Bağdat’ı yeniden ele geçirmek oldu. Bağdat’ı almak için Osmanlılar 1624 ve 1630 yıllarında iki ayrı girişimde bulunmalarına rağmen başarısız oldular⁷⁶. Sultan IV. Murad, 1635 yılında başlattığı Revan Seferi sonucunda Revan Kalesini ele geçirdiyse de Safeviler, kısa bir süre sonra kaleyi tekrar Osmanlılar’ın elinden aldı⁷⁷. 1638 yılında Sultan IV. Murad, Bağdat Seferi sonucunda Bağdat’ı yeniden ele geçirerek İran’ı barışa zorladı⁷⁸.

---

⁷² ÜSTÜN, a.g.m., s.40; GREARD, a.g.e, s. 111; Şah Abbas’ın kurmuş olduğu sağlam yönetim ve huzurlu iç şartlardan dolayı tüccarlar büyük servetler kazandılar. Bazıları sonraki on yıllarda yaygın ticaretlerini gözetmek için Batı Avrupa’da ve Çin’de temsilciler bulundurabilecek durumdaydılar. Bkz. M.G. S. HODGSON, *İslam’ın Serüveni*, çev. Metin Karabaşoğlu, İz Yayıncılık, İstanbul 1993, s. 43.

⁷³ BOYLE, a.g.m., s. 655.

⁷⁴ ERAVCI, “Safevi Hanedanı”, s. 889.

⁷⁵ KILIÇ, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda...*, s. 175.

⁷⁶ Vecih KEVSERANİ, *Osmanlı ve Safevilerde Din-Devlet İlişkisi*, çev. Muhlis Canyürek, Denge Yay., İstanbul 1992, s. 67.

⁷⁷ KILIÇ, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda...*, s. 189. bu sefer sırasında IV. Murad, yönetici ve asker kesiminden (kadılar dahil) uygunsuz hareket ettiği düşündüğü kişileri idam ettirtmiştir. Bkz. Mehmet ÖZ, “II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl”, *Genel Türk Tarihi*, C. VI, YTY, Ankara 2002, s. 98.

⁷⁸ SARIKAYA, a.g.m., s. 416.

İki devlet arasında 17 Mayıs 1639 tarihinde Kasr-ı Şirin Antlaşması⁷⁹ imzalandı. Bu anlaşmayla, Revan ve Azerbaycan İran'da kalırken; Bağdat, Musul, Şehrizer, Van ve Diyarbakır kesin olarak Osmanlılar'da kaldı⁸⁰. 1578'de Osmanlı ordusunun Azerbaycan'a girmesi ile başlayıp 60 yıl çeşitli aralıklarla devam eden savaş her iki devlete de bir şey kazandırmadan, iki ülkenin iyice yorulması ile sonuçlandı⁸¹. Kasr-ı Şirin Antlaşması'nın imzalanmasından sonraki yıllarda Osmanlı ile İranlılar arasındaki ilişkilerin dostane ve barışçı bir şekilde devam ettiği görülmektedir⁸². Anlaşma neticesinde, XVIII. yüzyılın ilk yirmi senesine kadar olan dönemde, devletler arasında dikkati çekecek önemli bir olay meydana gelmemiştir⁸³. Ayrıca Kasr-ı Şirin Antlaşması daha sonraki yıllarda İran ile Türkiye arasında çıkan sınır anlaşmazlıkların çözümünde göz önünde bulundurulmuştur. Ayrıca bu antlaşma ile çizilen Türkiye-İran sınırının⁸⁴ büyük oranda bugün devam etmesi açısından da önemlidir.

Bu anlaşma neticesinde, yaklaşık 150 yıldan beri devam eden Osmanlı-Safevi savaşları sona ermişti. Yapılan savaşlar sonucunda, defalarca yenilen Safeviler, Doğu Anadolu topraklarından vazgeçti. Osmanlı Devleti, Safeviler'i ortadan kaldıramadı. Coğrafi Keşifler sonucu önemini kaybetmiş olan İpek Yolu, uzun süren savaşlar sonrası önemini tamamen kaybetti. Osmanlı Devleti'nin Türkistan'la ilişkileri yıllarca süren savaşlar sonunda bozuldu. Aynı zamanda Safevi Devleti'nin Avrupa ile ilişkilerine set de çekti. Bu durum da gerek Safevilerin gerekse bölgedeki diğer halkların gelişmesini olumsuz yönde etkiledi⁸⁵.

Safi'den sonra Safevi Devleti'nin başına oğlu II. Abbas (1642–1666) geçti. II. Abbas, dedesi gibi yetenekli bir hükümdar olmasına rağmen, dini liderlerin güçlerine karşı etkisizdi.

---

⁷⁹ Kasr-ı Şirin Antlaşması'nın başlıca maddeleri, a) Bağdat vilayetinde Bedre, Cessan, Mendeli ile Derne-Derteng'e kadar uzayan sahralar ve havalide yaşayan Câf aşiretinin bazı kabileleri ve yerleşme merkezleri Osmanlı sınırları içinde kalacak; b) İran Devleti Kars, Ahıska, Van, Şehrizer, ile Bağdat ve Basra sınırına saldırmayacak; c) Van ve Kars'ın doğu sınırlarına yakın kaleler yıkılıp orası boş tampon bir arazi olarak kalacak; d) İran, Sünniliği ve Sünnileri kötüleyici bir siyaset ve propaganda da bulunmayacak; Tebbera fiiline izin vermeyecek. SARAY, *a.g.e.*, s. 56.

⁸⁰ KILIÇ, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda...*, s. 195.

⁸¹ METİN KUNT, "Siyasi Tarih (1600–1789)", *Türkiye Tarihi*, C. III, Cem Yayınevi, 6. baskı, İstanbul 2000, s. 24.

⁸² KEVSERANİ, *a.g.e.*, s. 69; Bundan sonra her iki ülke de uzun süreli savaşlara girmekten kaçındılar ama Osmanlılar, batı ve kuzeyde meşgul oldukları zamanlarda, doğuda potansiyel bir tehdidin var olduğunu asla göz ardı etmediler., ÖZ, *a.g.m.*, s. 98.

⁸³ MÜNİR AKTEPE, *1720–1724 Osmanlı-İran Münasebetleri Ve Silahşör Kemani Mustafa Ağa'nın Revan Fetihnamesi*, İ.Ü.E.F. Yay., İstanbul 1970, s. 1.

⁸⁴ KILIÇ, *XVI. ve XVII. Yüzyıllarda...*, s. 195–196.

⁸⁵ NESİB NESİBLİ, "Osmanlı-Safevi Savaşları Mezhepleri ve Azerbeycan", *Türkler*, C. VI, Ankara 2002, s. 897.

Ayrıca, hristiyanlar ibadetlerini yapmakta özgür iken, musevilere bu özgürlük kısıtlıydı. Bu durum da dedesinin ortaya koymuş olduğu dini tolerans politikalarını yıktı. II. Abbas döneminde devlet yönetiminde harem, etkisini gittikçe artırdı. Toprak sisteminin bozulması ile Safevilerin askeri gücü zayıfladı. II. Abbas'ın ölümü ile yerine Şah Süleyman (1666–1694) tahta oturdu. Şah Süleyman, devlet işlerine ilgisiz ve alkolikti⁸⁶.

III. III. Ahmed Dönemi Osmanlı-Safevi İlişkileri

Kasr-ı Şirin Antlaşması sonrasında Osmanlı-İran ilişkileri XVIII. yüzyılın başlarına kadar barış içerisinde devam etmiştir⁸⁷. XVIII. yüzyılın başlarına gelindiğinde Safevi Devleti'nin başında Sultan Şah Hüseyin (1694–1722) bulunmaktaydı. Sultan Hüseyin'in devlet işlerinde yeteneksiz olması, vaktinin çoğunu haremde içki ve kadınlarla geçirmesi sebebiyle, devlet işlerini ve yönetimini din adamları yapmaktaydı. Bu dönemde Şii olmayanlara karşı baskılar arttı⁸⁸. Şii olmayanların takip edilmesi, halk arasında huzursuzluğa neden oldu⁸⁹. Vezirlerin rüşvet karşılığında sık sık görevlileri yerlerinden alıp başkalarını atamaları, ağır vergiler, şiddet ve zulmün artması ülkenin her tarafında ayaklanmaların çıkmasına sebep oldu⁹⁰.

İran'da bu iş karışıklık olurken aynı dönemde Osmanlı Devleti'nin tahtına III. Ahmed (1703–1730) oturmuştur. III. Ahmed, II. Mustafa'nın Edirne Vak'ası sonucu tahtan indirilmesiyle Edirne'de Osmanlı tahtına geçti. Hükümdarlığının ilk yıllarında Edirne'deki isyana müteakip asiler tarafından devlet yönetimine getirilen kişiler tarafından devlet işleri yürütülmekteydi. Padişah İstanbul'a geldikten sonra asilerin iktidara getirmiş olduğu devlet adamlarını çeşitli yollar ile işbaşından uzaklaştırarak otoritesini sağlamlaştırmıştır⁹¹.

Bu sırada devam eden İran'daki iç isyanlardan en önemlisi, XVII. yüzyılın ortasından beri İran'ın himayesinde bulunan Efganlılar (Gılzaylar)'ın⁹² çıkarmış olduğu isyandır. Efganlılar, Şah Hüseyin ile ihtilafa düşmeleri üzerine başlarında bulunan Mir Veys (Mir

⁸⁶ ERAVCI, “ Safevi Hanedanı”, s. 889–890.

⁸⁷ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İran Münasebetleri”, *Türkler*, YTY, C. XII, Ankara 2002, s. 512.

⁸⁸ ERAVCI, “ Safevi Hanedanı”, s. 890.

⁸⁹ YAZICI, a.g.m., s. 56.

⁹⁰ Tofiq Teyyuboğlu MUSTAFAZADE, “Safevi Hanedan'ın Son Yılları”, çev. Bilgehan A. Gökdağ, *Türkler*, C. VII, YTY, Ankara 2002, s. 925

⁹¹ Enver Ziya KARAL, “Ahmed III”, *İ.A.*, M.E.B. Yay., C. I, İstanbul 1961, s. 165.

⁹² Gılzaylar'ın menşe'i hakkında bilgi için bkz. ATEŞ, a.g.t., s. 15.

Üveys) Şah'a karşı isyan etmişti⁹³. Safeviler'in, Mir Üveys üzerine göndermiş olduğu askerlerin başarısız olmalarından dolayı, Mir Üveys Kandahar'da bağımsızlığını ilan etmiştir.⁹⁴

1715 yılında Mir Üveys'in ölmesi üzerine yerine kardeşi Abdülaziz geçmiştir. Abdülaziz'in izlemiş olduğu politika yüzünden Safeviler'in hâkimiyeti altına girmekten korkan kabilenin ileri gelenleri Mir Üveys'in büyük oğlu olan Mir Mahmud'u amcasına karşı kıskırtmışlar ve onun amcası Abdülaziz öldürmesini sağlamışlardır. Abdülaziz'in öldürülmesinden sonra Mir Mahmud Gılayların başına geçmiştir⁹⁵.

Mir Mahmud, zengin ganimet vaad ederek Afgan olmayan kabileleri de kendi yanına çekerek 1722 yılında Safevi Devleti'nin başşehri olan İsfahan'a büyük bir askeri harekât düzenledi. Şah'ın ordusunu mağlub ederek, sekiz aylık bir kuşatmadan sonra 23 Ekim 1722 tarihinde İsfahan'ı ele geçirdi. Böylece, Safevi hanedanlığına son darbeyi indiren Mir Mahmud Şah taht-ı tacına sahip olmuştur⁹⁶.

Safevi Devleti'nde bu gelişmeler yaşanırken, Nevşehirli Damat İbrahim⁹⁷ Paşa'nın sadrazam olması, 1718 yılında Avusturya ile imzalanan Pasarofça Antlaşması neticesinde Osmanlı Devleti Avrupa'daki sınırlarını güvence altına almıştı⁹⁸.

---

⁹³ Carl BROCKELMANM, *İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi*, çev. Neşet Çağatay, TTK Yay., 2. baskı, Ankara 2002, s. 277.; İran'ın baskılarına rağmen Hanefi olarak kalan Afganlılar Kandahar'a yerleşmiştir. Mir Üveys'in de bu Afganlılar'ın reislerinden biridir. Mir Üveys, İran hâkimiyetine karşı Delhi Sultanı'yla ilişkiye geçmişti. Bu liderin, hacca gittiği ve oradan da şiiyle savaşmayı caiz gören fetvalarla döndüğü zikredilir. KEVSERANİ, *a.g.e.*, s. 68–69.

⁹⁴ YAZICI, *a.g.m.*, s. 56.

⁹⁵ ATEŞ, *a.g.t.*, s. 23.

⁹⁶ MUSTAFAZADE, *a.g.m.*, s. 926 ; Efganlılar, İsfahan'a ele geçirince, Bağdat valisi Ahmet Paşa Şah Hüseyin'i istemiş, Efganlılar da Şah'ın başını keserek Bağdat'a yollamışlardır. AHMET CEVDET PAŞA, *Tarih-i Cevdet*, C. I, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1976, s. 98.

⁹⁷ İbrahim Paşa, Nevşehir'de dünyaya geldi, Kızkardeşini göremek için İstanbul'a geldiğinde sarayda işe başladı. Yetenekleri sayesinde yükselerek Edirne'de bulunan Şehzade Ahmed'in yanına yazıcı halifesi olarak geldi. Kısa zamanda onun yakınlarından oldu. Edirne Vak'asına müteakip Şehzade Padişah olunca İstanbul'a gelerek Darüssade Ağalığı yazıcılığında 6 sene kaldı. Rakiplerin entrikaları neticesinde saraydan uzaklaştırıldı. Birkaç sene sonra Harameyn Muhasebeciliğine tayin olundu. Damad (Şehid) Ali Paşa'nın Mora Seferine iştirak etmiştir. Şehid Ali Paşa'nın dul kalan eşi Fatıma Sultan ile evlenmiştir. İbrahim Paşa, 6 Mayıs 1718 tarihinde sadrazam olmuştur. Bu görevinde 30 Eylül 1730 tarihinde idam edilinceye kadar kalmıştır. Bkz. Münir AKTEPE, "Nevşehirli İbrahim Paşa", *İ.A.*, M.E.B., C. IX, İstanbul 1964, s. 234-239.

⁹⁸ M. Alaaddin YALÇINKAYA, "XVIII. Yüzyıl: Islahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703–1789)", *Türkler*, YTY, C. XII, Ankara 2002, s. 484–485.

Damad İbrahim Paşa sadrazamlığın ilk zamanlarında kesinlikle barış yanlısıydı. Ancak sonradan meydana gelen bazı olaylar İbrahim Paşa'nın barış yanlısı bu politikasını değiştirmesine sebep olcaktır. Bu sebeplerden birincisi, İran'da meydana gelen iç karışıklık ve Safevi ailesinin geçirdiği sıkıntılı günlerdir. İkinci sebep, Prut Savaşı sonucunda hüsrana uğrayan Rusya'nın bir anda Hazar Denizi'nin kuzey batısından İran'a inmesi ve doğuda Osmanlı Devleti ile karşı karşıya gelmesidir. Üçüncü sebep, Dağıstan bölgesinde Şiiilerle Sünniler arasındaki çatışmalardır. Dördüncü sebep, Yeniçeriler'in istekleridir. Yeniçeriler, İbrahim Paşa'nın barış yanlısı politikasını benimsemeyerek, savaş istiyorlardı⁹⁹. Ayrıca Avrupa'da kaybedilen toprakların burada telafi edilmesi düşüncesi ortaya çıkmıştı¹⁰⁰.

Osmanlı Devleti, doğu komşusunun içinde bulunduğu keşmekeşi yakından takip etmekteydi. İran'daki gelişmeleri öğrenebilmek için, İran sınırında bulunan valilerine bölgedeki gelişmeleri yakından takip etmeleri ve bu gelişmeleri anında İstanbul'a bildirmeleri yönünde emirler göndermişti. Osmanlı Devleti bir yandan askeri tedbirler alırken¹⁰¹ bir yandan da İran iç durumunu öğrenmek için, Dürri Efendi'yi İran'a elçi olarak gönderdi. Dürri Efendi, İbrahim Paşa'ya İran'ın iç durumu hakkında önemli bilgiler getirdi¹⁰².

İbrahim Paşa, İran'daki iç karışıklığı devlet ricali ile müzakere için bir meclis toplamıştı. Tolantıda Erzurum ve Bağdat valilerinin göndermiş olduğu raporlar okunmuş, ne yapılması konusunda devlet adamları ile görüşmeler yapılmış ve neticede Osmanlı sınırına yakın olan İran vilayetlerini Afganlılar'ın saldırılarından korumak için asker gönderilmesine karar verildi¹⁰³.

Bağdat ve Erzurum valilerinin İran'a müdahale isteklerine rağmen İbrahim Paşa bir fetih politikası yanlısı değildi. Ancak Mir Mahmud'un Isfahan'ı ele geçirmesi, Şah Hüseyin'i esir alması¹⁰⁴ ve Bağdat valisinin 1723 yılında göndermiş olduğu raporda, Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a Şiiiler tarafından hakaret edildiğini bildirmesi, öte yandan İran'ın bu iç karışılığından faydalanmak isteyen Ruslar'ın, 1723'te Derbend ve Bakü'yü ele geçirmeleri

---

⁹⁹ Yeniçerilerin savaş isteme sebeplerinden birincisi, çıkacakları seferlerde, savaştan ziyade alacakları ganimetleri düşünmeleri; ikincisi de İbrahim Paşa'nın sadereti sırasında gözden düşmüş olan düşmalarının Yeniçerileri sefer için kıskırtmalarıdır. AKTEPE, *Osmanlı-İran Münasebetler ...*, s. 2-3.

¹⁰⁰ Mustafa ARMAĞAN, *Osmanlı Ansiklopedisi Tarih Medeniyet Kültür*, Ağaç Yayınevi, C.V, İstanbul 1993, s. 32.

¹⁰¹ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, C. III, Ankara 1973, s. 174.

¹⁰² AKTEPE, "Nevşehirli İbrahim Paşa", s. 237.

¹⁰³ UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, C. III, s. 174.

¹⁰⁴ ARMAĞAN, *a.g.e.*, s. 32.

üzerine¹⁰⁵ sadrazam, İran'ın fethi için yapılacak bir seferin meşruluğuna dair Şeyhülislam Abdullah Efendi'den fetva alarak, İran'a üç koldan hareket emri vermiştir¹⁰⁶.

Her iki devletin İran'da hâkimiyet kurmak istemeleri üzerine bir Osmanlı-Rus savaşına az kalmıştır. Bu arada böyle bir savaştan ticari zarar görecektir olan Fransa ilk uzlaştırma hamlesinde başarısız olsa da Fransız elçi Marquis de Bonnac ikinci girişiminde tarafları bir araya getirerek, “İran Mukasemenamesi” (24 Haziran 1724) adı verilen antlaşmayı imzalamalarını sağladı¹⁰⁷. Antlaşma şartlarına göre; Rusya Dağıstan'dan başlayarak, Mazenderan ve Astrabad'a sahip olacaktı. Osmanlı Devleti ise, Doğu Gürcistan ve Erdebil istisna, tüm Azerbaycan ve İran'ın batı kısmına sahip olacaktı¹⁰⁸.

Öte yandan Şah Hüseyin'in oğullarından Tahmasb Mirza, Kazvin'e kaçarak orada kendisini “Şah” ilan eder. Afganlılar'a karşı tek başına başarılı olamayacağını anlayayan II. Tahmasb ilk önce Osmanlılar'a sonra Ruslar'a başvurmuş, ancak istediği sonucu alamayınca, 1726 yılında Horasan'a gelerek bölgenin güçlü hâkimi Nadir ile ittifak yapmıştı. II. Tahmasb, Nadir'i “Tahmasp-Kuluhan” ünvanı ile ordusunun başına geçirmişti¹⁰⁹. Bu sırada Mir Mahmud'un yerine amcazâdesi Eşref Şah başa geçmişti. Eşref Şah tahtını sağlamlaştırdıktan sonra¹¹⁰ Osmanlı Devleti'ne bir mektup göndererek Bağdat valisi Ahmed Paşa'nın kuvvetlerini geri çekmesini ve iki ülkenin eski sınırlarına geri dönmesini istedi. Eşref Şah'ın teklifi reddedilerek, Ahmed Paşa'nın Isfahan'a yürümesi için emir verildi. Ancak Hemedan yakınlarında yapılan savaşta Eşref Han'a yenildi. Buna rağmen Eşref Han Nadir Şah ile uğraşmak zorunda olduğundan Osmanlılar'a barış teklifinde bulundu. Osmanlı kaynaklarında “Ahmed Paşa Muahedesi” veya “Hemedan Antlaşması” şeklinde zikredilen 12 maddelik bu antlaşmaya göre; Osmanlı Devleti ele geçirdiği yerleri koruyacak, son savaştan sonra Afganlılar'ın eline geçen yerler ve savaş malzemeleri geri verilecekti. Antlaşmadan sonra Vakanüvis Raşid Efendi İran'a elçi olarak gönderildi. Böylece Eşraf Han'ın hükümdarlığı

---

¹⁰⁵ KARADENİZ, *a.g.e.*, s. 36.

¹⁰⁶ UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, C. III, s. 176.

¹⁰⁷ ARMAĞAN, *a.g.e.*, s. 32–33.

¹⁰⁸ MUSTAFAZADE, *a.g.m.*, s. 927.

¹⁰⁹ ERAVCI, “ Safevi Hanedanı”, s. 890. ; UZUNÇARŞILI, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İran Münasebetleri”, s. 520.

¹¹⁰ UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, C. III, s. 182–183.

fiilen ve hukuken kabul edilmiş oldu¹¹¹. Eşref Han da buna karşılık olarak Nâmdâr Muhammed Han'ı İstanbul'a gönderdi¹¹².

Bu arada Osmanlı Devleti'nin başkentinde devlet adamlarının yaşayış tarzını beğenmeyen bir grub ile yeni bir ordu kurulacağından çekinen yeniçeriler, halkı İbrahim Paşa'nın aleyhine kışkırtmaya başladılar. İran'da da Nadir Şah ile işbirliği yapan II. Tahmasb'ın Eşref Han'ı yenilgiye uğratmalarıyla Nadir Şah, Osmanlı Devleti'nin ele geçirmiş olduğu İran toprakları için harekete geçmesiyle¹¹³ olayların kendi aleyhine geliştiğini gören sadrazam, bu karışık ortamda İran ile olan anlaşmazlığa son vermek için II. Tahmasb'ın İstanbul'a göndermiş olduğu elçi Rıza Kulu Han ile görüşerek, bir anlaşma yapmıştır. Anlaşma şartlarına göre, Kirmanşah, Hamedan, Erdelan, Luristan, Tebriz, ve Huveyze İran'a terk edilmiş, buna karşılık Revan, Tiflis, ile Şirvan Hanlığı Osmanlılar'a bırakılmıştır (Haziran 1729). Tebriz gibi önemli bir şehrin Osmanlı Devleti'nin elinden çıktığı haberi İstanbul'a ulaştığında, sekiz aydır yürüttüğü gizli faaliyetlerle sadrazama karşı olumsuz bir hava oluşturan Patrona Halil isimli yeniçerinin liderliğinde isyan başlamıştı. İbrahim Paşa; isyancılara karşı tedbir almağa çalışmışsa da başarısız olmuştu¹¹⁴. III. Ahmed kendi selameti için İbrahim Paşa'yı feda etmeye karar vermiştir. Onu ilk önce azledip sürgüne göndermek istemişse de, asilerin buna ikna olmamaları üzerine idam ettirmiştir¹¹⁵. Asiler, III Ahmed'in tahtan feragatini istemişler, o da kendisine ve çocuklarına dokunmamaları şartı ile yerini I. Mahmud'a terk etmiştir¹¹⁶.

Bu dönemde İran'da Nadir Şah Osmanlı ve Özbekler'e karşı kazanmış olduğu zaferlerle gücünü arttırmaktaydı. Nadir Şah, II. Tahmasb'ın savaş taraftarı olmadığını bu yüzden İran topraklarının yeniden istilaya uğrayacağını halka telkin ederek onun aleyhinde bir kamuoyu oluşturdu. Bunun sonunda 1732 yılında II. Tahmasb'ı azlederek tahtan indirdi. İran'da hâlâ Safevi hanedanına karşı saygı ve sadakatın olmasından dolayı bir tedbir olarak

---

¹¹¹ ARMAĞAN, *a.g.e.*, s. 34.

¹¹² AKTEPE, "Nevşehirli İbrahim Paşa", s. 237.

¹¹³ KARAL, *a.g.m.*, s. 168.

¹¹⁴ UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Tarihi*, C. III, s. 203. ; Damat İbrahim Paşa ile Şah Tahmasb arasında yapılan bu anlaşma neticesinde gerek Osmanlılarda gerekse İran'da ki gelişmeler sonunda her iki devlet adamında yerlerinden olmalarından dolayı bu anlaşmanın her ikisine de zarar vermesi bakımından ilginçtir. AHMET CEVDET PAŞA, *a.g. e.*, s. 101.

¹¹⁵ AKTEPE, "Nevşehirli İbrahim Paşa", s.238.

¹¹⁶ KARAL, *a.g.m.*, s. 168. Patrona Halil isyanının sebepleri ve sonuçları için Bkz. Songül ÇOLAK, "Patrona Halil Ayaklanması'nı Hazırlayan Şartlar ve İsyanın Pây-ı Tahtaki Etkileri", *Türkler*, C. XII, YTY, Ankara 2002, s. 525-530.

onun yerine henüz üç aylık olan oğlu III. Abbas'ı tahta çıkarttı. 1736 yılında onu da tahtan indiren Nadir Şah kendisini Afşar hanedanını ilk Şahı olarak ilan etmiştir. Nadir Şah'ın Hint seferi sırasında oğlu Rıza Kulu Mirza, Tahmasb taraftarlarının isyan etmelerinden dolayı II. Tahmasb ve oğullarını öldürmüştür. Daha önce fiilen yıkılmış olan Safevi Devleti, Safevi hanedanına mensup üyelerin öldürülmesi ile resmen son bulmuştur¹¹⁷.

İKİNCİ BÖLÜM

XVIII. YÜZYILDA İRAN'A GİDEN OSMANLI SEFİRLERİ VE SEFARETNAMELERİ

I. XVIII. Yüzyılda İran'a Giden Osmanlı Elçileri¹¹⁸

	Elçinin İsmi	Gittiği Tarih	Elçilik Nedeni
1	Mehmet Paşa Şair Nahif'i	1700	Bilinmiyor.
2	Bilinmiyor	1704	III. Ahmed'in cülusunu bildirmek için
3	Ahmed Dürri Efendi ¹¹⁹	1721	İran'ın iç durumunu anlamak ve zahiri dostluk tezahürlerini göstermek için
4	Mustafa (Ruznameci) ¹²⁰	1726	II. Tahmasb'ın etmiş olduğu sulh müzakereleri görüşmek için.
5	Raşit Mehmet Efendi Agah Efendi Mustafa Nazif Efendi Münif Mustafa Efendi	1729	Şah Eşref han ile yapılan barıştan sonra zahiren dostluğu devam ettirmek için.
6	Ragıb Efendi	1732	Bilinmiyor.
7	Hüseyin Ağa	1735	Sulh müzakeresi için
8	Genç Ali Paşa	1736	Bilinmiyor.
9	Mustafa Paşa	1736	Bilinmiyor.
10	Münif Mustafa Efendi Mustafa Nazif Efendi	1741	Şah'a mektup götürmek ve İran'ın iç durumunu anlamak için.
11	Mustafa Nazif Efendi ¹²¹	1746	Sulh müzakerelerini bir neticeye

¹¹⁷ ERAVCI, " Safevi Hanedanı", s. 891.

¹¹⁸ Bu Liste, Faik Reşit Unat'ın "Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri" , TTK, Ankara 1992, s. 241–242 adlı eserinden faydalanarak hazırlanmıştır.

¹¹⁹ AKTEPE, M. Münir, "Nevşehirli İbrahim Paşa", İ.A., M.E.B Yay., s. 237. UNAT, a.g.e., s. 241.

¹²⁰ AKTEPE, "Nevşehirli İbrahim Paşa", s. 237

¹²¹ Bu elçilik hakkında geniş bilgi için bkz. Adnan BUDAK, *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği* (1746–1747), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon Mayıs 1999

			bağlamak için
12	Kayserili Ahmed Paşa ¹²² , Recep Paşa, Kırımlı Rahmi Efendi, Ordu Kadısi Numan Efendi Ordu Defterdarı Mustafa Bey	1746	Sulhun akdinden sonra aradaki münasebetleri tesis için.
13	Kara Mehmed Paşazade, Mustafa Paşa, Abdullah Efendi, Halil Efendi	?	Cülûs tebriki yapmak ve sulh şartları hakkında tebliğde bulunmak üzere.
14	Sümbülzade Vehbi Efendi ¹²³	1775	Mektup götürmek için.

XVIII. yüzyılda İran'a giden Osmanlı elçileri arasında dört tanesinin sefaretnamesinin olduğu Faik R. Unat'ın *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri* adlı eserinde belirtilmektedir. Bunlardan birincisi tezimizde incelediğimiz *Ahmed Dürri Efendinin İran sefaretnamesi*, ikincisi *Mustafa Nazif Efendi'nin İran sefaretnamesi*¹²⁴, üçüncüsü *Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran Sefaretnamesi*¹²⁵, dördüncüsünde, *Sümbülzade Vehbi Efendi'nin Kaside-i Tannane* isimli İran sefaretnamesidir¹²⁶.

II. XVIII. Yüzyılda İran'a Giden Osmanlı Elçilerinin Sefaretnameleri

Mustafa Nazif Efendi'nin İran Sefaretnamesi, Osmanlı padişahı I. Mahmut zamanında, İran'da Safevilerin yıkılmasından sonra hakimiyet sağlayan Nadir Şah'a elçi

¹²² Bu elçilik hakkında geniş bilgi için bkz. Süleyman TOGAÇ, *Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran Sefaretnamesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2000; Fatma Keleş ÖNDER, *Kırımlı Rahmi Efendi'nin Sefaretname-i İran (1747)'in Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Tokat 2002.

¹²³ Sümbülzade Vehbi Efendi'nin İran elçiliği hakkında bkz, UNAT, a.g.e., s. 134-136.

¹²⁴ Bu sefaretname hakkında geniş bilgi için Bkz. Adnan BUDAK, *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği (1746-1747)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon Mayıs 1999,

¹²⁵ Süleyman TOGAÇ, *Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran Sefaretnamesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2000. Ayrıca Bkz. Fatma Keleş ÖNDER, *Kırımlı Rahmi Efendi'nin Sefaretname-i İran (1747)'in Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Tokat 2002.

¹²⁶ UNAT, a.g.e., s. 134.

olarak gönderilmesi neticesinde yazılmıştır. Mustafa Nazif Efendi'nin İran'a gönderilme sebebi; Nadir Şah'ın Şiiliğin Caferiye kolunun Osmanlılar tarafından beşinci mezhep olarak kabul edilmesi ve Kâbe'de bu mezhebe bir rukun verilmesi isteğinden vazgeçmesi ve Osmanlı Devleti ile bir barış antlaşması yapmak için Feth Ali han adında bir elçi göndermesine karşılık olarak İran'a gönderilmesidir¹²⁷.

Mustafa Nazif Efendi İran Sefaretnamesi yazma olarak İstanbul, Fatih Millet Kütüphanesi 824 no'lu kısımda bulunmaktadır. Yurt dışında çeşitli kütüphanelerde sefaretnamenin yazma nüshaları bulunmaktadır. Çeşitli eserlerde sefaretnamenin örnekleri bulunmaktadır¹²⁸.

Mustafa Nazif Efendi sefaretnamesinde İran'a yolculuğunu Bağdat'tan başlatarak, Bağdat'a kadar hangi güzergâhtan geldiğini hakkında bilgi bulunmamaktadır. Sefaret heyeti 12 Haziran 1746 tarihinde Bağdat'tan çıkarak, 24 Ağustos 1746 tarihinde Nadir Şah'ın bulunduğu Ordugâha ulaşmıştır¹²⁹.

Mustafa Nazif Efendi sefaretnamesinde Nadir Şah'ın çadırı ve Şah'ın kendisi hakkında ayrıntılı bilgi verdikten sonra Şah ile yaptığı görüşmeden bahsetmektedir. Şah bu görüşme sırasında Nazif Efendi'ye Padişah karşı çok derin bir sevgi beslediğini onun islam dünyasının halifesi olduğu belirtmiştir¹³⁰.

Nazif Efendi sefaretnamesinde Nadir Şah ile görüşmesinden sonra İran devlet ricali ile barış görüşmelerine başladığını belirterek, görüşmeleri sefaretnamesinde ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır.¹³¹

Nazif Efendi sefaretnamesinde görüşmeler neticesinde İran devlet ricali ile anlaşma yaptıktan sonra Şah ile bir kez daha görüştüğünü, bu görüşme sırasında Şah ile bir ara baş başa görüştiklerini belirtmiş ancak bu görüşmenin içeriği hakkında sefaretnamesinde ayrıntılı bir bilgi vermemiştir¹³².

Nazif Efendi sefaretnamesinde İran'daki elçilik görevinin tamamlamasından sonra Ekim 1746 yılında Bağdat'a gelmiş ve 7 Şubat 1747 tarihinde İstanbul'a ulaşmıştır. Mustafa

---

¹²⁷ BUDAK, *a.g.t.*, s. 14–15.

¹²⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz., BUDAK, *a.g.t.*, s. 18-19.

¹²⁹ BUDAK, *a.g.t.*, s. 20-22.

¹³⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz., BUDAK, *a.g.t.*, s. 23-28.

¹³¹ Ayrıntılı bilgi için bkz., BUDAK, *a.g.t.*, s. 29-33.

¹³² BUDAK, *a.g.t.*, s. 34-36.

Nazif Efendi'nin sefaretnamesinde anlattığı İran elçiliği, Osmanlı-İran savaşlarına kesin olarak son vermesi açısından önemlidir¹³³.

Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran Sefaretnamesi, Kesriyeli Hacı Ahmed Paşa'nın İran'a Büyük elçi ünvanı ile atanması sonucunda İran'a yapmış olduğu yolculuk ve elçilik faaliyetlerini anlatan bir eserdir. Mustafa Rahmi Efendi, bu sefaret heyetinde vakanüvis ve mektubcu görevindedir¹³⁴.

Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin Sefaretnamesi, yapılan¹³⁵ araştırmalar neticesinde Türkiye'deki kütüphanelerde yedi yazma nüshasının olduğu tespit edilmiştir.

Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran sefaretnamesinin yazılmasının sebebi; Mustafa Nazif Efendinin İran elçiliği sonucunda imzalanmış olan barış anlaşmasının tasdiki için Nadir Şah'ın Osmanlı Devletine göndermiş olduğu ve kalabalık ve yüklü hediyeler ile İstanbul'a gelen büyük elçilere karşılık olarak Kesriyeli Hacı Ahmed Paşa'yı İran'a Büyük elçi tayin edilmesidir¹³⁶.

Bu sefaret heyeti İran'a gönderilen en kalabalık elçilik heyeti olduğu gibi götürdüğü hediyeler o güne kadar başka bir sefaret heyetinde görülmemiştir. Elçilik heyetinde 1000 kişi yer almaktaydı¹³⁷.

Rahmi Efendi sefaretnamesinde, elçilik heyetine İstanbul'da yapılan merasim hakkında bilgiler verdikten sonra sefaret heyetinin İstanbul'dan başlayarak, Halep'e kadar geçtikleri güzergâhlar hakkında bilgiler vermektedir¹³⁸.

Rahmi Efendi sefaretnamesinde Elçilik heyeti İran sınırına vardıktan sonra burada İran'dan gelen elçilik heyeti mübadele yapıldığı, mübadelenin yapılmasından sonra İran'da geçtikleri güzergâhlar, İran'ın coğrafi yapısı, sosyal ve imar-iskan durumu hakkında bilgi vermektedir¹³⁹.

Nadir Şah'ın ölüm haberi alınmasından sonra sefaret heyeti, geri dönerek Osmanlı sınırına doğru yola koyulduğunu, geri dönüş yolculuğunda Bağdat'a kadar geçtikleri yerler

---

¹³³ BUDAK, a.g.t., s. 36.

¹³⁴ TOGAÇ, a.g.t., s. 3.

¹³⁵ Yazma nüshalar hakkında geniş bilgi için bkz., TOGAÇ, a.g.t., s. 11-18.

¹³⁶ TOGAÇ, a.g.t., s. 23-24.

¹³⁷ TOGAÇ, a.g.t., s. 25.

¹³⁸ TOGAÇ, a.g.t., s. 28-36.

¹³⁹ TOGAÇ, a.g.t., s. 37-41.

hakkında bilgi vermektedir. Sefaretnamenin son kısmında Rahmi Efendi Bağdat'a meydana gelen olaylar hakkında bilgi vermektedir¹⁴⁰.

Sümbülzade Vehbi Efendi'nin İran elçiliğine atanma sebebi, Nadir Şah'ın ölümünden sonra İran devletinin başına Zend Kerim Han geçmişti. İran kuvvetlerinin Basrayı kuşatması ve Baban sancağına saldırması üzerine Bağdat Valisi Ömer Paşa'nın yardım istemesi ve Osmanlı devletinin İran üzerine sefer ilan etmesi üzerine Zend Kerim Han bir tahrirat göndererek, Osmanlı aleyhine bir hareketi olmadığını ve Ömer Paşa'dan şikayetçi olduğunu bildirdi. Bunu üzerine Babîâli durumu yerinde incelemek için Vehbi Efendi'yi, Kerim Han'ın merkez edindiği Şiraz'a göndermiştir¹⁴¹.

Vehbi Efendi, İran giderek görevini tamamlayarak, olaylardan Ömer Paşa'nın sorumlu olduğunu Babîâli'ye bir tahriratla bildirmiştir. Ömer paşa'nın Vehbi efendinin İran'da iken zina yaptığını, Kerim Handan fazla iltifat gördüğünü ve onun tarafında yer aldığını Padişah'a bildirmiştir. Bunun üzerine I. Abdülhamit'te Vehbi efendi'nin hemen öldürülmesini istemiştir. Ancak Vehbi Efendi, dostları sayesinde İstanbul'a gelerek bu konu hakkında bir manzum sefaret takriri olan *Kaside-i Tannane* isimli eseri hazırlayarak padişah'a sunmuştur. Bu eserde Ömer Paşa'nın şikayetine konu olan mesele hakkında bilgi vermektedir. Olaylardan Ömer Paşa'nın sorumlu olduğunun anlaşılması üzerine, Vehbi Efendi Padişah tarafından affedilmiştir¹⁴².

III. Selim zamanında devrin en önemli şairi olan Vehbi Efendi'nin İran elçiliği hakkında bir sefaretname yazıp yazmadığı tespit edilememiştir. Bağdat'tan sefaret memuriyeti ve Ömer Paşa aleyhine yolladığı rapor bulunamamıştır¹⁴³.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

AHMED DÜRRİ EFENDİ'NİN HAYATI VE SEFARETNAME NÜSHALARININ HUSUSİYETLERİ

---

¹⁴⁰ TOGAÇ, a.g.t., s. 41-44.

¹⁴¹ UNAT, a.g.e., s. 134.

¹⁴² UNAT, a.g.e., s. 135-136.

¹⁴³ UNAT, a.g.e., s. 136.

I. Ahmed Dürri Efendi'nin Hayatı ve Eserleri

XVIII. yüzyılın önemli divan şairlerinden biri olan Dürri Efendi'nin¹⁴⁴ hayatı hakkında ayrıntılı bilgimiz bulunmamaktadır. Kaynaklardan elde edilen bilgiler doğrultusunda Van'da dünyaya geldiğini¹⁴⁵, ilk adının Ahmed olduğunu öğrenmekteyiz. Kaynaklarda babası hakkında bir bilgi bulunmadığı¹⁴⁶ görülmektedir. Doğum tarihi de bilinmemektedir.

Çocukluğunu ve gençliğini nerede ve nasıl geçirdiği, eğitimi nasıl yaptığı, nerede ve kimlerden eğitim aldığı bilinmemektedir. İstanbul' a gelmiş kalemiyye sınıfında yetişmiş Divân-ı Hümâyun havâceleri sınıfına dâhil olmuş¹⁴⁷ 1125 Receb'inde (1713) Naima Mustafi Efendi yerine Anadolu Muhasebecisi olmuş¹⁴⁸, 1126 muharrem-ül harâmının yirmi altıncı günü bu görevinden ayrılıp, yerine Es-Seyyid Mehmed Efendi bu göreve atandı. 1127 muharrem-ül harâmının yirmi beşinci gününde Sipahi Katibi olup, daha sonra Haraç Muhasebecisi görevine atanmıştır. Bu görevini yürütürken Sultan III. Ahmed tarafından Şikk-ı Sâni Defterdarlığı¹⁴⁹ pâyesi ile orta elçi olarak İran'a gönderilmiştir¹⁵⁰. İran yolculuğunda, İran sınırına dâhil olduktan sonra Kirmanşah, Derguzin, Hemadan, Kazvin güzergahını izleyerek, Tahran'a ulaşır orada İran Şah'ı, Sultan Hüseyin ile görüştü. Geri dönüşünde Safevi Devleti'nin Osmanlı Devleti'ne elçi olarak gönderdiği Murtaza Kulu Han ile birlikte İran elçiliğinden döndü. 1134 senesi, saferinin on beşinci günü, İstanbul'a döndükten sonra Baş-Muhasebecilik görevine getirildi. 1135 senesi Rebiy-ül evvelinin ikinci cuma gününde

¹⁴⁴ İbrahim REFİK, *Osmanlı Âlimleri ve Sanatkârları*, Timaş Yayınlar, Sade: Dursun Gürlek, İstanbul, 1997, s. 223; Nihat Sami BANARLI, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.II, İstanbul 1987, s. 254.

¹⁴⁵ Süreyyâ Mehmed, *Sicil-i Osmâni*, Matba'a-i Âmire, İstanbul, 1311. s. 423; Şeyhi Mehmed Efendi, *Vekayî'ül Fudala II-III, Şekâik-i Nu'maniye Zeyli*, Neşr., Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul 1989, Tıpkı Basım, s. 737.

¹⁴⁶ Sadeddin Nüzhet Ergün, "Dürri (Vanlı Ahmed)", *Türk Şairleri*, C.III, İstanbul 1943. s. 1191.

¹⁴⁷ Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 737; UNAT, *a.g.e.*, s. 59

¹⁴⁸ Tahsin YAZICI, "Dürri Efendi", *Enclopedia İranica*, C. VII, California 1996, s. 598.

¹⁴⁹ Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.e.*, s. 737, UNAT, *a.g.e.*, s. 59. Sadrazam İbrahim Paşa barış devrinde İran'ın içine düştüğü kötü durumdan faydalanarak, Avrupa'da kaybedilen toprakların İran'dan telafi edilmesi düşüncesindeydi. Pasarofça Antlaşması'nda Anadolu'dan geçecek olan Avusturya-İran ticaret yolu ile ilgili bir maddeyi görüşmeyi bahane ederek, Dürri Ahmed Efendi'yi İran'ın iç durumunu öğrenmek için elçi olarak buraya göndermiştir. ARMAĞAN, *a.g.e.*, s. 32

¹⁵⁰ Şeyhi Mehmed Efendi, *a.g.o.e.*, s. 737; Münir AKTEPE, "Dürri Ahmed Efendi'nin İran Sefareti", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 5, Şubat 1968, s. 56.

vefat etmiş, cenazesi Vefa camisinin haziresine defnolunmuştur. Mezar taşına Galatalı Hafız'ın şu tarihi yazılmıştır:

*“Sade-f-i dürr-i adende yer idüb Dürri-i saf,
kabr-i Dürri ola dâr- ı Güher kân- ı atâ”¹⁵¹*

Aşağıdaki iki tarihte onun vefatı ile ilgili kaleme alınmıştır:

*“Dürri-i yektâ vü dūr endiş ü tiz idrâk kim
Hall iderdi bir bakışta her muy-i piçideyi
Çünkü çeşmin yumdu dünyadan Didim tarihini
Nâ-bedid itdi felek bir cevher nâdideyi*

*Çıkar bir ta'miye ile fevtinin tarih,n ey Vehbi
Kim öldi gân-ı dehren göz göre pâkire bir deri”¹⁵²*

III. Ahmed zamanının önemli divan şairlerinden biri olan Dürri Efendi, sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa tarafından İran'dan gelen elçiler için düzenlenen meclislerde yer alırdı¹⁵³. Dürri Efendi'nin bu meclislere davet edilmesinde şairliğinin yanında Farsçayı çok iyi bir şekilde bilmesi¹⁵⁴ etkili olmuş olabilir.

Ahmed Dürri Efendi, çocukluğunda bir gözünü kaybetmesi nedeniyle kendisine “yek çeşm Dürri” ismi ile de zikredilmekteydi¹⁵⁵. Muasırlarından Safayi, Dürri Efendi'yi “teferrüd kerde-i dide-i rüzgâr olan nükte varandan” diye takdim eder. Salin, onun hakkında “zat-ı yektasının çeşm-i binası” tabirini kullanır. Fatin ise onun için şu beyti kullanmıştır:

*Hâkipâyın kûhli için bu iki çeşm-i sefid
Bir biriyle ceng idüb âhır biri oldı şehid¹⁵⁶*

Şiirlerinde “Vafi” mahlasını kullanmıştır¹⁵⁷. Ahmed Dürri'nin, İsmail, Feyzi Salih ve Abdülbaki Sadi isimlerinde üç tane kardeşi olduğu bilinmektedir¹⁵⁸. Bunlardan Abdülbaki

¹⁵⁰ RAMİZ, *Ramiz ve Âdâb-ı Zurafâsı*, Haz. Sadık ERDEN, Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994, s. 98.

¹⁵¹ ERGÜN, “Dürri Efendi...”, s. 1191.

¹⁵² İbrahim Paşa Acem elçilerini, siyasi rical ile değil şairlerle, edebiyatçılarla ve hattatlarla huzuruna kabul ederdi. Bundaki amacı Osmanlı Devleti'nin edebiyat ve sanat alanlarında İran'dan daha üstün olduğunu göstermek istemesiydi. Şah Hüseyin tarafından Murtaza Kulı Han İstanbul'a elçi olarak gönderildiği zaman, sadrazam İbrahim Paşa'nın yalısında yapılan kabul töreninde hattat Veliyüddin, Seyid Vehbi ve Dürri Efendi ile Raşit Efendi de hazır bulunurdu. REFİK, *a.g.e.*, s. 175

¹⁵³ UNAT, *a.g.e.*, s. 60.

¹⁵⁴ AKTEPE, “Dürri Ahmed Efendi...”, s. 56.

¹⁵⁵ ERGÜN, “Dürri Efendi...”, 1191.

Sadi döneminin önde gelen şairlerinden olup şiirin sade Türkçe ile yazılması taraftarıydı¹⁵⁹.Sadi, İdrisi Bitlisi'nin “Heşt Bihişt” adlı meşhur eserini Türkçeye tercüme etmiştir¹⁶⁰.

Dürri Efendi'nin iki eseri mevcuttur. Bunlardan biri, çalışmamızda incelediğimiz İran elçiliği için yazdığı sefaretnamesidir. Diğeri ise, Divan'ıdır. Bu Divan tek nüsha olup, Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Kısmı no 3409' da bulunmaktadır.

II. Yazma Nüshalar ve Hususiyetleri

Yaptığımız araştırmalar sonucunda “Sefaretname-i İran” (İran Sefaretnamesi)'a dair Türkiye'deki kütüphanelerde kayıtlı 7 adet yazma eser tespit edildi. Bu yazmalardan iki tanesi İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kısmı, Tarih Yazmaları, 442, 3228¹⁶¹ no'lu olarak kayıtlı; üç tanesi Topkapı Sarayı, Revan kısmı 1313, Revan kısmı 1228, Hazine kısmı 1432 numaralarda kayıtlı; iki tanesi Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emiri Tasnifi 820 ve 821 no'larda kayıtlıdır. Araştırmalarım sırasında Faik R. Unat'ın eserinde bahsedilmeyen ancak Millet Genel Kütüphanesi, Ali Emiri Tasnifi 821 no'lu yazma nüshayı buldum. Ülkemizin dışındaki yazmalar, Bal, Slg. Prof Dr. R. Tschudi, Paris, Bibl. Nat. s. 875, Viyana, Kons Akad., 281 (Karafft, katal.106)'dır. Bu yazma nüshalarından ayrı olarak basma nüshaları da mevcuttur. Bunlardan bir tanesi mağribi bir yazı ile 1820 yılında, Paris'te litografya ile basılmıştır. Bir başka nüsha, Raşit Tarihi C. V s. 372-398 arasında, bir de “*Relatton de Dourri Efendi*” isimli Fransızca tercümesi mevcuttur¹⁶².

---

¹⁵⁶ AKTEPE, “Dürri Ahmed Efendi...”, s. 56 ; Ekrem ÇAKIROĞLU, *Yaşam ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. I, YKY, İstanbul 1999, s. 117.

¹⁵⁷AKTEPE, “Dürri Ahmed Efendi...”, s. 56. ; Dürri Efendinin Sadi ve Feyzi isminde iki kardeşi olduğu, kardeşlerinden birine “Acem Sadi” denilmektedir. ERGÜN, “ Dürri Efendi...”, 1191.

¹⁵⁸ “Eğer Türkçe şiir söylemek makbul bir hareketse bu şiiri açık ve akıcı bir ifade ile söylemek gerekir. Şu sebeple ki dinleyen, şiiri anlasın. Her kelimesini çözmek için insanı lûgatlara bakmağa muhtaç eden şiire nasıl Türkçe şiiri denebilir? Herkes bilir ki ben Türkçe şiirde duyulmamış kelimeler kullanarak okuyanların ruhunu bulandırmam.” diyerek Türkçeyi savunmuştur. BANARLI, *a.g.e.*, s. 745 ; Franz BABİNGER, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 1992, s. 307.

¹⁵⁹ UNAT, *a.g.e.*, s. 60.

¹⁶¹ Bu yazma nüshasının içeriği için Bkz., Münir AKTEPE, “ Dürri Ahmed Efendi'nin İran Sefareti”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 1-6, Ekim 1967- Mart 1968

¹⁶² UNAT, *a.g.e.*, s. 61.

Ahmed Dürri Efendi'nin, İran Sefaretnamesi ilk İran Sefaretnamesi¹⁶³ olması nedeniyle çok önemlidir. Bundan dolayı eseri bozmadan nüshalar arasındaki farklılıkları da belirterek neşrediyoruz. Nüshaları birbirinden daha kolay ayırabilmek için bazı kodlamalar yaptık. Buna göre:

— Topkapı Sarayı Revan kısmı 1313 no'lu yazma “ METİN ” nüshası

— Topkapı Sarayı Revan kısmı, 1228 no'lu yazma “ R 1228 ” nüshası

— Topkapı Sarayı Hazine kısmı 1432 no'lu yazma “ H 1432 ” nüshası

— Millet Genel Kütüphanesi Ali Emiri Tasnifi 820 no'lu yazma “ M 820 ” nüshası

— Millet Genel Kütüphanesi Ali Emiri Tasnifi 821 no'lu yazma “ M 821 ” nüshası

— İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü Ty 3228 no'lu yazma “T 3228 ” nüshası

— İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü Ty 442 no'lu yazma “T 442 ” nüshası

Yukarıda belirttiğimiz 7 yazmanın özellikleri aşağıda zikredilmiştir.

A) Millet Genel Kütüphanesi Ali Emiri Tasnifi No: 820 (M 820 nüshası)

24 varaklık yazmada kitabın ebadı 185x135 mm'dir. Yazmanın birinci sayfasında 11 satır, diğer sayfalarda 15'er satır, son sayfada ise 14 satır bulunmaktadır. Kâğıdı açık sarı renktedir. Cildi siyah renkli deridir. Sayfalarında çok az bir bozulma vardır. Yazılar siyah mürekkep ile yazılmıştır.

Yazı Rik'a ile yazılmış olup açık ve okunaklıdır. İstanbul Üniversitesi 3228, Topkapı Sarayı Revan 1313 ve Topkapı Sarayı Hazine 1432 no'lu yazma nüshalarda kullanılan derkenarlar bu yazmada hiç yoktur.

---

¹⁶³ UNAT, *a.g.e.*, s. 60.

Yazmanın 1/a varağında iki mühür vardır. Bunlardan biri sayfanın sol üst köşesinde Türkiye Cumhuriyetinin ilk mühürü, ay yıldızlı kenarlarında eski yazı “ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti” yazılmış bir mühür vardır. İkinci mühür, sayfanın ortasında iç içe geçmiş iki halkadan meydana gelmiştir. İç halkada “ Diyârbekirli Ali Emiri 1341”, dış halkada da “Allahu Teâli Hazretlerinin Rızası İçün Vakf Eyledim” cümleleri yer almaktadır. Bu mührün altında yine eski yazı 820 rakamı yer almaktadır. Sayfanın ortasında kurşun kalem ile eski yazı olarak “ Dürri Ahmed Efendi” yazmakta bu yazının altında ise eski yazı ve siyah mürekkeple “İran Sefiri Ahmed Dürri Efendi Sefaretnamesidir” yazmaktadır. Sağ alt köşesinde yazmanın Millet Genel Kütüphanesi Ali Emiri Tasnifi 820 no’da olduğuna dair bir kayıt yer almaktadır.

1/b varağında başlangıç satırı olarak diğer nüshalarda bulunmayan ve parantez içersinde yazılmış olan “takrir-i ilçî müşârün ileyh” cümlesi yer almaktadır. Yazmanın son iki sayfası boştur. Sonunda yine bir mühür vardır. Bu mühür de iki halkadan oluşmakta, iç halkada “Diyârbekirli Ali Emiri 1341”, dış halkada ise “Allahu Tehâli Hazretlerinin Rızası İçün Vakf Eyledim” cümlesi yer almaktadır.

B) İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü Ty No: 3228 (T 3228 Nüshası)

15 varak olan nüshanın ebatları 280x180 mm’dir. Satırlar 180x115 mm, kırmızı mürekkep ile çizilmiş bir çerçevenin içine yazılmıştır. Çerçevelerin içinde 21 satır bulunmaktadır. Yalnız ilk sayfada 18 satır ve son sayfada 16 satır bulunmaktadır. Metin, açık sarı kâğıt üzerine siyah mürekkeple ve önemli yerlerin altları kırmızı mürekkeple çizilerek rik’a ile yazılmıştır. Derkenarlar siyah mürekkeple yazılmıştır. Bazı kelime ve cümle sonlarına kırmızı mürekkep ile büyük noktalar konulmuştur. Cümleler açık ve okunaklıdır. Üzerinde herhangi bir süsleme olmayan düz siyah deri cilt ile kaplanmıştır. Sayfaları nemden dolayı biraz bozulsa da sayfaları ve cildi sağlamdır.

Varak 1/a’nın sağ üst köşesinden başlamak üzere her varanın sağ üst köşesinde eski rakamlarla varak numarası verilmiştir. Yine burada, eski rakamlarla 8655 sayısı yazılmış ancak onun üzeri çizilerek altına 3228 sayısı yazılmıştır. Sayfanın üst tarafında eski yazı ile “ Sefâretnâme-i Dürri Efendi” cümlesi yer almakta, onun altında kırmızı mürekkepli, iki halkalı bir mühür yer almaktadır. Mührün iç halkasında eski rakamlar ile 3228 sayısı, dış halkasında ise günümüz Türkçesi ile “İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi” yer almaktadır.

Müellif, 2/a varağında, çerçevenin dışında sağ üst köşeden başlayarak sayfanın kenar boşluklarını varak 1/b metnin aynısını buralara yazmıştır. Diğer sayfalarda bu şekilde

değildir. Nüshanın 14/b varağında yani son sayfasında metnin sonunda diğer nüshalarda bulunmayan üç tane mim harfi yazılmıştır.

15/a varağında sağ üst köşesinde eski yazı ile 264 rakamı yazılmıştır. Sayfanın üst tarafının ortasında siyah mürekkep ile çizilmiş küçük bir sekizgenin içersinde 264 rakamı onun altında üstü çizilmiş olarak 272 rakamı yer almaktadır.

C) İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü Ty No:442 (T 442 Nüshası)

Bu yazmada 69 varak bulunmaktadır. 215x125 mm ebatlarındadır. Satırlar kırmızı mürekkeple çizilmiş bir çerçeve içine yazılmıştır. Çerçeve ise 5 mm aralıkla sayfa boyu yönünde ikiye ayrılmıştır. Cildi kahverengidir. Yazılar siyah mürekkep ile rik'a olarak bu çerçevelerin içine yazılmıştır. İlk sayfasında;“ Hâsib ve malik mecmu’i tehfâs fazi eyâlet-i edni merği hâlâşi yefi Mustafi nas zâd-ı san sai 6601/ 25

Selince lafz-ı ali dehnâ râr-ı remşâr eli hüsn mukarrebâ an-ı halife-i em’â-ı ali sene 164” cümlesi yer almaktadır.

Ahmed Dürri Efendi’nin sefaretnamesi 29/b ile 34/b varakları arasında eksik¹⁶⁴ bulunmaktadır. Diğer sayfalar da boştur. 29/b varağında çerçevenin üstünde;“ Sefâretnâme-i Dürri Efendi ra’if-i el-kitab bi-vakkas Sultan Ahmed Han-ı Gâzi” cümlesi yer almaktadır. Çerçevelerin her bir kısmında 25 satır bulunmaktadır. Sadece 34/b varağında 15 satır bulunmaktadır. Giriş metni diğer nüshalardaki ile aynıdır.

D)Topkapı Sarayı Kütüphanesi Hazine Kısmı No: 1432 (H 1432 Nüshası)

156 varak bulunan yazma 195x130 mm ebatlarındadır. Sayfalarında nesihle yazılmış 90 mm uzunluğunda ortalama olarak 13’er satır yer almaktadır. Sayfalar da aharlı kâğıt kullanılmıştır. Cildi kahverengi deridir. Kitapta Raşit Tarihi’nden alınmış bazı parçalar yer almaktadır. “I.Y.1/b’de III. Sultan Ahmed’in Şehzadeleri, Süleyman, Mehmed, Mustafa ve Bâyezid sünnet düğünlerini hikâye eden kısım; II. Y.52/b’de Dürri Efendi’nin İran’a elçilikle gittiği; III. Y.84/b’de İran Şahına gönderilen Nâme-i Hümayun’un sureti; IV. Y.92/b’de Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi’nin 1132(1719–1720) senesinde Fransa’ya elçi olarak gitmesi; V.Y.137/b’de Sa’dâbâd nam mahalde III: Ahmed Tarafından yaptırılmış olan imaratu

---

¹⁶⁴ UNAT, a.g.e., s. 61

dilküšanın isimleri; VI. Y.138/b'de Hıkâyât-ı mükeyyi Sâf-i âlem adlı latif hikayeler; VII. Y.153/b'de bazı eşar vardır"¹⁶⁵.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Dürri Efendinin Sefaretnamesi ve götürdüğü Name-i Hümayun 52/b-92/b varakları arasında yer almaktadır¹⁶⁶.

52/a'da "Bu nüshalar kendilerinin nüshalarından tahrir olunmuşdur" cümlesi yer almaktadır. Giriş metni diğer nüshalar ile aynıdır. Yazılar siyah mürekkeple yazılıdır. Bazı kelimelerin altları kırmızı mürekkeple çizili olup derkenarlar kullanılmıştır. Kitabın, özellikle Dürri Efendi'nin sefaretnamesinin bulunduğu sayfalarda nemden dolayı mürekkebin, sayfa yüzeylerine dağıldığı görülmektedir.

Bu yazma Dürri Efendi'nin kendi nüshasından istinsah edilmesi hasebiyle elimizdeki yazmalar arasında en eski tarihli olanlardan biridir. 442 no'lu yazma hariç diğer nüshalarla birebir karşılaştığımızda bu yazma tıpkı diğerleri gibi başlamakta ve bitmektedir. Bu nüshada diğer nüshalarda bulunmayan, Dürri Efendi'nin İran Şahına götürdüğü Nâme-i Hümayun'un bulunması bu nüshayı diğer nüshalara göre daha önemli hâle getirmektedir. 90/b varağında "Hazret-i şehriyâr-ı âlempenâh-ı letân-ıl amid-i sâlis taraf-ı hümayunlarından Acem Şâhına irsâl olunan Name-i Hümayunlarında imzây-ı şerifleri Bu minvâl üzere tahrir olunmuşdur. Name-i Hümayunun imzasıdır. El mu'id-i betâ'idât Allah-ul mülük el-müsteân el-sultan-ül Gâzi Ahmed Hân İbn Sultan Mehmed Hân" yazılıdır.

E) Millet Genel Kütüphanesi Ali Emiri Tasnifi No: 821 (M 821 Nüshası)

Yaptığımız araştırmalar sırasında gerek Faik R. Unat'ın eserinde gerekse Münir Aktepe'nin makalesinde bahsedilmeyen bu yazma nüshayı tespit ettik. Dış yüzeyi bordo bir kâğıt ile kaplanmıştı. İçerisinde Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi ifadesi bulunmaktadır. 16 varak olan yazmanın ebatları 240x180 mm'dir. Açık sarı kâğıda siyah mürekkep ile rik'a şeklinde yazılıdır. Yazmanın son varağının sol üst köşesinde yırtık vardır. Nemden kaynaklanan çok az bir bozulma olmasına rağmen, genel itibariyle temiz ve sağlamdır.

Yazmanın ilk sayfası boş olup, ondan sonraki sayfada Fransızca olarak " *Relations de Dourry Effendy, Ambassadeur de la Porte Ottamane Pres la cour de Perse, En Turk, Paris*

¹⁶⁵ Edhem Fehmi KATATAY, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu*, Topkapı Sarayı Müzesi Yay., C. II, İstanbul 1961

¹⁶⁶ UNAT, *a.g.e.*, s. 61

1820” cümlesi yer almaktadır. Bu nedenle Faik R. Unat’ın eserinde belirttiği mağribi bir yazı ile kopye ile bahsedilmiş ve litoğrafya ile basılmış¹⁶⁷ olan basma eser olabilir.

Yazmanının 1/a sayfasının üst kısmında “ Dürri Efendi’nin İran Sefaretnamesi tarih” ifadesi yer almaktadır. Hemen altında iki halkalı eflatun renkli bir mühür yer almaktadır. İç halkada Osmanlıca “ Diyârbekirli Ali Emiri 1341” dış halkada da “Allahu Tehâli Hazretlerinin Rızası için Vakf Eyledim” cümleleri yer almaktadır. Sayfanın sol üst köşesinde Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk mührü, ay yıldızlı kenarlarında Osmanlıca “ Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti” yazılmış bir mühür vardır. Onun altında ise Osmanlıca 821 rakamı yer almaktadır. Sol alt köşede yer alan dikdörtgen mühürde latin harfleri ile “ Millet Genel Kütüphanesi Kısım A.E. Eski Kayıt No: 821 yazılıdır.

Sayfalarda genel olarak 16 satır yer almaktadır. Son sayfada ise 7 satır yer aşmaktadır. Sayfaların sol ve sağ üst köşelerinde Osmanlıca olarak sayfa numaraları yer almaktadır. Yine bu sayfanın alt kısmında ilk sayfada yer alan iki halkalı mühür yer almaktadır. Önemli kelime ve cümlelerin üstleri çizilmiştir.

F) Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan Kısım No: 1228 (R 1228 Nüshası)

Bu yazma nüsha, Raşit Tarihi’nin tek kitap hâlinde toplandığı eserinin içersinde yer almaktadır. Nüsha aharlı ince kâğıt 310x170 mm ebatlarında olup, 691 yaprak sahifeden oluşmaktadır. Yazı talik usulü ile yazılmış olup, her bir sayfada 102 mm uzunluğunda 35 satır bulunmaktadır. Serlevha, müzehhep, cetveller yaldızlı şemse ve köşelidir. Koyu kahverengi deri ciltlidir. Bu eser, Hasan b. Şeyh Mehmed tarafından H.1136 (M. 1724) yılında istinsah edilmiştir¹⁶⁸.

Bu yazma nüsha, tespit ettiğimiz yazmalar arasında en eski tarihli yazmadır¹⁶⁹. Bundan dolayı ayrı bir öneme sahiptir. En eski tarihli yazma olmasına rağmen gerek sayfalarında, gerek yazılarda, gerekse de cildinde herhangi bir yıpranma veya bozulma söz konusu değildir.

Bu eser, Vak’anüvis Mehmed Raşid (ölm. 1148/1735) Efendi’nin Naima Tarihi’nin devamı olarak kaleme aldığı 1071 (660–661) den 1134 (1721–1722) yılına kadar olan

---

¹⁶⁷ UNAT, *a.g.e.*, s 61.

¹⁶⁸ Edhem Fehmi KARATAY, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu*, Topkapı Sarayı Müzesi Yay., C. I, İstanbul 1961, s. 283.

¹⁶⁹ AKTEPE, “ Dürri Ahmed Efendi...”, S. 6, Mart 1968, s. 84.

olayları içerdği tarihidir. Bu kitap, Raşit Tarihi'nin birinci, ikinci ve üçüncü ciltlerini kapsamaktadır. İstanbul'da 1153 ve 1282 tarihlerinde basılmıştır¹⁷⁰.

Dürri Efendi'nin sefaretnamesi, 662/a ile 670/b varakları arasında yer almaktadır. Yazılar siyah mürekkep ile yazılmış olup, önemli cümle ve kelimeler kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Sayfaların sol üst köşelerine Osmanlıca siyah mürekkep ile varak numaraları yazılmıştır.

Ali Emiri 820 nolu yazmanın kelime kelime bu yazma ile benzerlik göstermesinden dolayı, o yazmanın elimizde bulunan bu en eski tarihli yazma nüshadan kopya edildiğini söyleyebiliriz.

G) Topkapı Sarayı Kütüphanesi Revan kısmı No: 1313 (Metin)

37 varaktan meydana gelen yazma cildinin güzelliği ve kullanılan yazı türü ile elimizdeki en iyi yazmadır. Aharlı ince kâğıt kullanılmıştır. Kitap 215 mm boy ve 140 mm enindedir. Yazılar siyah mürekkep ile talik şeklinde yazılmıştır. Diğer nüshalardan ayrı olarak bu nüsha da önemli cümleler kırmızı mürekkep ile yazılmıştır. Kitabın sonunda ve başında boş sayfalar yer almaktadır. Cildi vişne çürüğü deridir. Ön ve arka kapaklarda semse kullanılmıştır. Sems altın yaldızlı içi çiçek motifleriyle süslenmiştir. Aynı semse motifi miklepte de kullanılmıştır. Ayrıca kapaklarda köşebent ve zencirek de kullanılmıştır. Her sayfada 85 mm uzunluğunda 23 satır bulunmaktadır. Derkenar kullanılmıştır.

Nüshanın ilk varağının üst tarafında “ Saadetlü Ali Ağamın sene 1162 saferül-hayrın yirmi sekizinci pazar ertesi gicesi bir dehtan bâkiz-i ehri vücuda geldi hak-teala ömr toli ihsan eylise 28 safer sene 1162” cümlesi yer almaktadır. Sayfanın ortasında Revan 1313 no'lu eser olduğuna dair bilgi vardır. Onun altında “Topkapı Sarayı Tahriri Komisyonu” yazmaktadır. Bu yazının üstünde 233/ 34602 rakamları vardır.

Yazma 1/a varağından itibaren varak numaraları kurşun kalem ile günümüz rakamları ile verilmiştir. Bu varağın ortasında mürekkebinin silinmesi nedeniyle okunamayan bir mühür vardır. Onun yanında “Sefâret-i Dürri Efendi Be-canib-i İrân hattı- teallik-i hattı satr 23” yazmaktadır. Sayfanın sağ alt tarafında “TKS. Müzesi Revan sa:1313” yazmaktadır. Başlangıç ve bitiş kısımların diğer nüshalarla benzerlik göstermektedir.

1/a ile 16/a varakları arasında Ahmed Dürri Efendi'nin İran sefaretnamesi, 17/b ile 37/b varakları arasında ise Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa Sefaretnamesi mevcuttur.

---

¹⁷⁰ KARATAY, a.g.e, C. I, s. 283.

Dürri Efendi'nin Sefaretnamesinin sonunda 25 şevval 1140¹⁷¹ senesinde istinsah edildiği yazmaktadır. İstinsah edenin kim olduğu belirtilmemiştir. Yirmi Sekiz Mehmed Çelebi'nin Fransa Sefaretnamesi sonunda ise Mehmed B. Mustafa Sofyevi eliyle muharrem ayının altıncı günü sene 1150 (1137–38)¹⁷² tarihinde istinsah edildiği yazmaktadır. Ancak Topkapı Sarayı katalogunda her iki eserin de aynı kişi tarafından ve aynı tarihte istinsah edildiği izlenimi uyanmaktadır. İki eserin istinsah tarihleri arasında 10 senelik bir fark vardır. Bu nedenle bu iki eserin sonradan birleştirip bir kitap hâline getirildiği ihtimali güçlenmektedir. Bu nüsha elimizdeki yazmalar içersinde ikinci en eski tarihli olmasına rağmen diğer nüshalara göre daha iyi durumdadır.

III. Yazma Nüshaların Değerlendirilmesi

Biz Ahmed Dürri Efendi tarafından yazılan İran sefaretnamesinin orijinal nüshasına sahip değiliz. Araştırmalarımız sonucu elde ettiğimiz yedi yazma nüshayı kelime kelime karşılaştırarak içindeki bilgilerin farklılıklarını ortaya koyduk. Yaptığımız karşılaştırma sonucunda yazma nüshalar arasında bilgi bakımından çok büyük farklılıklarının olmadığını gördük. Aralarındaki farkları da tezimizin metin transkribinde gösterdik. Yazmalar arasında farklılıklar daha çok kelimelerin yazılışları ve çok küçük olan bilgi eksiklikleridir. Mesela; R. 1228 ve M 820 nolu yazmalarda bulunan şu bilgiler; *hatta ibtidâ sınırlarına dâhil olduğumuzun on ikinci günü Cezire dirler bir kasabalarına uğrâdık mecmu' ahâlisi Sünni olub içinde cevâmi' ve mesâcidleri ma'mur ve salah-ı cum'a ve aydın ve sair ibâdetleri aşikâre olmağla bizi iki üç saat mikdârı mesafe istikbâl ve bil-cümle sıbyân ve nisvân ve ahâlileri sancaklar ile karşı gelüb allahümme sall-i âli seyyidinâ Muhammed ve ali âle ve ashâbe deyu bülend avâz ile çağırışub zârı ve feryâd iderek elimize ve ayâğımıza sarılıb "sizler Mekke ve Medine hâdimi olan şevketlü azimetlü kudretlü âl-i Osmân padişâhının mübarek cemâl-i bakmalarını görmüşsüz biz sizin yüzünüze bakmak ve elinizi ve ayâğınızı öpmek bize farz-ı ayn makâmındadır ve biz bunu ibâdet ad ve onla tefâhür ideriz deyu ağlaşarak niyaz eylediklerinde alem-ul Allah-ı teâli bizim bağrımız hûn olub bi-ihitiyar bangır bangır ağlaşdık aslında kasaba-i mezbure ilçilerin memri olmayub ehl-i sünnet yüzine hasret olduklarından bizim mulakâtımızı ni'met-i azmi ad idüb üç gün üç gece ikram ve ziyâfetler ile teşyi idüb gönderdiler kasaba-i mezbure sakinlerinden a'ze-i evliya-i elleheddin Şeyh Kitabullah ki meşhur-ı afâkdır anların evlâdlarıyla görüşdük hâlâ yine tarikleri üzre*

¹⁷¹ AKTEPE, "Dürri Ahmed Efendi...", S. 6, Mart 1968, s. 84.

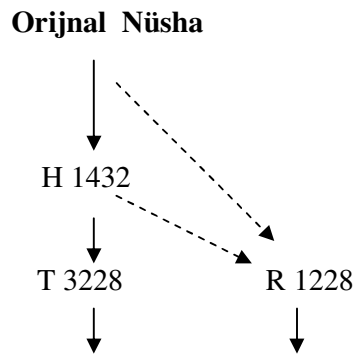
¹⁷² KARATAY, *a.g.e.*, C. I, No: 870,

*tekkeye-gâhları ma'mur ve haftada iki gün alenâ zikr-i cehri iderler ve bunlar harc-ı Sünni deyu Şah tarafına senede vâfir akçe virirler hâsılı şimdi memâlik-iAcemin belki sülesi mertebesî müslümandır*¹⁷³, bulunan bu bilgi diğer yazma nüshalarda mevcut değildir. Ancak genel anlamda yazmalar arasındaki bu farklılıklar, sefaretnamenin içerisindeki bilgilerin doğruluğuna zarar getirecek nitelikte değildir.

Elimizde bulunan yazmaların hepsi çeşitli tarihlerde farklı kişiler tarafından istinsah edilmiştir. Bunlar arasında R 1228 nolu yazma nüshayı Münir Aktepe en eski tarihli yazma nüsha olarak belirtse de Ahmed Dürri Efendi'nin İran Şahı'na götürdüğü Nâme-i hümayunun bulunması¹⁷⁴ ve 52/a varağında “Bu nüshalar kendilerinin nüshalarından tahrir olunmuştur”cümlesinin yer alması nedeni ile H 1432 nolu yazmanın ondan daha önce yazılmış olabileceğini göstermektedir.

Sonuç olarak, elimizde bulunan yedi yazmanın yaptığımız karşılaştırılma sonunda içerisinde bulunan bilgilerin bazı ufak farklar dışında aynı olduğunu tespit ettik. Ortaya çıkan bu farklılıklarında sebebi, yazmaların bir kısmının orjinal nüshadan ayrı olarak daha sonraki zamanlarda farklı kaynaklarda bulunan Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi'ninden kopya edilmesinden olduğu ileri sürülebilir.

Yazma nüshalar arasında ortaya çıkan farklılıkları da göz önünde bulundurarak muhtemel olarak düşündüğümüz elimizde bulunan yazmaların hangilerinin birbirinden kopye edildiğini aşağıda oluşturduğumuz bir şema ile gösterdik

¹⁷³ Bkz. Millet Kütüphanesi No: 820, s. 45–46; Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan Kısmı No: 1228, v. 670/a.

¹⁷⁴ Bkz. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Kısmı No: 1432, v. 84/b- 92/a

T 442
↓
M 821

R 1313
↓
M 820

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SEFARETNAME-İ DÜRRİ EFENDİ'NİN MAHİYETİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

I. Sefaret Heyetinin Hazırlanmasının Nedeni

Nevşehirli Damad İbrahim Paşa, yukarıda bahsettiğimiz sebeplerden dolayı, İran'da meydana gelen siyasi olayları daha yakından izlemek ve olayların iç yüzünü tam anlamıyla öğrenmek¹⁷⁵ bir taraftan Ruslar'ın öte taraftan Afganlılar'ın baskısı altında kalarak sıkıntılı günler yaşayan İran'a Osmanlı Devleti'nin kudretini göstermek, bunların yanında Osmanlılar'ın İran'a doğru yayılacağı hakkındaki haberlerin doğru olmadığını İranlılar'a bildirmek amacıyla¹⁷⁶ Osmanlı Devlet adamlarından, Haraç Muhasebecisi görevinde bulunan

---

¹⁷⁵ AKTEPE, *Osmanlı-İran Münasebetleri...*, s. 3.

¹⁷⁶ UNAT, *a.g.e.*, s. 59

aynı zamanda şair olan Ahmed Dürri Efendi'yi Şıkk-ı Sani Defterdarlığı payesiyle İran'a göndermeğe karar verdi¹⁷⁷.

Osmanlı Devleti ile Avusturya İmparatorluğu arasında imzalanan 21 Temmuz 1718 tarihli Pasarofça Antlaşması'nın akabinde 27 Temmuz 1718 tarihli bir diğer anlaşma ile ticari konuların çözüme kavuşması için imzalanmıştı. Bu ticari anlaşmanın 19. maddesi özetle şöyledir; eğer İran tüccarları Avusturya toprakları'dan Tuna nehri üzerinden Osmanlı topraklarına gelirler ise bir defaya mahsus %5 gümrük alınması tekrar gümrük talebi karşılaşılarak rencide olmamaları, kezalik İran'dan götürdükleri malları ile Osmanlı sınırlarından, Avusturya'ya gitmek isterlerse Karadeniz veya Tuna nehrinde yine bir defaya mahsus olmak şartı ile %5 gümrük ödemeleri ve tekrara gümrük talebi ile karşılaşılarak zor duruma düşmemeleridir¹⁷⁸.

İşte Osmanlı Devleti ile Avusturya arasında kararlaştırılan yukarıdaki bu hususları İranlılar ile konuşulup bir neticeye bağlanması gerekiyordu. İşte Ahmed Dürri görünüşte bu meseleyi çözmek için İran'a gidecekti. Raşid Tarihi'nde bu konuya dair; şunlar, yazmaktadır; *"...Acem Tüccarının Nemçe memâlikine mürûr ve ubûrlarında kurb-ü emn cihetile enseb olan Belgrad üzerindenâmed şûdlarına ruhsat virilmekte Devlet-i Aliyye tarafına dahi bir dürlü be's olmadığından mâ'adâ geliüb giden tüccar emti'asından gümrük nâmı ile Devlet-i aliyye tarafına dahi külli menâfi ve fevâid râci've âid olacağı bedihidir deyü niyaz-mend-i ruhsat olmalarıyla vâkı'a husus-ı merkumda cânib-i devlet-i aliyye'yemenâfi-i azime teveccühi müşahede ve ruhsat-ı mezkûrede ihtirâzı muktezi hâlet- i gayri marziyye olmamak hasebile vâ'd-ı ruhsata müsa'ade olunmuştu. Binâen-alâ-zâlik ahvâl-i müsalâha Ahsen vech üzre hiam bulup, madde-i merkumeye dahi fi-maba'd nizam verilmek emr-i müsted'iyül-ihitimam olmağla gerek maslahat-ı mezbureyi inhâ ve i'lâm ve gerek serâir-i kayfiyât-ı ahvâl-i memâlik-i İran'ı isti'lam için hâlâ Haraç-muhâsebecisi olan Dürri Efendi'nin madde-i meşrûhayı mûtaazammin nâme-i hümmâyûn ile ilçi nasb ve tayin ve ol havâlinin istitlâ-ı keyfiyet-i ahvâl-i lisânen kendüye tavsiye ve telkin olundu"*¹⁷⁹.

¹⁷⁷ AKTEPE, *Osmanlı-İran Münasebetleri...*, s. 3. Osmanlı Devletinde, özellikle İran, Özbekistan ve Fas gibi islam ülkelerine gönderilecek olan elçiler, ilmiye sınıfından seçilirdi. Çünkü Müslüman ülkelere giden elçiler oralarda çok çeşitli dini sorularla karşı karşıya kalabiliyorlardı. İPŞİRLİ, a.g.m., s. 9 ; Osmanlı devletinde elçilik görevi verilenlere dönüşlerinde geri alınmak üzere çeşitli unvanlar verilirdi. TUNCER, a.g.e., s. 45.

¹⁷⁸ Raşid Mehmed, *Raşid Tarihi*, C. V, İstanbul 1282, s. 81; anlaşmanın diğer maddeleri için Bkz. Aynı eserin, s. 73-82.

¹⁷⁹ AKTEPE, *Osmanlı-İran Münasebetleri...*, s. 4-5. ; Mehmed Raşid , a.g.e. s. 64.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı gibi Ahmed Dürri Efendi, kendisine verilen görevin içeriğinin ne olduğu açık bir şekilde belirtilmiştir. Bu vazife doğrultusunda Ahmed Dürri, Ağustos 1720 (Evâhir-i Şevvâl 1132) tarihinde yanında İran Şahı Hüseyin ve itimâdü'd-devlesine yazılmış olan mektuplarla birlikte İstanbul'dan ayrıldı ve Bağdat'a gitti. Bağdat'tan İran topraklarına geçerek, şah ve İran devlet adamları ile görüşmeler yapıp gönderilen mektupları sundu.

Dürri Efendi kendisine verilen resmi görevi yerine getirdikten sonra özel görevi olan İran iç durumuna dair bilgileri toplayarak, 5 Aralık 1721 (15 Safer 1134) tarihinde İstanbul'a geldi ve hazırladığı bir raporu padişah III. Ahmed'e ve sadrazam İbrahim Paşa'ya sunarak kendisine verilen görevi tamamlamış, istenilen bilgileri getirmiştir¹⁸⁰.

II. Ahmed Dürri Efendi'nin İran'a Yolculuğu

Ahmed Dürri Efendi'nin sefaretnamesi, diğer birçok sefaretnameden farklı olarak İstanbul'dan hareketinden ve İran sınırına kadarki gözlemlerinden hiç bahsetmeyerek, doğrudan doğruya Bağdat'tan ayrılışı ile başlamaktadır¹⁸¹. Ayrıca, Dürri Efendi'nin elçilik heyetlerinin İstanbul'dan ayrılmazdan önce yapılan törenlere hiç değinmediği görülmektedir¹⁸². Bunun yanında Bağdat'a varıncaya dek hangi güzergâhı kullandığı ve geçtiği yerler hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Osmanlı Devleti, Ahmed Dürri yola çıkmadan önce sınırdaki eyaletlerin valilerine, Dürri Efendi'nin İran'a elçi olarak gideceğine dair emirler yolladı¹⁸³.

III. Elçilik Heyetinin İran Sınırına Dâhil Olması

---

¹⁸⁰ AKTEPE, *Osmanlı-İran Münasebetleri...*, s. 5-9.

¹⁸¹ Sefaretnamenin başlangıcında durum şu şekilde anlatılmaktadır. “Bi-inâyetillahi teâla ve tevfi-kâ garre-i muharremü'l harâmın guresinde Bağdâd behişt-i abâdan hareket ve onuncu günü ibtidâ Acem sınırına dâhil olduk”. *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 1; Ahmed Dürri Efendi'nin İstanbul hangi tarihte ayrıldığına dair bilgi için Bkz. AKTEPE, “Dürri Efendi...”, S. 2, Kasım 1967, s. 61.

¹⁸² Bu emirlerden, Üsküdar'dan Acem sınırına kadar yol üzerindeki alakalı memurlara yazılan bir hükmün süreti için Bkz. *Mühimme Defteri*, nr. 129. s. 320.; Ahmed Dürri'nin İstanbul'da yapılan törenlerden bahsetmemesinin sebebi olarak olayların hızlı gelişmesi ve İran'a bir an önce gitmek için vakit kaybetmemek için bir tören yapılmamış olabilir. Bu duruma örnek için Bkz. Cahit BİLİM, “ Ebubekir Ratıb Efendi Nemçe Sefaretnamesi”, *Belleten*, S. 209, Ankara Nisan 1990, s. 264. ; Osmanlı Devletinde Elçilik heyetlerinin İstanbul'dan ayrılmadan önce yapılan törenlerin ayrıntılara örnek için Bkz. Cahit BİLİM, “ Mustafa Rasih Efendi'nin Rusya Sefaretnamesi”, *OTAM*, S. 7, Ankara 1996, s. 19-20.

¹⁸³ Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Mühimme Defteri*, nr. 129, s. 299.

Ahmed Dürri Efendi ve maiyeti¹⁸⁴, Bağdat'tan yola çıktıktan sonra muharrem ayının onuncu gününde (31 Ekim 1721) İran sınırına varır. Burada daha önce Bağdat valisi vezir Hasan Paşa'nın Ahmed Dürri'nin memuriyetle İran'a gideceğini İran Şahı Hüseyin'e ve Osmanlı sınırına yakın olan Kirmanşah hanına yazılı olarak bildirmesi üzerine adı geçen han tarafından Mih-mandarlık vazifesi görevlendirilen bir Acem Ağası tarafından karşılandı¹⁸⁵.

Beş gün dinlendikten sonra, Kirmanşah'a doğru yola çıkıldı. Kirmanşah hanının sefaret heyetini karşılaması gerekirken "benim mazeretim var diye" yerine kardeşini üç yüz kadar Kızılbaş ile yollaması üzerine Ahmed Dürri, hana gücenerek kendisinin Âli Osman Padişahının mahsus elçisi olduğunu, şaha nâme-hümâyun götürmekle görevli olduğunu, eğer hanın kendisini bizzat karşılamaya gelmezse durumu şaha bildireceğini söyledi. Bunun üzerine gönderilen haber ile Kirmanşah hanı acele ile gelerek özür dileyerek elçilik heyetini karşıladı¹⁸⁶.

Burada beş gün konakladıktan sonra Kirmanşah hanı, elçilik heyetini sarayına davet etti ve onlara şeker ikramında bulundu. Heyetin buradan ayrılışının dördüncü günün de Dergezin kasabasına vardı. Burada heyet Büyük Kapıcıbaşı olan Ncef Kulı Han tarafından karşılandı. Burada elçilik heyetine her gün yiyecek masrafları için ikiyüz elli kuruş verileceğine dair şahın bir belgesi sunuldu¹⁸⁷.

---

¹⁸⁴ Elde bulunan yazma nüshaların hiç birinde Ahmed Dürri Efendi'nin maiyetinde kimlerin yer aldığına dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

¹⁸⁵ Osmanlı Devletinde gelen elçinin rütbesine göre kendisine bir mihmandar görevlendirilirdi. İPŞİRLİ, a.g.m., s. 9. ; Mihmandarlar İstanbulda da elçilere refakat ederlerdi. GİRGİN, a.g.e., s. 54. İran elçilerinin Osmanlı Devleti'nde nasıl karşılandığına dair Bkz. Baron Josepj Von HAMMER, *Osmanlı Tarihi*, C. XIV, İstanbul 1966, s. 49.; Safevilerde de Osmanlı devletinde olduğu gibi yabancı ülkelerden gelen elçileri karşılamak üzere mihmandar tayin ettikleri anlaşılmaktadır. *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 1; Bu olay o dönemde Osmanlı Devleti'nde elçilere uygulanan protokolün İranlılar tarafından da uygulandığını göstermektedir.

¹⁸⁶ Dürri Efendinin Kirmanşah Hanını bu keyfiyeti karşısındaki tutumu kendi şahsından daha çok Osmanlı Devleti'ni temsil ettiğini düşünmesi ve bunedenden dolayı Osmanlı Devleti'nin şanına layık bir törenin onu temsilcisi sıfatıyla kendi namına yapılmasını istiyordu. AKTEPE, "Ahmed Dürri...", S. 2, s. 61. Burada Osmanlı Devleti elçilerinin protokola çok önem verdiklerini görmekteyiz. Bu duruma bir örnek için Bkz. TUNCER, a.g.e., s.47-48.

¹⁸⁷ Elçilik heyetinin gittikleri bir sonraki yerde daha iyi bir şekilde karşılandığı anlaşılmaktadır. Şah'ın yiyecek masrafı olarak para göndermesi Şah'ın heyete önem verdiğinin bir göstergesidir. *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 2 Osmanlı Devlet'inde, yabancı ülkelerden gelen elçilerle maiyetlerinin bütün masrafları hesaplanarak karşılanması konusunda elçinin geçeceği yol üzerindeki yöneticilere emirler verilirdi. Aynı hizmetin İranlılar tarafından uygulandığı görülmektedir. İPŞİRLİ, a.g.m., s.9.

Sefaret heyeti Dergezin’de iki gün dinlendikten sonra buradan hareket eder ve yola çıktıkları dördüncü gün İran’ın önemli şehirlerinden Hemedan’a varırlar. Burada şehrin hakimi olan Kelb Ali Han tarafından altı yüz kadar atlı ve yaya asker taarfından karşılandı. Kelb Ali Han heyeti büyük bir saraya götürerek ve onlara burada ziyafetler verdi¹⁸⁸.

Heyet bu sarayda üç gün dinlendikten sonra yeniden yola koyuldu. Ancak yolların iyi olmaması nedeniyle yirmi günlük yolu kırk günde alarak Şahın bulunduğu şehirden bir önceki şehir olan Kazvin’e ulaşıdılar. Burada, üç tuğlu vezir payesinde olan şehrin hâkimi Tahmas han tarafından bin kadar piyade ve süvari ile birlikte karşılandı. Karşılama sırasında toplar atılarak, şenlikler düzenlendi¹⁸⁹.

IV. Elçilik Heyetinin Şah Hüseyin’in Ordugâhına Gelmesi

Ahmed Dürri ve maiyeti burada beş gün kaldıktan sonra tekrar yola çıktılar. Beş günlük bir yolculuktan sonra şahın oturduğu Tahran’a yaklaştılar. Buraya iki saat mesafede vezir Rüstem Han tarafından üç bin kadar atlı ve piyade ile alaylar düzenlenerek karşılanmışlardır. Rüstem Han elçilik heyetini bahçeli ve havuzlu büyük bir saraya yerleştirdi. Şah kendi özel mutfağı ve işçilerini elçilik heyetinin hizmetine göndererek onlara hoş geldiniz icrasında bulundu¹⁹⁰. Onlar tarafından elçilik heyetine üç gün ziyafet verildi. Gelen işçilere bahşiş verilerek, Osmanlı Devleti’nin cömertliği gösterilmiştir.

Üç günden sonra heyet kendi mutfağını kullanmağa başladılar. Geldiklerinin dokuzuncu gününde, şahın itimadü’devlesi¹⁹¹ tarafından sarayına davet edildiler. İtimadü’d-devle heyeti ayakta karşıladı. Böylece elçilik heyetine onun için önemli olduklarını göstermek istemiştir. İtimadü’d-devle, Ahmed Dürri Efendi’den hemen padişahın gönderdiği mektupları talep eyledi. Çünkü elçilik hayetinin oraya gelmesi onları korkutmuştu. Ülkeleri perişan

---

¹⁸⁸ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 2.; İranlılar Osmanlı elçisinin Şah’ın bulunduğu yere doğru yaklaştıkça daha kalabalık bir maiyetle karşıladıklarını görmekteyiz. *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 1;

¹⁸⁹ Elçilik Heyeti, Şah’ın bulunduğu yere yaklaştıkça karşılama heyetinin daha önemli kişilerden oluştuğu ve karşılamanın daha kalabalık bir şekilde yapıldığı görülmektedir. *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 2. ; Osmanlı Devlet’inde gelen elçiler geçtikleri yerlerin yöneticileri tarafından karşılanır, kendilerine ikramlar sunulur ve konaklama yerleri hazırlanırdı. İPŞİRLİ, a.g.m., s .9. Görüldüğü üzere Osmanlı Devlet’inin protokol uygulamaları Safeviler tarafından aynen uygulanmaktadır.

¹⁹⁰ Şah’ın bu hareketi Osmanlı elçilik heyetine çok önem verdiğinin bir göstergesidir. *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 2 Osmanlı devletinde Müslüman ülkelerden gelen elçilere ayrı bir önem verilirdi. Özellikle İran’dan gelen elçilere daha çok hürmet gösterilir, onlar kilometrelerce uzakta alayla karşılanıp Üsküdar’a getirilir ve sonra özel kayıklarla İstanbul’a geçirilip tahsis olunan konağına götürülürdü. GİRĞİN, a.g.e., s. 54.

¹⁹¹ Osmanlı Devlet’inde vezir-i azam ile aynı mevkidedir.

durumdaydı. Osmanlıların onlardan sınıra yakın olan birkaç sancağı isteyeceklerini, eğer böyle bir teklif olursa da ya Revan'ı ya da Kerkük'ü vermeği düşünmüşler. Ancak daha sonra biraz hediye ile elçi göndermeğe karar vermişler, ancak Osmanlı elçisinin geleceğini duyarak bu kararı ertelemişlerdir. Ahmed Dürri Efendi, itimadü'd-devlenin padişahın mektublarını isteyeceğini bilerek, sadece Hasan Paşa'nın mektuplarını götürmüştür. İtimadü'd-devle mektupları alıp açınca şaşırarak bunların Hasan Paşa'nın mektupları olduğunu ve vezir-i azamın mektuplarını nerede olduğunu sordu. Ahmed Dürri Efendi de *“behey Hân'ım acele itmeye nâme-i hümayundan mukaddem vezir-i â'zam mektubların sana virmek Devlet-i Aliye de'b ve kânun değildir. Beni şevketlü azimetlü efendim Şâh Cimcâh tarafına göndermiştir. İbtidâ varub buluşuruz. Emânet-i kübrâ olân Nâme-i hümayünü teslim iderim andan sonra vezir-i a'zam mektubların sana viririm”* diye cevaplamıştır¹⁹². Bunun üzerine itimadü'd-devle Osmanlı Devleti'nin niyetinin daha önce de böyle olduğunu şimdi ortaya çıktığını söyledi. Dürri Efendi'de ondan niyetlerinin ne olduğunu açıklamalarını istedi. Bunun üzerine itimadü'd-devle, daha önce Varadin savaşında şehid olan vezir-i azam Ali Paşa'nın da niyetinin İran üzerine gelmek olduğunu belirtmiştir. Dürri Efendi de bunu kimin söylediği sormuş, itimadü'd-devle de Revan hanın yazdığını söylemişti. Dürri Efendi, *Hânım senin Cimcâh ile tenhada istişâre müteallik umur-u memlekete dâir müşâvereye Revân Hânı vâkıf olur mu hayır didi yâ bizim hünkârımız hazretleri tenhâda veziri ile olân mukâlemeye nice vâkıf olur kezb imiş beyan söylemiş âkıl olân bu ma'kule söze i'timâd ider mi bundan kat'i nazar-ı Gâzi Sultan Murâd Hân cennet-i mekân aleyh-ir-rahmete hazretlerinin ahidnâme-i hümayunundan bu âna dek tamâm seksanbeş senedir ve hâlâ yedinci pâdişâh-ı azim-ül şândır bunların asla birinde sulh ve salaha mugâyir üzerinize gelmek üzre su'i kasdları olmayub böyle bir âkıl ve fâzıl ve kâmil ve dindâr ve âkıbet-i endişe ve tarafeynin râhatı ve acze ve mesâkininistirâhati melhûz tab'i hümayunları olân pâdişâh-ı âlempenah reâya perverdir bu kâr nâ-hencâri irtikâb ider mi hususân silsile-i aliyye rab'-i meskünde beş yüz senedir ki şecâat ile şöhret-şîâr olan Âl-i Osman olân evlâd-ı emcâd tig-zenlik ile meşhur âlimdir*¹⁹³ diye cevaplayarak böyle bir konuyu Revan hanının, nasıl şah ile itimadü'd-devlenin arasındaki konuşmalarını bilemeyeceği gibi Osmanlı padişahı ile vezirinin konuşmalarını da bilemeyeceğini söylediklerine inanmanın da akıllı işi olmadığını söylemiştir. Azametli, değerli, çok büyük Osmanlı padişahının yalan söylemeyeceğini, beş yüzyıldan beri tüm

¹⁹² *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 3. ; Burada Ahmed Dürri Efendi'nin ileri görüşlü ve zeki bir elçi olduğu görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde de elçiler ilk önce sadrazam ile görüşürlerdi. İPŞİRLİ, a.g.m., s. 10.

¹⁹³ Ahmed Dürri'nin burada kast ettiği seksen beş yıl önceki anlaşma Kasr-ı Şirin Antlaşmasıdır. Dürri Efendi'nin bu anlaşmayı bilmesi, Osmanlı elçilerinin tarih bilgisinin iyi olduğunun bir göstergesidir.

dünyaya ün salan Âli Osman'ın Safevi Devleti'nin bu kötü durumundan yaralanabileceğini düşünmelerini yanlış olduğunu belirtmiştir¹⁹⁴.

Ahmed Dürri Efendi, itimadü'd-devlenin bu şekilde konuşmasını nezaket kurallarına uygun olmadığını, eğer kendilerine karşı bir kinleri var ise görüşmeyi kesip ve bir daha itimadü'd-devle görüşmeyeceğini, bundan sonra da bizzat Şah Cimcah¹⁹⁵ ile konuşacağını söylemiştir. Daha sonra at hazırlamalarını konağına gideceğini söylemiştir¹⁹⁶. Bu durum üzerine birinci derecedeki Defterdar Reisi elçinin yanına gelmiş, itimadü'd-devlesine karşı kerem etmelerini, isteklerinin bu olmadığını söyleyerek, hanende (şarkıcı) ve sazendekele çağırıp, şiir ve şarkı sohbetlerine başlamışlardır. Ancak Dürri Efendi, bundan sonraki sohbetlere zorla katılmak zorunda kalmıştır. Yemekler yenip, şerbetler içildikten sonra da konağına gitmiştir¹⁹⁷.

Ertesi günü itimadü'd-devle kardeşini yolayıp; “*ilçi efendiyi dünki gün rencide itdik bize hâtırmânda oldular lütuf eylesünler ben iki âylık vezir'im lisan-ı devleti bilmem bizi barışdır*” diyerek yirmi otuz tabak şeker ve meyve göndermiştir. Görüleceği gibi itimadü'd-devle Dürri Efendi'nin gönlünü almağa çalışmaktadır¹⁹⁸.

Oraya vardıklarının on beşinci günü şah tarafından masraflar için bir miktar para verilmiştir. Bunun karşılığında Osmanlı heyeti parayı getiren Kapıcılar Kethüdası ve otuz kadar kızılbaşa kahve, şeker ve koku vermiştir. Ayrıca elli adet tuğralı altın, kumaş Kapıcılar Kethüdasına da yüz adet tuğralı altın verilmiştir¹⁹⁹.

V. Ahmed Dürri Efendi'nin Şah Hüseyin'in Huzuruna Çıkması

Ertesi günü elçilik heyeti Nâme-i Hümâyunu sunmak için, Şah tarafından davet edildiler. Osmanlı Devleti'nin gücü gösteren bir tahtirevan süslenerek on iki adet Arap deveci

---

¹⁹⁴ Dürri Efendi, elçiliğinin gerçek sebebini saklayarak İranlıların korkuya kapılmalarını önlemeye çalışmaktadır. *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 4. ; Osmanlı devletinde elçilerin seçiminde büyük titizlik gösterilir ve elçilerin iki ülke arasında barış ve huzuru gerçekleştirecek ve devam ettirecek nitelikte kişilerden seçilirdi. TUNCER, *a.g.e.*, s. 45.

¹⁹⁵ Yazma nüshaların hiç birinde Şah Hüseyin ismi zikredilmemektedir. Onun yerine Şah Cimcah ismi ile kullanılmaktadır.

¹⁹⁶ Ahmed Dürri Efendi'nin itimadü'd-devleye bu şekilde sözler söylemesi, Osmanlı elçilerini açık sözlü olduklarını, hiç kimseden çekinmediklerin bir göstergesidir. *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 5.

¹⁹⁷ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 5.

¹⁹⁸ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 5–6.

¹⁹⁹ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 6.

ve güzel elbiseleri ile sekiz adet çuhadar tahtirevanın etrafına daire şeklinde yerleştirilerek Şah'ın sarayının üçüncü kapısından girilmiştir²⁰⁰.

Ahmed Dürri Efendi, sefaretnamesinde Şah'ın bulunduğu yeri ve Şah'ı şu şekilde tasvir etmektedir: “Şâh karşuda oturur imiş yemin û yesârende üç bin kadar sürh-ser mükemmel silâhlar ile kıyâm üzre ve on kadar Vüzerâ ve Beğlerbeyi ve otuz kadar Ricâl-i Devlet ve Erbab-ı Menâsıb ve Defterdârân ve Küttâb kuûd üzre olub”²⁰¹

Ahmed Dürri Efendi'nin şahla karşılaşmasında ilk dikkati çeken nokta, şahın çevresinde çok iyi askerlerin bulunması ve önemli devlet adamların burada bulunmasıdır. Daha sonra Ahmed Dürri Efendi, devlet ricalini arasından yürüyerek şahla arasında bir zirağ²⁰² kala durmuştur. Sağ eliyle name-i hümayunu tutub sol eliyle de Şah'ı selamlamıştır. “*esselam-ü aleyküm euzubillahimeneş-şeytanirracim bismillahirrahmanirrahim Hezâ kitabünâ bi-nutuk aleyküm bi-hakk âlâ fermân fermân-ı Memâlik-i Osmani Sultan-ül berreyñ ve Hakan-ül Bahreyñ San-ı İskender Zü-l-karneyn Hadim-ül-Haremeyñ-us-şerifeyñ es-sultan ibn-i e-s-sultan ibn-i e-s-sultan şevketlü kudretlü, azimetlü, e-s-sultan Gâzi Ahmed Hân ibn-i e-s-Sultan Gazi Mehmed Hân ibn-i e-s-Sultan İbrâhim Han euzu-billah ensâre hazretlerinin nâme-i hümayun şevket- makrûnlarıdır ki Şâh Cimcâh hûrşid-i külah huzur-u saâdetlerine çok çok selâm ihdâ idub hatırlarin suâl iderler*”²⁰³ deyu mektubu şaha vermiştir²⁰⁴. Şah mektubu alarak öpüb başına koymuş ve emri ile Kızlar Ağası mektubu elinden aldı Bu arada Dürri Efendi mektubu sunarken itimadü'd-devle iki defa mektubu almağa çalışmıştır, ancak Dürri Efendi onun bu isteklerini görmezden gelerek konuşmasına devam etmiştir. Şah'ın ısrarlarına rağmen oturmayan Dürri Efendi Şah tarafından zorla oturtulmuştur. Bu arada Şah elçi efendiye Osmanlı padişahın sağlık durumunu sorunca, “*bendahi belli Şâh'ım elhamdülillah-i teali vücud-u şerifleri sıhhat ve âfiyet üzeredir mukarrer saltanatlarında istirâhat üzredirler*” deyu cevap vererek Padişahın sağlık durumunun gayet iyi olduğunu belirtmiştir²⁰⁵.

---

²⁰⁰ İran Sefaretnamesi (Metin), s. 6.

²⁰¹ İran Sefaretnamesi (Metin), s. 6.

²⁰² Zirağ, Osmanlı Devlet'inde kullanılan bir uzunluk ölçüsüdür. Bir adım uzunluğundadır. Buda bir metreye yakındır. Şemseddin SAMİ, *Kâmûs-ı Türki*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s. 29.

²⁰³ İran Sefaretnemesi (Metin), s. 7.

²⁰⁴ Osmanlı Devlet'inde padişahın elçileri kabul günü büyük bir merasim düzenlenirdi. Genelde elçi kabul günleri, ulufe dağıtım günü veya Galebe Divanı seçilirdi. Böylece gelen elçiler Osmanlı Devleti'nin ihtişamının ne kadar büyük olduğu gösterilmiş olurdu. İPŞİRLİ, a.g.m., s. 10.

²⁰⁵ İran Sefaretnamesi (Metin), s. 7–8.

Şah, vezir-i azamına Farsça elçinin ismini sorunca Ahmed Dürri Efendi Farsça olarak Şah'a ismini kendisine sormasını söylemiş ve Farsça ismini Dürri olduğunu ve işinin Padişahının ne emir buyursa o olduğu söylemiştir. Şah Dürri Efendi'nin Farsça konuşmasına çok memnun olmuş yollarda zorluk çekip çekmediğini sormuş ve ona yakınlık göstermiştir. Bu yüzden onu bu defa ikinci vezirin yanına oturarak önüne bir kaç tabak şeker koymuşlardır²⁰⁶.

Şah ile vezirinin kendi aralarında konuştuklarını ama Dürri Efendi onları duyamadığını, ancak Şah'ın sürekli olarak kendine bakarak konuşmasından kendi lehinde konuştuklarını düşündüğünü belirtmektedir. Daha sonra Şah elçi efendiyi yanına çağırarak ona İstanbul'dan çıkalı ne kadar olduğunu, Bağdat'a ne zaman vardığını, Bağdat'tan ne zaman ayrıldığını, padişahın Bağdat valisine mektup gönderip göndermediğini sormuştur²⁰⁷. Hasan Paşa'nın komşuluğundan memnun olduğunu belirtmiştir. Böylece mevcut durumun korunması yönündeki hislerini belirtmiştir. Dürri Efendi Şah'ın sorularına akıllıca yanıtlar verdikten sonra yerine götürüldüğünü ve önünü Şah'ın önündeki hususi şekerlerden ikram edildiğini belirterek Şah'ın ona göstermiş olduğu ilgiyi göstermek istemiştir. Altın ibrikle çay ve kahve getirmişlerdir. Yemekler yendikten sonra da Dürri Efendi konağına gitmiştir²⁰⁸.

Bir hafta sonra itimadü'd-devle tarafından sarayına davet edilmiştir. Burada kendisiyle gönderilen mektuplar saygıyla takdim edilmiş, o da bunları öpüp başına koymuştur²⁰⁹. Çaylar ve kahveler içildikten sonra Farsça ve Türkçe sohbe başlanılmıştır. Dürri Efendi İstanbul'a ilişkin soruları yanıtlayarak, şiir sohbetlerine katılmıştır. O mecliste "*Rum-u behcet-i rüsûmde bu mertebe Fârsidân var imiş deyu sitâyîş itmişler*"²¹⁰ sonra musiki faslına başlanıp yemek yenmiştir. Dürri Efendi saraydan ayrılırken altın raht ile donatılmış bir at hediye edilmiştir. Bu at ile birlikte elli kadar kızılbaş mir-ahur ve celabdar da elçilik heyeti ile birlikte konağa gelmiştir. Bunlara biraz bahşiş verilerek gönderilmiştir²¹¹.

Birkaç gün dinlendikten sonra şah tarafından Dürri Efendi ile sohbet etmek için İran'ın önemli şairlerinden "*Muhammed Zeki ve Ağâ Nur Ekber ve Mesrur ve Merkâs ve Ali Naki ve*

---

²⁰⁶ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 8. ; Ahmed Dürri Efendi'nin Farsçayı iyi bildiği görülmektedir.

²⁰⁷ Şah'ın bu soruyu sormadaki amacı, Osmanlı Devletinin İran' a bir saldırı düzenleme amacının olup olmadığını araştırmak olabilir. *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 8.

²⁰⁸ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 8.

²⁰⁹ Sadrazam Damad İbrahim Paşa'nın, Şah'ın itimadü'd-devlesine gönderdiği mektubun sureti için Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Name-i Hümayun Defteri*, nr. 6, s. 459-461.

²¹⁰ Ahmed Dürri Efendi kendini ön plana çıkarmaktadır.

²¹¹ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 9.

Muhammed Naki” isimli şahsiyetler gönderilmiştir. Bunların yanında birkaç tane hanende ve sazende gelerek eğlenceli bir ortam oluşturulmuştur. Şah’ın elçilik heyetine bu kadar ilgi göstermesi, heyetin hangi amaçla geldiğini mektuplar vasıtası ile öğrenmiş olduğundan ve Ahmed Dürri’ye olan şüpheli bakışların ortadan kalkmasıdır²¹². Ayrıca şah tarafından masraflar için altı bin altı yüz altmış kuruş gönderilmiştir²¹³.

VI. Ahmed Dürri Efendi’nin İkinci Defa Şah Hüseyin’in Huzuruna Çıkması

Birkaç gün sonra Şah tarafından Dürri Efendi ikinci defa saraya davet edilmiştir. İlk önce Osmanlı padişahı ve sadrazamının göndermiş olduğu mektupların içeriğine dair Şah’ın kendi devlet adamlarına yazılmış olan fermanları okumuşlardır²¹⁴. Şah Dürri Efendi’ye iyi olup olmadığını sordu. O da durumlarını iyi olduğunu belirtmiştir. Şah Hüseyin III. Ahmed’in neler yaptığını sorunca, Dürri Efendi padişahın bütün meşguliyetinin halkı olduğunu, bunu haftada iki divan toplantısına katıldığını, iki gün yaptırdığı kütüphaneye gittiğini burada Şeyhülislamın başkanlığında diğer din adamlarının tefsir ve hadis ilimlerindeki tartışmalarını kafes ardından dinleyerek, bundan çok büyük zevk aldığını söylemiştir. Cuma günlerini halkla birlikte cuma namazını eda ettiği, ayrıca askerlerin yaptığı nişancılık yarışmalarına büyük ilgi gösterdiğini söylemiştir. Şah’ın Dürri Efendi’nin yanıtından memnun olması ile ona “*elçi efendi senin gibi elçi bu diyâra kim gelübdür ne benim günümde ne babam gününde hiç gelmeyübdür seni hünkâr hazretleri intihâb idüb bana gönderübdür*” diyerek onu vezirine medh etmiştir²¹⁵.

Birkaç gün sonra İran’da nevrüz bayranını kutlamaları başlamıştır. Senede bir gün olması nedeni ile İran’lılar tarafından en büyük bayram olarak kabul edilir. Dürri Efendi sefaretnamesinde nevrüz bayramı için şu bilgileri vermektedir; “*ayd-ı Ramazân ve aydâ-i sahiden hâşâ mükerrem tutarlar kangî ayda vâki’ olur ise anın nihayetine dek birşey el urmayub tâze cedid libâslar ile kendülerin donadub gerek a’lâ ve ednâ zikür ve inâs ve nisvân ve sabiyân-ı sürür ve şâd- mân olub zevk iderler ibtidâ tahvil-i şems berc-i cümle ve havletde bil-cümle vüzerâ ve ümerâ â’yân-ı devlet Şâh’ın meclisine cem’ olurlar önüne beşyüz bin altun mikdârı altun korlar Şâh anı eliyle karışdırur bir kabza alub ibtidâ İ’timad-üd-devleye*

²¹² AKTEPE, “Ahmed Dürri...”, S. 4, Ocak 1968, s. 61.

²¹³ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 10.

²¹⁴ Şah’ın kendi devlet adamlarına hitaben yayınladığı emirin yazdığı emirin sureti için Bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Name-i Hümayun Defteri*, nr. 7, s. 23–24.

²¹⁵ Şah’ın Padişahın neler yaptığını merak etmesin de ki amacı III. Ahmed’in devlet işleri ile ne kadar ilgilendiğini merak etmesindedir. *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 10–12.

virür sonra cümle hazâr-ı meclise bahş iderler Şâh'ın eli dokunmuşdur deyu halk birbirine teberrük ve ihdâ ider" o gece davete gitmeyen Dürri Efendi ertesi günkü davete katılarak kendisine ikramda bulunulmuştur. Bu görüşmede Şah yine III. Ahmed hakkında sualler eylemiştir. Padişah'ın İstanbul'un dışında başka yerler gidip gitmediğini, İstanbul güzel olup olmadığını elçi efendiye sormuştur. Dürri Efendi'de Padişah'ın İstanbul'un dışına çıkmadığını ve İstanbul'un çok güzel olduğunu belirtmiştir. Şah'ın Osmanlı Padişahı'nı çok sevdiğini onun da kendilerini sevip sevmediğini sorduğunda Dürri Efendi şu şekilde; "*Şâhim elbette kalbden kalbe yol vardır bi-çeşm zâhir eğer temaşâ niyete niyete est kesi şâherâ-i delhârâ didim ya'ni zâhir göziyle bakmak mümkün değil ise gönüller şâherâhani kimse bağlamağa kâdir değildir vâllahi kalb göziyle birbirinizi müşâhede buyurursuz didim çünkü cenâb-ı saâdetiniz bu mertebe anlar seversiz anlar dahi sizi severler eğer sevmiyeler idi beni size göndermezler idi ve nâme-i hümayunda dostluk arz idüb bu kadar zamandır mektubunuz gelmedi ahvâlinizden haber alamadık deyu yazmazlar idü*" diye cevaplayarak Şahı rahatlatmıştır²¹⁶. Şah'ın görüşmelerinde devamlı olarak bu soruyu sorması şahın Osmanlı'ya karşı şüpheye düştüğünü göstermektedir. Dürri Efendi de her defasında Şah'ın şüphelerini ortadan kaldırmaya çalıştığı görülmektedir²¹⁷.

Birkaç günden sonra itimadü'd-devle Dürri Efendi'yi görüşmeye davet eder. Bu toplantıda itimadü'd-devle, mektupların cevaplarını daha sonra bir elçi ile göndereceklerini bildirmiştir. Çünkü daha önce İran tarafından Osmanlı Devletine Rüstem Han ile gönderilen mektupların cevapları merhum Mehmed Paşa ile gönderilmişti. Rüstem Han'a mektup verilmemişti. Bu konuda Dürri Efendi itimadü'd-devle ile münakaşaya girişmiş ve sonunda itimadü'd-devle toplantıyı bırakıp gitmiştir²¹⁸.

İtimadü'd-devle, Dürri Efendi'yi tekrar davet ederek, Şah'ın kendisini sevdiğinden dolayı kendisine bir tane name-i hümayun cevabı olarak mektup verileceğini belirtmiştir²¹⁹.

Birkaç gün sonra Şah tarafından Nâme-i Hümayunun cevabını almak üzere saraya davet edilmiştir. Bu davet sırasında Dürri Efendi Şah'ın kendisine göndermiş olduğu hil'atı²²⁰ giyerek saraya gitmiştir. Bu kurulan meclisin daha öncekilerden daha farklı olduğunu gördü. Şah'ın bu toplantıda hanlarından bazılarına mansıb tevcih ederek, hil'at giydirdiğini, özellikle

²¹⁶ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 12–14.

²¹⁷ AKTEPE, "Ahmed Dürri...", S. 5, Şubat 1968, s. 53.

²¹⁸ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 15.

²¹⁹ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 15.

²²⁰ Hil'at, padişahların gönül almak ve ödüllendirmek için, birine giydirdikleri değerli kumaş ya da kürkten yapılmış kaftana verilen isimdir.

doğu ve kuzey arasında bulunan Dağıstan bölgesinde doksan dört kabilenin temsilcilerinin bulunduğunu belirtmektedir. Bunlar Şah'a hediyelerini arz ettikten sonra maaşlarını alarak gitmişlerdir. Ayrıca orada Dürri Efendi'den ayrı olarak Özbek ve Moskov elçilerinin bulunduğunu ancak Şah'ın bunlara fazla itimat etmediğini de yazmaktadır²²¹. Yemekler yendikten sonra şah Dürri Efendi'yi yanına çağırarak yapılan merasim hakkında şu şekilde bilgi vermiştir; “*bu gördüğün taife bizim reâyamızdır bunlar gâyet fakir-i el-hâl olub ecdâd atamızdan Şah Abbas bunlardan her kabileye senevî birer mikdâr maaş ta'yin idüib anlar her sene rikâbımıza gelüb serfürû idüib sâliyane ta'yin olunan her ne ise virüib mutayyeb ideriz*” didi bunları sıhhati üzre haber aldım ki bunlar Tatar makulesi bir taife imiş Şah Abbas devrine gelin Tatar gibi memlekitini daima çapüb akân iderler imiş kurrâ ve kasabât her ne olur ise yağma ve gâret ve esir idüib götürürler imiş Şâh Abbas cülus itdikde bunlar ile dostluk idüib bir takrib ile köle âlub her kabileye birer mikdâr maaş ta'yin idüib ve her sene Divân-ı Şâha gelüb hil'atlerin giyüb ve sâliyane alalar ve men ba'de memleket ve reâyaya taaddi itmemek üzre kavlı-ü ahd ve karâr idüib ahidnâmeler yazmışlar²²².

Şah bu izahattan Osmanlı Devleti'nin sınırdaki Kürt beyleri ile sorunu olup olmadığını sormuş ancak vezirinin yanında bulunması ile daha fazla konuşmamıştır. Ancak Dürri Efendi Şah'ı bu konuda teskin etmek için şunları söylemiştir, *Şâhum firârlarında serhadde olân Kürdistân Beğleri bil-cümle bizim reyfe-i itâat ve inkıyâdde olub câdde-i istikâmetden serimü inhirâf itmeğe kâdir değıldir Eğer cüzzi ve külli tahallüf iderler ise serhad-ı neşin olan vüzerâ ve Beğlerbeğüler anların cezâlasın tertib iderler ve Rikâb-ı hümâyün arz idüib yerine oğlu ya karındaşın nısb iderler cenab-ı saadetinizin esnâ-yi cülûsunda Şehrüzur havâlisi zuhur ve memleketinizde teaddi ve tecâvüz iden Baba Süleymân Beğ küstâhlığı name-i şâhi ve ilçiniz ile merhum Sultan Mustafa Hân-ı Gâzi hazretleri cenab-ı saadetinizin hatır-ı şerifleri için mezburun evlâdların kahr ve kam' idüib sancâklarını ahire tevcih eyledi ve gasb olan mahalleri size red eyledi ve mahsus ilçî gönderüb hatır-ı şerifleriniz suâl eyledi ma'lumunuz değılmidir didikde “belli efendi sahih söylersin deyu teslim oldı” diye Sefaretnamesinde belirtmektedir. Şah elindeki mektubu Dürri Efendi'ye sunmuştur. Elçilik heyeti de konağına gitmiştir²²³.*

²²¹ Şah'ın Osmanlı elçisine diğer elçilerden daha çok önem verdiği görülmektedir.

²²² *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 16–17.

²²³ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 17–18. “Metin” yazma nüshada verilen paraların miktarları yazılmamıştır. Bu miktarlar diğer yazma nüshalar incelenerek ortaya çıkartılmıştır.

Ertesi gün Şah tarafından elçilik heyetine yine masrafları için bir miktar para gönderilmiştir. Dürri Efendi gelen adamlara Osmanlı Devleti'ne yakışır çuha kumaşlar ve hümayün sikkelerinden bir miktar sikke verilmiştir²²⁴.

Birkaç gün sonra itimadü'd-devle Dürri Efendi'yi saraya davet etmiştir. Bu toplantılarında Dürri Efendi Şah'ın itimadü'd-devleye sınır hakkında neyi kastettiğini sorunca, o da Şah'ı üzecek bir madde olurda o da sonra bizi azarlar diye korktuğunu söyleyerek durumu açıklamıştır. Bunun üzerine Dürri Efendi Gazi Sultan Murad Han'ın Sulhnamesinde (Kasr-ı Şirin Anlaşması) “Amakû” kalesinin yıkılacağı ve her iki tarafın burayı tahkim etmeyeceği belirtilmiş iken İranlılar'ın burayı Mir Üveys'in zuhuru sırasında niçin tahkim edilip içine asker yerleştirdiklerini sormuştur. Aynı şekilde Bağdat sınırında Baclan havalisinde bir kaç yer harap edilmişken sizin filan ve falan aşiretleriniz gelip bağ ve bahçeler yaparak tütün ekmişler, evler inşa ederek oturduklarında bir defaya mahsus mani olunmuşken, onların tekrar oraya gelip yerleştiğinden haberiniz yok mudur? Bundan başka, bu yıl Van eyaletine bağlı Hakkari hâkimine iki mamur köy verip Şah tarafından burada oturanlara maaş bağlanmış ve yetmiş tümen akçe gönderdiğiniz doğru değildir? Hem Osmanlı Devleti ile dostluk iddia edersiniz, bu davranışlarınız dostluğa sığar mı? Devlet-i Aliye bu durumu öğrenip de kızarlarsa ne yaparsınız? şeklinde sitemkâr soruları karşısında itimadü'd-devle çok utanmıştır. “Şâhın başı için bundan haberim yokdur” diyerek bir görevli çağırarak bu konularla ilgili fermanların derhal geri çekilmesi istemiştir. Ondan sonra da İran'ın ileri gelen bilim adamlarının bulunduğu bir mecliste sohbet edildi. Ardından hanende ve sazandeler şarkılar söyleyerek elçilik maiyetini eğlendirmiştir. Yemek ve kahveden sonra heyet konağına dönmüştür²²⁵.

Ertesi günü, İran'ı temsilen Osmanlı Devleti'ne gönderilecek olan elçi, heyeti davet ederek onlara yemek ziyafeti vermiştir. İtimadü'd-devle, Kapıcılar Kethüdasını göndererek Dürri Efendi'yi konağına davet etmiştir. İtimadü'd-devle ile Ahmed Dürri'den başka kimsenin alınmadığı bu görüşmede Şah'ın onları gizli bir yerden dinlediğini belirtmektedir. Bu görüşmede, itimadü'd-devle kendinden önceki vezirin aleyhinde konuşmuştur. Mir Üveys'in ve Lezgi kabilesinin edepsizlik ederek ülkeyi harabeye çevirdiklerini, bunların Şah Cimcah'dan para ve giysi verilmesini, hoş tutulmalarını istediklerinden, buna karşılık Şah'ın onların isteklerini kabul etmediğini belirtmiştir. İtimadü'd-devle Dürri Efendi'ye bunları anlattıktan sonra asıl öğrenmek istediği meseleye gelerek, şimdi Osmanlı Devleti'nin batı

²²⁴ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 19.

²²⁵ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 19–20.

devletleri ile barış yaptığını (kastedilen 1718 Pasarofça Anlaşması) , sefer olmadığına göre Padişahın ne işle meşgul olduğunu sorar²²⁶. “*Hânım ben İstanbul’da iken ol-esnâda etrâf ve eknâfa fermanlar tahrir ve ta’yin ve mübâşirler irsâl iderler idi ki Rum-ili ve Bosna ve More eyâletleri ve Anâtoli ve Kürd-istan ve Arab-istan ve Şam ve Haleb ve Mısır Kahire vârunca ve Haremeyn-i şerîfine ve Cedd Bahr-i Siyâhın cevânib-i erbaası ve Kırım tarafları ve Tatar Hânın makarri olan memâlik ve Bahr-i Sefidde olan Cezâyirler ki Girid atası ve Sakız ve Kıbrıs ve İstanköy ve Râdos cezireleri ki yedi yüzden ziyâde cezireler ve Sebte boğazında vârunca Tunus ve Trâblus ve Cezâyir ve Devârhan ve bunun emsali ne mikdâr deryâda ve karada bilâd-ı şehir ve kasabalar vâr ise anlarda olan cevâmi’ ve mesâcid ve medâris ve imâret ve hân ve hân-gâh ve dar-ül hadis ve tekkeyeler bil-cümle ecdâd-ı âtâmları hayrâtları anların keşf ve defter idüb ta’mir ve termim ve mürtezikalari ve zâyif ve ulûfelerinedâ ve sâir kılâ’ ve husûn ve cebehâne ve mühimmâtların ve top ve hemire sâir âlât tecdid ve ta’mir ve tekmil olunub nizâmları virilmek üzere cevânib erbaaya fermânlar irsal olunur idi” diyerek cevaplamıştır. Ayrıca İtimadü’-d-devle padişahın şehzadeleri hakkındaki suallere de gerekli cevapları vermiştir²²⁷.*

VII. Ahmed Dürri Efendi’nin İran’daki Diplomatik Faaliyetlerinin Sona Ermesi

Ertesi günü Şah tarafından elçilik heyetine beş at, bir katar (dizi) deve ve bir katar katır göndermiştir. Bunları getirenlere bahşişleri verilmiştir. Birkaç gün sonra elçilik heyeti yola çıkacağı için Şah ile vedalaşıp divanından ayrılmıştır. Dürri Efendi, sefaretnamesinde Şah’ın oturduğu yer ve yanındakiler hakkında şu bilgileri vermektedir, *Şâh-ıAcemin divân bu tarz siyâk üzere kurulmuşdur ki ancak kendüsü halkdan müfrez bir yüksecek sofada yalnız oturub fakat bir yasdığı vârdır ki ana arka virmişdir bundan gayri yasdik yokdur Şâhdan gayri kimesne yasdik kullanmağa kâdir değildir Vezir-i a’zam olana İ’timad-üdevle dirler divânda tahminâ Şâhdan beş zerâ’ mikdârı aşâğı oturub ve ânın altı yanında Defterdârları ve Reis ve sâir erbâb-ı musâhib oturur karşı sofada Vüzerâsı pâyesinde olan Ser-askerleri oturur alt yanında Yeniçeri Ağâsı ve sâir Vüzerâsı ve Beğlerbeğiler otururlar Şâhın sağ yanında Kızlar Ağâsı Beyaz Kapu Ağâsı makâmında olan tavâşiler ve musâhibler dururlar Şâhın bâşı ucunda kırk kadar civânlar ki taze han-zâdeler ve Gürci beğ-zâdeleri ve Çerkes dilberleri dururlar han-zâdeler gayet nâzik ve dilberdirler lakin ân ve câzibe yokdur beyt*

²²⁶ Anlaşılacağı gibi, İranlı’lar hâlâ Osmanlı Devleti’nden süphe etmektedirler ve Osmanlı Devleti’nin asıl niyetinin ne olduğunu anlamaya çalışmaktadırlar. *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 21.

²²⁷ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 21–23.

bilen hân Setanbuldur rüsûm-i şiveh ve nâzi “kenarın dilberi nâzikde olsa nâzenin olmaz” masdâki üzre nezâketleri olmaz mı olur lakin nâzik değillerdir Şâh Acemin dahi libâsları ve kıyâfeti u’cûbedir ve yakışksızdır meselâ beyt “eyyâ hedeyyu cihân-bân-ı Mülük-ü Osmâni sinn-i yegâne-i dehr itdi Halik-i bi-çûn birAcemi köledir der-gahda Şâh-ıAcem tenâsübi yakışksız libası nâmûzûn” görüldüğü Dürri Efendi, Şah’ın yanındakiler hakkında ayrıntılı bilgiler verdiği özellikle Şah ve yanında hanzadeler güzeller hakkında şair yanında kullanarak yorumlar getirmektedir. Dürri Efendi ne Şah’ın yanında bulunan güzelleri beğenmiş ne de Şah’ın giyimini beğenmiştir²²⁸.

Dürri Efendi Sefaretnamesinde İran’ın ahvali hakkında, şunları anlatmaktadır; şehirlerinin altmış konak²²⁹ uzunluğunda ve elli konak eninde olup güzel ve planlı olduğunu köyler de genelde tahıl ve meyvacılık ziratı yapıldığını belirtmektedir. Osmanlı Devleti’ne göre bunların satışı iki kat fazlaydı. Giysi ve kumaşlar ise daha ucuzdu. Kumaşları kendi ülkelerinde üretirlerdi. Başka ülkeden kumaş ithal etmezlerdi.

Ülkelerinde üç kale vardır. Birincisi Hint sınırında Mir Üveys’in saldırdığı Kandehardır, ikincisi Ejderhan tarafındaki kale, üçüncüsü de Van kalesidir²³⁰. Diğer yerler Üsküdar gibi açıktır. Bunların dışındaki kentlerinde ve kasabalarında topları azdır. Mir Üveys 1118 yılında Kandehar’ı Gürcü Abdullah Han’ın elinden alarak burada taht kurmuş, adına hutbe okutarak altı yıl oturmuştur. Altı yıl sonra Mir Üveys ölünce, yerine kardeşi geçmiş ancak o hükümet ricali olmadığından halk tarafından düşürülmüş, Mir Üveys oğlu Mir Mahmud başa geçmiştir²³¹.

İran’da çok sayıda sünni mezhebinden Müslüman vardır. Her kasaba ve kentinde sünni müslümanlar bulunur. Ancak bunlar Safeviler’den korktukları için bunu açıkça söyleyemez. Sünni olan yerlerde yöre halkı elçilik heyetini iki üç saat ötede mesafede karşılayarak, çoluk-çocuk herkes “sizler Mekke ve Medine’nin bekçisi olan kudretli Osmanlı padişahının kutsal yüzünü görmüşsünüz” diyerek elçilik heyetine çok büyük saygı göstermişlerdir. Bu sevgiden dolayı üç gün üç gece onlar konuk olmuşlardır. İran ülkesinin yarısından fazlasının müslüman

---

²²⁸ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 23.

²²⁹ Araba ya da hayvanla bir günde alınan yol.

²³⁰ Diğer yazmalarda bu kale Revan Kalesi olarak geçmektedir. Ancak bir yazım hatası nedeni ile bu şekilde yazılmış olmalıdır. *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 26.

²³¹ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 26. Ahmed Dürri, asıl görevini yerine getirerek İran’ın askeri ve ekonomik durumu hakkında detaylı bilgiler elde etmiştir.

olduğunu özellikle Semahi, Şirvan, Gence ve Karabağ bölgelerinin tümünün müslüman olduğunu belirtmektedir²³².

Dürri Efendi, İran'da devlet yöneticilerin halkla ilgilenmediği, devletlerin saldırılarına karşı koyamadıkları gibi askerlerinin devamlı olarak firar ettikleri, halkın açıkça artık Şah devrinin sona erdiğini söylediklerini belirtmiştir²³³. Halkın artık Safevi Devleti'nin sona erdiğini düşündüklerini göstermektedir.

VIII. Ahmed Dürri Efendi'nin İran'dan Dönüş Yolculuğu

Ahmed Dürri Efendi İran sınırından iki ayda Şah'ın bulunduğu yere ulaştıklarını burada üç ay kaldıklarını name-i hümayunun cevabını aldıktan sonra elli günde Van'a geldiklerini, toplam olarak İran topraklarında altı buçuk ay geçirdiklerini belirtmiştir. Dürri Efendi İran'dan Cemaziyelahir 1333 (Nisan 1721) tarihlerine tesadüf eder. İstanbul' a varışları ise 15 Safer 1134 (5 Aralık 1721) tarihidir²³⁴.

Kendilerine Şah tarafından elli üç kese akçe verildiğini Van'a on beş kese akçe ile geldiklerini bunu da burada validesinin hayratı için harcadığını sefaretnamesinde söylemektedir²³⁵.

Ahmed Dürri Efendi kendsinden istenilen resmi işleri yerine getirdiği gibi asıl gönderilme sebebini de başarıyla yerine getirmiştir. İstenilen her türlü bilgiyi öğrenerek bunu sadrazama sunmuştur. Sadrazam da Ahmed Dürri Efendi'nin sefaretnamesinde belirtmiş olduğu bilgiler sayesinde İran'a karşı izlenecek olan yeni politikasını belirlemiştir.

---

²³² *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 27–28.

²³³ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 28.

²³⁴ AKTEPE, "Ahmed Dürri...", S. 5, Mart 1968, s. 66.

²³⁵ *İran Sefaretnamesi (Metin)*, s. 29. buradan kendisinin Van'lı olduğunu çıkartabiliriz.

SONUÇ

Osmanlı Devleti ile Safeviler arasındaki ilişkiler, XVI. yüzyılın başlarında İran topraklarında Şah İsmail tarafından Safevi Devleti'nin kurulması ile başlayacak, XVIII. yüzyılın ilk yarısında Safevi hanedanlığının sona ermesine kadar devam edecektir. İki devlet arasındaki mücadelenin sebebi şii-sünni mezhep çatışması şeklinde görünse de asıl sebep her iki devletin de Anadolu'nun doğusu ile İran'ın batısını ele geçirme istekleridir. Bu nedenden ötürü birbirleriyle uzun yıllar süren savaşlar yapmışlardır. Ancak yapılan bu savaşlarda her iki tarafda kesin zafere ulaşamamıştır.

XVIII. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti batıda yaptığı savaşlarda başarılı olamaması neticesinde 1718 yılında Pasarofça Antlaşması'nı imzalamış ve bir barış dönemine girmiştir. Aynı dönemde İran'da çıkan iç isyanlar Safevi hanedanlığının zor günler geçirmesine neden olmaktadır. İran'ın bu iç karışıklığından faydalanmak isteyen Ruslar, İran'ın kuzey topraklarından girerek buraları işgal etmiştir. Osmanlı Devleti Ruslar'ın İran topraklarında ilerlemesini engellemek için yönünü doğu sınırlarında çevirerek hemen harekete geçmiştir.

Ahmed Dürri Efendi, yukarıdaki gelişmeler üzerine Damad İbrahim Paşa tarafından görünüşte bir ticari meseleyi halletmek, ama asıl gayesi İran'ın iç durumunu öğrenmek, bunları bir rapor halinde padişah III. Ahmed ve Sadrazam Damad İbrahim Paşa'ya sunmak üzere İran'a elçi olarak tayin edilecektir.

İşte elimizdeki İran Sefaretnamesi, Ahmed Dürri Efendi'nin İran'da bulunduğu süre zarfında yaptığı faaliyetleri, İran'a gidiş ve İran'dan dönüş yolculuğu sırasında İran sınırlarında görüp, işittiklerini yazdığı elçilğinin sonunda Osmanlı Padişahı Sultan III. Ahmed ve sadrazam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'ya sunduğu raporu içermektedir.

Ahmed Dürri Efendi, sadrazam Damad İbrahim Paşa'nın kendisinden istediği İran'ın iç durumuna dair bilgileri ayrıntılı bir şekilde öğrenerek, sefaretnamesinde bunları belirtmiştir. Dürri Efendi eserinde İran Devleti'nin idari, askeri, ekonomik, dini ve kültürel yapıları hakkında teferruatlı bilgiler sunmuştur. Sefaretnamede, İran'ın idari açıdan bir belirsizlik içersinde olduğunu Şah Hüseyin'in ülkesine hâkim olamadığı gibi halkı üzerindeki otoritesini kaybettiğini ve Osmanlı Devleti'nin ülkesine savaş açmasından korktuğunu öğrenmekteyiz. Askeri açıdan Şah Hüseyin'e bağlı düzenli bir ordunun bulunmadığını, birkaç şehri dışında diğer şehirlerinin savunmasız olduğunu ve askerlerinin bir kısmının firar ettiğini öğrenmekteyiz. Ekonomik açıdan bakıldığında Safevi Devleti'nin tarıma dayalı bir ekonomisinin bulunduğunu ve halkın ekonomik durumunu zayıf olduğunu sefaretnameden çıkarmaktayız. İran'da çok sayıda Sünninin bulunduğunu, ancak bunların Safeviler'in baskısı nedeni ile ibadetlerini açık bir şekilde yerine getiremediklerini ve bunların Osmanlı Padişahı'nı çok sevdikleri ve ona bağlı oldukları sefaretnamede belirtilmektedir.

Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi, elde bulunan ilk İran sefaretnamesi olması nedeni ile Osmanlı Diplomasi Tarihi açısından çok değerli bir kaynak eserdir. İran Sefaretnamesi'nin orijinal nüshasına sahip değilsek de Dürri Efendi'nin kendi yazmış olduğu nüshadan kopye edilmiş olan H 1432 no'lu yazma nüshanın orijinal nüsha kadar değerli olduğu kanaatindeyiz. Bunun yanında R 1228 no'lu yazma nüshanın Dürri Efendi'nin İran elçiliğinden 2 yıl gibi kısa bir süre sonra kopye edilmesi ve günümüze kadar hiç bozulmadan ulaşması, içindeki bilgilerin orijinal nüshaya yakın olduğunu göstermektedir. Diğer 5 yazma nüsha içerisindeki bilgilerin bazı ufak farklar dışında yukarıdaki bu iki yazma nüshada bulunan bilgiler ile aynı olmasından dolayı muhtemelen bu 5 yazma nüshanın diğer iki yazma nüshadan kopye edildiklerini göstermektedir.

Ahmed Dürri Efendi'nin İran Sefaretnamesi'nin Avrupa'nın çeşitli kütüphanelerinde gerek yazma gerekse basma nüshalarının bulunması, ayrıca 1820 yılında Paris'te basılması gerçekten önemli bir eser olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak; Ahmed Dürri Efendi, kendisine verilen elçilik görevini başarılı bir şekilde yerine getirerek topladığı bilgiler ile Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyılın ilk çeyreğinde İran politikasını belirlemede önemli bir katkı sağlamıştır. Bundan dolayı Ahmed Dürri Efendi, başarılı bir elçi ve diplomat olarak hazırlanmış olduğu sefaretnamede önemli bir kaynak eser olarak Osmanlı Diplomasi Tarihi'nde yerini almıştır.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **Name-i Hümayun Defteri**, Nr. 6, s. 459–461.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **Name-i Hümayun Defteri**, Nr. 7, s. 23–24.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, **Mühimme Defteri**, Nr. 129, s. 283, 299, 320

YAZMALAR

İstanbul, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan, No. 1313

İstanbul, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Revan, No. 1228

İstanbul, Topkapı Sarayı Kütüphanesi, Hazine, No. 1432

İstanbul, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, No. 820

İstanbul, Fatih Millet Kütüphanesi, Ali Emiri, No. 821

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kısmı, Tarih Yazmaları, No. 3228

İstanbul Üniversitesi, Nadir Eserler Kısmı, Tarih Yazmaları, No. 442

KİTAPLAR

AHMET CEVDET PAŞA, *Tarih-i Cevdet*, C. I, Üçdal Neşriyat, İstanbul 1976.

AKTEPE, Münir, Prof. Dr, *1720–1724 Osmanlı–İran Münasebetleri Ve Silahşör Kemani Mustafa Ağa'nın Revan Fetihnamesi*, İ.Ü.E.F. Yayınları, İstanbul 1970.

ALLOUCHE, Adel, *Osmanlı-Safevi İlişkileri (Kökenleri ve Gelişimi)*, Anka Yayınları, İstanbul 2001.

ARMAĞAN, Mustafa, *Osmanlı Ansiklopedisi Tarih Medeniyet Kültür*, Ağaç Yayınevi, C. V, İstanbul 1993.

ATEŞ, Abdurrahman, *Avşarlı Nadir Şah ve Döneminde Osmanlı–İran Mücadeleleri*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Isparta 2001.

BABİNGER, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992.

BANARLI, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi*, C.II, İstanbul 1987.

BROCKELMANM, Carl, *İslam Ulusları ve Devletleri Tarihi*, çev. Neşet Çağatay, TTK, 2. baskı, Ankara 2002.

BUDAK, Adnan, *Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliği (1746–1747)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon Mayıs 1999.

ÇAKIROĞLU, Ekrem, *Yaşam ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. I, YKY, İstanbul 1999.

DEVELLİOĞLU, Ferit, *Osmanlı-Türkçe Ansiklopedik Lugat*, Ankara 1995.

ERAVCI, H. Mustafa, *Mustafa Âli's Nusret-nâme*, Basılmamış Doktora Tezi, Edinburgh 1998.

RAMİZ, *Ramiz ve Âdâb-ı Zurafâsı*, Haz. Sadık ERDEN, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994.

ERGÜN, Saadeddin Nüzhet, *Hatâi Divânı*, 2. baskı, Maarif Kitabevi, İstanbul 1956.

GİRGİN, Kemal, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz (Teşkilat ve Protokol)*, TTK, Ankara 1994.

GRENARD, *Fernand Asya'nın Yükselişi ve Düşüşü*, Çev. Osman Yütsel, M.E.B. İstanbul 1992

GOLDEN, B., Peter, *Türk Halkları Tarihine Giriş*, çev. Osman Karatay, Karam Yayınları, Ankara 2002.

HAMMER, Josepj Von, *Osmanlı Tarihi*, C. XIV, İstanbul 1966.

HODGSON, M.G. S., *İslam'ın Serüveni*, çev. Metin Karabaşoğlu, İz Yayıncılık, İstanbul 1993.

İNALCIK, Halil *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300–1600)*, YKY, 3. baskı, İstanbul 2003.

_____ *Osmanlı Uygarlığı*, Kültür Bakanlığı Yayınları, C. I, Yayıma Haz.: Halil İnalcık, Günsel Renda, Ankara 2004.

HINZ, Walther, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd (XV. Yüzyılda İran'ın Milli Bir Devlet Haline Yükselişi)*, çev. Tefik Bıyıklıoğlu, TTK, Ankara 1992.

KARADENİZ, Yılmaz, *İran'da Sömürgecilik Mücadelesi Ve Kaçar Hanedanı (1795–1925)*, Bakış Yayınları, İstanbul 2006.

KARATAY, Edhem Fehmi, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Katalogu*, Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları, C. I-II, İstanbul, 1961.

KEVSERANİ, Vecih, *Osmanlı ve Safevilerde Din-Devlet İlişkisi*, Çev. Muhlis Canyürek, Denge Yayınları, İstanbul 1992.

KILIÇ, Remzi *Kanuni Sultan Süleyman Devri Osmanlı-İran Münasebetleri (1520-1566)*, Erciyes Üniversitesi, Basılmamış Doktora Tezi, Kayseri 1994.

_____. XVI. Ve XVII. Yüzyılda Osmanlı-İran Siyasi Antlaşmaları, Tez Yayınları, İstanbul 2001

KIRZIOĞLU, M. Fahrettin, *Osmanlılar'ın Kafkas Ellerini Fethi (1451-1590)*, Sevinç Matbaası, Ankara 1976.

KURAN, Ercüment, *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri 1793-1821*, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları Ankara 1988.

KÜTÜKOĞLU, Bekir, *Osmanlı-İran Münasebetleri (1578-1590)*, İ.Ü.E.F. Matbaası, İstanbul 1962.

RAŞİD Mehmed, *Raşid Tarihi*, C. V, İstanbul 1282.

REFİK, İbrahim *Osmanlı Âlimleri ve Sanatkârları*, Timaş Yayınları, Sadeleştiren: Dursun Gürlek, İstanbul,

SAMİ, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türki*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.

SARAY, Mehmet. *Türk-İran İlişkileri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara 1999.

SÜMER, Faruk, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, TTK, Ankara 1992.

SÜREYYA Mehmed, *Sicil-i Osmâni*, Matba'a-i Âmire, İstanbul, 1311.

ŞAKİR, Ziya, *Mezhepler Tarihi*, Maarif Kitaphanesi, İstanbul 1961,

ŞAPOLYA, Enver Behnan, *Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi*, Elit Kitabevi, İstanbul 2004.

Şeyhi Mehmed Efendi, *Vekayî'ül Fudala II-III, Şekâik-i Nu'maniye Zeyli*, Tıpkı Basım, Neşr. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yayınları, İstanbul 1989,

TOGAÇ, Süleyman, *Kırımlı Mustafa Rahmi Efendi'nin İran Sefaretnamesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara 2000

TUNCER, Hüner, *Eski ve Yeni Diploması*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1995.

TUNCER, Hadiye -TUNCER, Hüner, *Osmanlı Diploması ve Sefaretnameler*, Ümit Yayıncılık, Ankara 1998.

UNAT, Faik Reşit, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Yay. Haz: Bekir Sıtkı Baykal, TTK, 3.baskı, Ankara 1992.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. II, III, TTK, Ankara 1983.

YÜCEL, Yaşar- SEVİM, Ali, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı Fatih Yavuz Kanuni*, TTK, Ankara 1991.

WOODS, E., *Akkoyunlular*, çev. Sibel Özbudun, İstanbul 1993.

MAKALELER

ABBASLI, Mirza, “Safevilerin Kökenine Dair”, *Belleten*, C. XC, no: 158, Nisan 1970.

AKA, İsmail, “Anadolu’dan İran’a Göçler”, *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, TTK, Ankara 2003.

AKTEPE, Münir, “Nevşehirli İbrahim Paşa”, *İ.A.*, M.E.B., C. IX, İstanbul 1964.

_____ “Dürri Ahmed Efendi’nin İran Sefareti”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S. 1-6, Ekim 1967- Mart 1968.

ALTUNİŞ-GÜRSOY, Belkıs, “Sefaretnameler”, *Türkler*, C. XII, YTY, Ankara 2002.

BALA, Mirza, “Erdebil”, *İ.A.*, M.E.B., C. IV, İstanbul 1977.

BİLİM, Cahit, “Ebubekir Ratıb Efendi Nemçe Sefaretnamesi”, *Belleten*, S. 209, Ankara Nisan 1990.

_____ “Mustafa Rasih Efendi’nin Rusya Sefaretnamesi”, *OTAM*, S. 7, Ankara 1996.

_____ “Tercüme Odası”, *OTAM*, Yıl I, S. I, Haziran 1994.

BOYLE, John Andrev, “İran’ın Milli Bir Devlet Olarak Gelişmesi”, *Belleten*, Çev: Berrin U. Yurdadoğ, S. 156, Ekim 1975.

ÇOLAK, Songül, “Patrona Halil Ayaklanması’nı Hazırlayan Şartlar ve İsyanın Pây-ı Tahtaki Etkileri”, *Türkler*, C. XII, YTY, Ankara 2002.

EFENDİYEY, Oktay, “Şah Tahmasb’ın Şahsiyeti Dair”, *Türkler*, C. VII, YTY, Ankara 2002.

EFENDİZADE, Oktay “Safevi Devleti’nin Kuruluşunda Azeri Türklerinin Rolüne Dair”, *XI. Türk Tarih Kongresi*, C. II, 5-9 Eylül 1989.

EKİNCİ, Mustafa, “Yavuz Sultan Selim Döneminde Osmanlı-Safevi İlişkileri”, *Türkler*, C. IX, YTY, Ankara 2002.

EMECEN, Feridun M., “Osmanlı Devleti’nin Şark Meselesi’nin Ortaya Çıkışı ve ilk Münasebetler ve İç Yansımalar”, *Tarihten Günümüze Türk-İran İlişkileri Sempozyumu*, TTK, Ankara 2003.

_____ “Sultan Süleyman Çağı ve Cihan Devleti”, *Genel Türk Tarihi*, C. VI, YTY, Ankara 2002.

ERAVCI, H. Mustafa, “Safevi Hanedanı”, *Türkler*, C. VI, YTY, Ankara 2002.

_____ “ II. Şah İsmail Dönemi’nde Doğu Anadolu’da Safevi Tehdidi”, *Fırat Üniversitesi Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumu*, Elazığ 17-19 Ekim 2001.

_____ “ III. Murad ”, *Manisalı Padişahlar*, Manisa Valiliği Yayınları, Manisa 1999.

ERGÜN, Sadedin Nüzhet, “Dürri (Vanlı Ahmed)”, *Türk Şairleri*, C. III, İstanbul 1943.

GÖKBİLGİN, M.Tayyib, “ Arz ve Raporlarına Göre İbrahim Paşa’nın İrakeyn Seferindeki ilk Tedbirleri”, *Bulleten*, C. XXI. S. 29, Ankara 1957.

GÖLPINARLI, Abdalbaki, “Kızılbaş”, *İ.A.*, M.E.B., İstanbul 1998.

HOURCADE, Bernard, “İran (Fiziki ve Beşeri Coğrafya)”, *İ.A.*, C. XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2000.

İLGÜREL, Mücteba, “ Zirveden Dönüş: II. Selim’den III. Mehmed’e”, *Genel Türk Tarihi*, C. VI, YTY, Ankara 2002.

İPŞİRLİ, Mehmet, “Elçi”, *İ.A.*, C. I, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1995

KARACA, Behset, “ Safevi Devleti’nin Ortaya Çıkışı ve II. Bayezid Dönemi Osmanlı- Safevi İlişkileri”, *Türkler*, C.IX, YTY, Ankara 2002.

KARAL, Enver Ziya, “Ahmed III”, *İ.A.*, M.E.B., C. I, İstanbul 1961.

KORKUT, Hasan, “Osmanlı Sefaretnâmeleri Hakkında Yapılan Araştırmalar”, *Literatür Dergisi*, C. I, S. 2, Bilim ve Sanat Vakfı Yayınları, İstanbul 2003.

KRAMERS, J.H., “İran (Tarih ve Etnografik Bakış)”, *İ.A.*, M.E.B., C. V/II, İstanbul 1968.

KUNT, Metin “Siyasi Tarih (1600-1789)”, *Türkiye Tarihi*, Yay. Yönt: Sina Akşin, C. III. , Cem Yayınevi, 6. baskı, İstanbul 2000.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “ Osmanlı Devleti’nin Şah İsmail’in Anadolu’yu Şiileştirme Çalışmalarını Engellemeye Yönelik Önlemleri”, *Osmanlı*, C. I, YTY, Ankara 2000.

MIRJAFARI, Hosein, “İranlı Tarihçilerin Bakış Açısıyla Kanuni Sultan Süleyman’ın Siyaseti ve Kişiliği”, *Osmanlı*, C. IX, YTY, Ankara 2000.

MUSTAFAZADE, Tofiq Teyyuboğlu, “Safevi Hanedan’ın Son Yılları”, çev. Bilgehan A. Gökdağ, *Türkler*, C.VII, YTY, Ankara 2002.

NASKALI, Esko “ İnan (Başlangıçtan Müslümanlar Tarafından Fethine Kadar)”, *İ.A.*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C. XXII, İstanbul 2000.

NESİBLİ, Nesib, “ Osmanlı-Safevi Savaşları Mezhepleri ve Azerbeycan”, *Türkler*, C. VI, Ankara 2002.

ORTAYLI, İlber, “Osmanlı Diplomasisi ve Dışışleri Örgütü”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. I, İletişim Yayınları, İstanbul 2000.

ÖZ, Mehmet, “ II. Viyana Seferine Kadar XVII. Yüzyıl ”, *Genel Türk Tarihi*, C. VI, YTY, Ankara 2002.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi, “ İnan (Fetihten Safeviler’e Kadar)” *İ.A.*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

SARIKAYA, Saffet, “Dini ve Siyasi Bakımdan Osmanlı-İnan Münasebetleri”, *Türk Kültürü*, S. 363, Temmuz 1993.

SAVAŞ, Ali İbrahim, “Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi”, *Osmanlı Özel Sayısı I*, YTY, Ankara 2000.

_____ “Osmanlı Elçilerin Resm-i Kabul Protokolleri”, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İzmir 1996.

SAVAŞ, Saim, “Osmanlı-Safevi Mücadelesinin Toplumsal Sonuçları”, *Türkler*, C. VII, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002,

SÜMER, Faruk, “ Akkoyunlular” , *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, S. 40, (Şubat 1986)

TEKİNDAG, M.C. Şehabeddin “Yeni Kaynak ve Vesikaların Işığında Yavuz Sultan Selim’in İnan Seferi”, *Tarih Dergisi*, İ.Ü.E.F., C. XVII, S. 22, 1967.

TOROS, Taha “Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnamelere Dair”, *Hayat Tarih Mecmuası*, Yıl 5, S. 7, Ankara 1969.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, “XVIII. Yüzyılda Osmanlı-İnan Münasebetleri”, *Türkler*, YTY, C. XII, Ankara 2002.

ÜSTÜN, İsmail Safa, “ İnan (Safeviler’den Günümüze Kadar)”, *İ.A.*, C. XXII Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 2000.

YALÇINKAYA, M. Alaaddin, “XVIII. Yüzyıl: İslahat, Değişim ve Diplomasi Dönemi (1703–1789)”, *Türkler*, YTY, C. XII, Ankara 2002.

YAZICI, Tahsin, “Dürri Efendi”, *Enclopedia Iranica*, C. VII, California 1996.

_____ “Safeviler”, *İ.A.*, M.E.B., C. X, İstanbul 1980.

SEFARETNAME'NİN TRANSKİRİPSİYONU

(1b) Bi-inâyetillahi teâla ve tevfikâ gurre-i muharremü'l harâmun guresinde²³⁶ Bağdâd behişt-i abâdan hareket²³⁷ ve onuncu günü²³⁸ ibtidâ A'cem sınırına dâhil olduk²³⁹ Bağdâd vâlîsi vezîr-i mükerrem Hasan Paşa²⁴⁰ hazretleri bizim ol tarafa me'mûriyetimiz²⁴¹ mukaddemâ Şâh Cimcâh cânibine ve sınıra karib olan Kirmânşâh hanına tahrir itmekle²⁴² han-ı mezbûr tarafından mihmân-dârlık hizmetiyle²⁴³ bir A'cem Ağâsı gelüp bizi istikbâl ve i'zâz-ı tam ile götürüp beşinci günü²⁴⁴ Kirmânşâh'a varılmak üzere yemek olunup Kirmânşâh hanı etbâ'yle istikbâle gelecek iken benim mânâm vardur deyü i'tizâr ve kendüsi gelmeyüp karındaşını üçyüz kadar kızılbaş²⁴⁵ ile istikbâle göndermiş. Bu kulları heman bi-ihtiyar

---

²³⁶ "Takrir-i ilçî müşarünileyh", M 821 yazma müşanın başlangıcı bu şekildedir. Gurre-i muharremde, T3228, T442, M 820, R 1228, M 821, gurre-i muharremde, H 1432

²³⁷ Bağdâd'dan hareket, T3228, T442, M 820, M 821, H 1432, R 1228

²³⁸ ve onuncu erbaâ günü, T3228, T442, M 820, M 821, H 1432, R 1228

²³⁹ sınır-ı A'ceme dâhil olundu, T3228, T442, M 820, R 1228, H 1432; sınır-ı A'ceme duhûl olundu, M 821

²⁴⁰ mukaddemâ Vezîr-i Mükerrem Hasan Paşa, M 820, R 1228

²⁴¹ me'mûriyetimizi, T3228, T442, M 820, M 821, H 1432, R 1228

²⁴² eylemekle, M 820, M 821, H 1432, T 3228; itmekle, T442

²⁴³ hidmetiyle, M820

²⁴⁴ götürüp beşinci gün, M 820, M 821, R 1228

²⁴⁵ üçyüz mikdarı Kızılbaş, T 442, T 3228, H 1432, M 821, M 82 R 12280,

dargınlık²⁴⁶ suretini gösterüp bunlara âzâr-ı buzundan ben şevketlü Âl-i Osmân Pâdişâh²⁴⁷ tarafından mahsus ilçî²⁴⁸ ve nâme-i hümâyunu hâmili olamda bu ayarda bir han beni istikbâl itmeye vâllahi'l-azim ta ki bu mahalle han gelmeye²⁴⁹ bir kadem ilerü varmam ve bunun küstâhlığı Şâh'a arz iderim deyü kalem aldıkda²⁵⁰ birkaç atlu ılğâr²⁵¹ idüp han-ı mezbûre varup ahvali i'lâm eylemişler, acele üzere etna-i sevâr olup ta yemekliğe geldi²⁵² bize azim-i i'tizâr idüp ve maân Kirmânşâh'a nuzûl olundu beş gün meks idüp²⁵³ ba'dehu bizi sarayına davet eyledi²⁵⁴ ve biraz şeker-i pişkeşi virüp ba'de mahall-i mezbûreden²⁵⁵ hareket ve dördüncü gün Dergüzin²⁵⁶ kasabasına nüzûlumuzda mir-i âlem (2a) pâyesiyle mihmân-dârlık hizmetiyle Necef Kûlı Han Bey namında²⁵⁷ bir Kapûcî-bâşı yüz kadar adam ile gelüp bizi istikbâl idüp ve ikiyüz elli guruş zahire-bahâ²⁵⁸ virilmek üzere Şâh'dan fermânlar getürüp ve iki gün meks idüp²⁵⁹ andan dördüncü gün Dâr-ül- mülk-ü kadim olan Hemadân şehrine nüzûl ve hâkimi Kelb Ali Han bi-n-nefs²⁶⁰ kendüsi Altı yüz kadar atlu ve piyâde ile bizi istikbâl ve bir vâsi' saraya nüzûl üç gün meks idüp ziyafetten sonra yine hareket ve doğru yollar çendân-ı âbâdân²⁶¹ olmamağla sağ ve sola saparak yirmi konak yeri güç ile kırk günde kat' idüb²⁶² Mesken-i Şâh-ı Selef²⁶³ olan Kazvin şehrine vâsıl ve üç tuğlu pâyesinden olan hâkimi Tahmas Han bin kadar piyâde ve süvâri ile ve nây ve kürre-i nây ve tüfenk ve küçük toplar ile bize

---

²⁴⁶ darılup, M 821

²⁴⁷ şevketlü, azimetlü ve kudretlü Âl-i Osmân Pâdişâhı'nın, M 820, M 821, H 1432, T 3228, T 442, 1228

²⁴⁸ mahsus ilçisi, H1432, M 821, T 3228, M 820, R 1228

²⁴⁹ ta buraya gelmedikçe, M 820, R 1228, T 3228, M 821, H 1432, T 442

²⁵⁰ bunun küstâhlığını Şâh Cimcâh cânibine arz iderim deyü elime devât ve kalem aldıkda, H 1432, M 820, M 821, T 3228, T 442, R 1228

²⁵¹ birkaç atluları koşarak, T 442, H 1432, M 820, R 1228, M 821, T 3228, R 1228

²⁵² ahvali söyleyüp acele ile ata bindürüp ta yemekliğe gelüp, H 1432, T 442, M 820, R 1228, M 821, T 3228

²⁵³ Kirmânşâh'a nüzûl ve beş gün meks, H 1432, T 442, M 820, M 821, T 3228, R 1228

²⁵⁴ bizi sarayına davet ve biraz, H 1432, T 442, M 820, M 821, T 3228, R 1228

²⁵⁵ mahall-i mezbûreden, H 1432, M 820, R 1228, M 821, T 3228; mahall-i mezbûreden, T442

²⁵⁶ Derkezin, M 820, R 1228; Dercezin, M 821, T 3228, T 442, H 1432

²⁵⁷ asıl mihmân-dâr olmak üzere Necef Kûlı Bey namında, H 1432, T 442, M 820, M 821, T 3228, R 1228

²⁵⁸ Şâh Cimcâh tarafından yüz kadar atlû ile gelüp bizi istikbâl ve yevmiyye iki yüz elli kuruşluk zahire, , H 1432, T 442, M 820, R 1228, M 821, T 3228

²⁵⁹ virilmek üzere fermân getürüp iki gün meksden sonra, H 1432, T 3228, M 820, M 821, T 442

²⁶⁰ Hemadân hâkimi gelüp Ali Han bi-n-nefs, M 821, T 442

²⁶¹ çendân-ı âbâdânlık, H 1432, T 3228, M 820, R 1228, M 821, T 442

²⁶² yirmi günlük yolu güçle kırk günde kat' idüp, H 1432, T 3228, M 820, R 1228, M 821; yolu hayle ile, T442

²⁶³ Mesken-i Şâhân-ı Selef, M 821, H 1432, T 3228, R 1228, M 820, T 442

şenlik idüp istikbâl eyledi ve bir vâsi' saraya kondurup²⁶⁴ beş gün meks idüp azm-i ikrâm²⁶⁵ ve ziyafetler idüp andan dahi hareket ve Rey memleketinde vâki' Tahrân nâm-ı kasaba ki olvakitte Şâh Cimcâh²⁶⁶ makarri idi bizler dahi ol cânibe teveccüh idüp ve beş günde²⁶⁷ vusûl ve esnây-ı vusûlde Rüstem Han nâm bir veziri²⁶⁸ üçbin kadar atlu ve piyâde azim-i şenlikler ve adetleri üzre²⁶⁹ alaylar idüp iki saat yerde bizi istikbâl idüp²⁷⁰ bizi getirüp bir bağçeli ve havuzlu vâsi' saraya kondurub²⁷¹ ve Şâh tarafından kendi matbahı ve amelesi gelüp²⁷² altun ve gümüş takımları ile üç gün üç gece bize ziyafet idüp ve ağırlayub gittiler bu esnada yirmi altun ve elli zerâ' sandâl ser-kârlarına ve seksan altun dahi yanında olan ameleye virildi ve üç günden sonra biz kendi matbahımızı kaynadub²⁷³ eğlenür iken dokuzuncu gün itimâd-üd devle ki vezîr-i a'zam makamında²⁷⁴ **(2b)** vezîri sarayına davet idüp²⁷⁵ vardığımızda bizi gördüğü gibi kıyâm ve istikbâl ile odanın nısfına dek gelüp tekrar yerine oturdu. Bizi yanına da'vet idüp hoş geldin safa getürdün deyüp²⁷⁶ der-akab sahib-i devlet efendimizin²⁷⁷ mektupların talep eyledi, emmâ bizim içlilik ile ol tarafa varmamızdan bunlar azim-i hofa düşüp²⁷⁸ çünkü memleketleri ahvali perişan ve birkaç tarafdân hücum-u a'dâ' ile nizâm-ı halleri yaman olmağla güya ki biz bunların²⁷⁹ sınıra karib birkaç sancaklık yer²⁸⁰ talebine ya

²⁶⁴ küçük toprak şenlikleri ile bizi istikbâl bir vesi' saraya kondurub, H 1432, T 442, M 820, R 1228

²⁶⁵ beş gün meks ve ikrâm, M 821, H 1432, T 3228, T 442; beş gün meks ve ârâm, M 820, R 1228

²⁶⁶ Şâh Cimcâh'ın, M 821, H 1432, T 3228, M 820, T 442, R 1228

²⁶⁷ ol cânibe müteveccih ve beşinci gün, M 821, H 1432, T 3228, M 820, R 1228, T 442

²⁶⁸ vezîrleri, M 821, H 1432, T 3228, M 820, R 1228, T 442

²⁶⁹ üç bin kadar atlu ve piyade ile adetleri üzre, M 821, H 1432, T 3228, M 820, R 1228, T 442

²⁷⁰ vâfir şenlik ve alaylar ile iki saat mikdârı mesafede bizi istikbâl, M 821, H1432, T 3228, R 1228, M 820, T 442

²⁷¹ bir bağçeli ve havuzlu kebir-i saraya kondurub, M 820

²⁷² Şâh kendü âlât-ı matbahı ve amelesini gönderüp, M 821, H 1432, T 3228, M 820, T 442

²⁷³ üç gün üç gece bize ziyafet ve ağırlayub üç günden sonra amele ve âlâtını gönderüp biz kendü matbahımızı kaynadub, M 820

²⁷⁴ vezîr-i a'zamlarıdır, R 1228, M 820; Vezîr-i a'zam mukadderamında, T 3228; Vezîr-i a'zam oları makamındadır, H 1432, T 1432, M 821

²⁷⁵ bizleri kendü sarayına da'vet idüp, M 820, R 1228; bizi kendü sarayına, T 3228, H 1432, M 821, T 442

²⁷⁶ hoş geldin beş geldikten sonra, H 1432, T 3228, T 442; hoş geldikten sonra, M 821; hoş geldin beş gittikten sonra, M820, R 1228

²⁷⁷ sahib-i devlet efendim hazretlerinin, R 1228, M 820; sahib-i devlet efendimiz hazretlerinin, M 821, H 1432, T 3228, T 442

²⁷⁸ emmâ bizim içlilik ile ol tarafa varmamızdan bunlar azim-i havf ve haşyete düşüp, R 1228, M 820; ammâ bizim, H 1432, T 442, M 821, T 3228

²⁷⁹ bunlardan, H 1432, T 442, M 821, T 3228, M 820, R 1228

dahi ğayri teklife gelmiş olayuz mülâzasıyla bizim için mukaddem müşâvereler idüp gâh Revân ve gâh Kerkük tarafında ba'zı mahalleri virmek üzere tasmin eylemişler²⁸¹ ve lâkin bir kalıba ifrâğ idemeyüp biraz hedâyâ ile bir ilçi göndermek üzere karar virmişler bizim geleceğimizi istimâ' eylediklerinde tehir idüp bakalım ne hususa gelür deyü tevaffuk itmişler²⁸² ammâ maddeye vâkıf olmak üzere acele ile bizden vezir mektupların talep itmeğe bais budur²⁸³ bendeniz ise mukaddem bu müşâverelerin ve hof ve haşibetlerin ve mütezil oldukların defaât²⁸⁴ ile haber alup vuzuf tahsil itmişdim²⁸⁵ ve sahib-i devlet efendimizin mektupların²⁸⁶ evvel getürmeyüp²⁸⁷ Hasan Paşa hazretleri'nin kethüdâsı'nın mektupların²⁸⁸ getürmüşdüm mektup talep eylediği gibi mezbûr mektupları virdim. Der-akab açub baktıkda bu Hasan Paşa'nın mektuplarıdır ya kani vezîr-i a'zam mektupları²⁸⁹ deyü tiz tiz suâl eyledikde bendeniz behey hanım acele itmeye nâme-i hümâyundan mukaddem vezir-i a'zam mektupların sana virmek devlet-i âliyede de'b ve kanun değildir²⁹⁰ beni şevketlü azimetlü efendim Şâh Cimcâh²⁹¹ tarafına göndermiştir.

İbtidâ varub buluşuruz emânet-i kübrâ olan nâme-i hümâyunu²⁹² teslim iderim andan sonra vezîr-i a'zam mektupların sana viririm didikde heman iki ellerin dizlerine urub (3a) hoş imdi. “rızhullahındır biz ana sığınuruz²⁹³ sizin evvelden bu niyetiniz var idi şimdi geldi zuhur itdi.

---

²⁸⁰ sancak, H 1432, T 442, M 821, T 3228, M 820, R 1228

²⁸¹ ba'zı mahalleri virmek üzere karar virmişler, T 442; tasmin idüp, H 1432, T 3228, M 821; bizden mukaddem müşâvereler bir kalbe-i efrağ, M 820, R 1228

²⁸² bakalım ne hususa gelmiştir, T3228, M 821, H 1432, T442; bakalım ne için gelmiştir, M 820, R1228

²⁸³ vezîri bizi davet ve bir hoş sohbe şüru' olmaksızın mektup talep eyledi, T 3228, M 820, T442, H 1432; bir hoş tehniyete şüru', M 821

²⁸⁴ mukaddem defaât, H 1432, T 442, M 821, T 3228, M 820, R 1228

²⁸⁵ her hususlarına gereği gibi vakuf -u tahsil itmişdim, H 1432, T 442, M 821, T 3228, M 820, R 1228

²⁸⁶ sahib-i devlet mektubunu, H 1432, T 442, M 821, T 3228, M 820, R 1228

²⁸⁷ bile getürmeyüp, H 1432, T 442, M 821, T 3228, M 820, R 1228

²⁸⁸ Hasan Paşa bendelerinin ve Kethüdâsı'nın mektubunu, H 1432, T 442, M 821, T 3228; Hasan Paşa hazretlerinin ve Kethüdâsı'nın mektubunu, M 820, R 1228

²⁸⁹ vezîr-i a'zam hazretlerinin mektupları, M 820, R 1228

²⁹⁰ bendahi hanım ben şimdi sana vezîr-i a'zam mektuplarını virmem, R 1228, M 820; devlet-i âliyyenin de'b ve kanununa muğâyıyedir, H 1432, T 442, T 3228; devlet-i âliyyenin kanunine muğâyıyedir, M 821

²⁹¹ beni şevketlü azimetlü celâdetlü Padişâh-ı âlem-penah hazretleri Şâh Cimcâh, H 1432, T 442, T 3228, M 821, M 820, R1228

²⁹² ana buluşub ve emânet-i kebrî olan nâme-i hümâyun şevket-makrûmı, M 821, T 3228, T 442, H 1432, M 820, R 1228

²⁹³ biz Allaha sığınuruz, M 821, T 3228, T 442, H 1432, M 820, R 1228

Ben işittim hanım niyetimiz nedir²⁹⁴ didikde mukaddemâ ve vezîr-i a'zamınız olan Ali Paşa hünkâr hazretlerin zor ile tahrik idüp Vârâdinden sonra bizim üzerimize gelecek idi amma Allah-u Teâlâ hazretlerinin rızası buğmuş ki Vârâdin Ma'rekesinde şehid oldu didi bende dahi canım siz bunu kimden istimâ' ittiniz²⁹⁵ didim ol zaman bizim Revân hanı bu ahvali yazmışdı²⁹⁶ didi ben işittim hanım senin Cimcâh ile tenhada istişâre müteallik umur-u memlekete dâir müşâvereye Revân hanı vâkîf olur mu²⁹⁷ hayır didi ya bizim hünkârımız hazretleri tenhada veziri ile olân mukalemeye nice vâkîf olur kezb itmiş²⁹⁸ beyan söylemiş âkıl olan bu ma'kule söze i'timâd ider mi²⁹⁹ bundan kat'i nazar-ı Gazi Sultan Murâd Han cennet-i mekân aleyh-ir-rahmete hazretlerinin³⁰⁰ ahidnâme-i hümâyunundan bu ana dek tamam seksan beş senedir ve hala yedinci pâdişâh-ı azim-ül şandır bunların asla birinde sulh ve salaha mugâyir üzerinize gelmek üzre su'î kasdları olmayub böyle bir âkıl ve fâzıl ve kâmil ve dindâr ve âkıbet-i endişe ve tarafeynin rahatı ve acze ve mesâkininistirâhati melhûz tab'i hümâyunları olan pâdişâh-ı âlempenah reâya perverdir bu kâr nâ-hencâri irtikâb³⁰¹ ider mi hususân silsile-i âliyye rab'-i meskünde beş yüz senedir³⁰² ki şecâat ile şöhret-şîâr olan Âl-i Osmân olan evlâd-ı emcâd tig-zenlik ile meşhur âlimdir³⁰³. Sizin bu perişanlığınızda su'ikasd ile zebûn-basanlık itmek şan-ı şecâatlarına layık mı bundan kat'i nazar benim getürdiğim nâme-i hümâyun şevket-makrumı afv-ı ahdan mesmû'nuz olub cüzzi ve külli vukûf³⁰⁴ eylediğiniz var mı yahut **(3b)** etbâamızdan bir istihbâr ile bir nesne gösterdiniz mi olmuşdır didim yok deyu kasem eyledi pek ma'kul bu dahi şöyle dursun³⁰⁵ evvelâ bizim kudretlü Âl-i

²⁹⁴ şimdi geldi zuhur eyledi, hanım niyetimiz nedir, M 820, R 1228, T 442, T 3228, M 821, H 1432

²⁹⁵ Vârâdin Ma'rekesinde şehid oldu kaldı, didiğinde biz dahi hanım bunu size kim söyledi. Kimden işittiniz, M 820, T 442, T 3228, M 821, H 1432, R 1228

²⁹⁶ ol zaman bizim Revân hanı yazmışdı, M 820, R 1228, T 442, T 3228, M 821, H 1432

²⁹⁷ hanım senin Şâh ile tenhada esrâre müteallik umur-u memlekete dâir söyleşdiğini Revân hanı bilirmi, M 820, T 442, T 3228, M 821, H 1432, R 1228

²⁹⁸ ya bizim vezîrimiz hünkâr hazretleriyle tenhada mukaleme eylediği esrâre nice vâkîf olup size yazdı kizb itmiş, M 820, T 442, T 3228, M 821, H 1432

²⁹⁹ bu makule-i haltyâta i'timâd idüp vücud viren dahi ahmakdır, M 820, R 1228; vücud virmez, M 821, T 442, T 3228, H 1432

³⁰⁰ aleyh-ir-rahmete ve-l gufrân hazretlerinin, M 821, T 442, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

³⁰¹ inkitâ', T 3228

³⁰² beş yüz seneden berü, M 820, M 821, T 442, T 3228, H 1432

³⁰³ Âl-i Osmân evlâd-ı emcâdlarıdır ve tig-zenlik ile meşhur âlimyândır, M 821, T 442, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

³⁰⁴ tahsil-i vukûf, T 3228, T 442, H 1432, M 821

³⁰⁵ şan-ı şecâatlarına layık mı bu dahi şöyle tursun, M 820, R 1228

Osmân Padişâh-ı eazallahu ensâre hazretlerinin rikâb-ı hümâyunlarından münbais olan elçileriyüz³⁰⁶ bu kadar mesâfe-i baideden geldik³⁰⁷ el-yevm size misafiriz ve siz bu devletin i'timâd-üd-devletisiz hala hall ü akd-i umûr sizin elinizdedir³⁰⁸ ve cümle mukalememiz sizinle olsa gerekdir henüz görüşdük ve hal hatır sorulub bir mikdâr âfâki musâhabet olunmadı muâhaz³⁰⁹ yolundan bu münâkaşa meclis-i evvelin sözümidür eğer bundan bir murâdınız var ise sizinle münâzara üzre mukaleme idelim³¹⁰ didikde “ben adâb-ı münâzara nedir bilmem³¹¹ deyüp cevap virdi ben dahi “şimden sonra seninle mukaleme itmem ve meclisine gelmem beni şevketlü kudretlü Padişâh'ım hazretleri Şâh Cimcâh hazretlerine göndermişdir varır anlar ile mukaleme iderim³¹² at hazır etsunler konağa giderim” deyü hareket üzre iken heman Şıkk-ı Evvel Defterdârı Reis ül-küttâb yanıma gelüp beni tutup lütuf ile kerem ile i'timâd-üd-devle hazretleri'nin murâdı bu değıldir³¹³ ancak sehv ma'zur buyurun diyüp bizi alıkoyup andan havânende ve sazendeler gelüp musiki faslına başlayub ara yerde âfâki vâfer sohbetler oldı³¹⁴ ammâ benim tâbiam candân açılmayub tav'an ve kerhen ba'zı suâllere cevap virdik³¹⁵ taâm gelüp yendi ammâ vezir-i kemâl infaâlınden sürh-ser iken sürh-rev oldı candân musâhabete tasaddi idemeyüp taâm-ı âhir oldı ve şerbetler içilüp binüp konağa gelindi³¹⁶ ertesı gün bir tezkire ile Mihmândâr ve Kapûcılar Kethüdâsı gelüp³¹⁷ bizden istizân ile birâderi davet idüp

---

³⁰⁶ evvelâ biz şevketlü azimetlü kudretlü Padişâh-ı Âl-i Osmân eazallahu ensâre rikâb-ı hümâyunlarından münbais olan ilçileriyüz, M 820, T 3228, M 821, R 1228; şevketlü azimetlü; H1432, T 442

³⁰⁷ gelmişiz, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

³⁰⁸ siz bu devletin vezir-i a'zamı bulundunuz hal ü akd-i mesâlih ve umûr, M 820, R 1228; siz bu devletin i'timâd-üd-devlesi bulundunuz hal ü akd-i mesâlih ve umûr elinizdedir, H1432, T 442, M 821, T 3228

³⁰⁹ henüz görüşildi hal ve hatır sorulub bir mikdâr âfâki musâbebat olunmaksızın muâhaze, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

³¹⁰ eğer bundan bir garaz ve murâdınız var ise adâb-ı münâzara kâidesi üzre sizinle mukaleme idelim, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

³¹¹ ben adâb-ı münazara bilmem ne dimekdir bilmem, T 3228, T 442, H 1432, M 820, M 821, R 1228

³¹² beni şevketlü azimetlü kudretlü Padişâhımız eazallahu ensâre hazretleri Şâh Cimcâh cenâblarına göndermişlerdir, T 3228, M 821; şevketlü azimetlü muhâbbetlü, T 442, H 1432; varub bizzat Şâh Cimcâh hazretleri ile söyleşürüm, M 820

³¹³ lütuf idin kerem idin murâdları ol değıldir, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

³¹⁴ ara yerde âfâki musâhebat ve şî'r sohbetleri olub, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

³¹⁵ suâllerine cevap virdik, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820

³¹⁶ konağa geldiğimde, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

³¹⁷ irtesi gün tezkire-i tahrir ve azim-i niyaz ile Mihmândârı ve Kapûcılar Kethüdâsını gönderüp, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

getürdiler³¹⁸ birâderi nimce kıyâm idüp yanına alup ve biraz hedâyâ arz idüp³¹⁹ (4a) ilçî efendiye dünki gün rencide itdik bize³²⁰ hatırmında oldılar lütuf eylesünler ben iki aylık vezirim lisan-ı devleti bilmem bizi barışdır³²¹ taksirâtumızı afv etsünler deyü bize dahi yirmi otuz tabak şeker meyve göndermişler³²² ve beş altı günden sonra vardığımızın on beşinci günü idi Şâh tarafından bize yevmiye masarımız için³²³ beşyüz tumân akçe göndermişler ki bizim hesabımıza altı bin üçyüz otuz üç guruş ider³²⁴ otuz kızılbaş ile Kapûcılar Kethüdâsı getirüp teslim itdi kahve ve şerbet ve bühûr ikramından sonra elli tuğrâlı altun ve bir çukâ bir kumâş kendüye virdik yüz tuğrâlı altun etbâ'na virildi³²⁵ irtesi ehad günü nâme-i hümayunu getürmek için Şâh bizi da'vet idüp³²⁶ biz dahi var kuvvete bâzuya getürüp namus devlet-i âliyyeye layık ta'zim ve ikrâm-ı vech üzre³²⁷ taht-ı revânı tezyin ve nâme-i hümayunu vaz' idüb³²⁸ on iki arab-ı akkâm³²⁹ libâs-ı mahsusâlarıyla ve sekiz çukadâr-ı mülebbes³³⁰ taht-ı revânın etrafını dâire-i mâdâr-ı ihâta idüb önünce yedekler akabde bendeniz ve etbâ'mız³³¹ tertib ile Şâh'ın oturduğu çârbâğın hanesine³³² varup üçüncü kapudan içerü girdiğimizde Şâh

³¹⁸ birâderim kulların bizden istizân ile da'vet idüp biz dahi izn virüp, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

³¹⁹ nimce kıyâm ile birâderi yanına alub biraz hedâyâ arz idüp, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820,

³²⁰ bizden, M 821; bize, H 1432, M 820, T 3228, T 442, R 1228

³²¹ lisân-ı devleti bir hoş bilmem kerem ile bizi barışdır, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

³²² taksirâtumı afv etsünler deyü vâfer-i i'tizâr idüp bize dahi yirmi otuz tabak şeker ve birkaç table meyve göndermiş, T 3228, T 442, H 1432, M 821, M 820, R 1228

³²³ vardığımız günün on beşincisidir Şâh tarafından bize masraf-ı behâsı olmak üzre, M 820, R 1228; yevmiyye masraf-ı behâsı, H 1432, T 3228, M 821, T 442

³²⁴ bizim hesap üzre onaltı kise üçyüz otuz üç guruşdur, T 442, T 3228, M 821, H 1432; otuz üç guruş olur, M 820, R 1228

³²⁵ elli adet tuğrâlı altunıyla bir çukâ ve bir kumâş kendüye yüz adet altun dahi etbâ'na virüp gönderdim, T 442, T 3228, M 821, H 1432, M 820, R 1228

³²⁶ onaltıncı ehad günü Nâme-i Hümayunu getürmek üzre Şâh bizi meclisine davet idüp, T 422, M 820, R 1228, H 1432, götürmek üzre, T 3228; göndermek üzre, M 821

³²⁷ ikrâm vech-i müstehsen olmak üzre, T 442, T 3228, M 821, H 1432, M 820

³²⁸ Nâme-i Hümayunu derununa vuzia idüp, T 442, T 3228, M 821, H 1432, M 820

³²⁹ on iki kadar arab-ı akâm, T 442, T 3228, H 1432, M 820, R 1228; on iki aded arabı azam, M 821

³³⁰ sekiz kadar çukadâr-ı mülebbes, M 820, T 442, T 3228, M 821, H 1432, R 1228

³³¹ akabinde biz ve etbâ'mız, M 820, T 442, T 3228, M 821, H 1432, R 1228

³³² tertib ile yürüyerek tâ Şâh'ın oturduğu çârbâğın hânesine dek, T 442, T 3228, M 821, H 1432; bağçe sarayın hânesine, M 820

karşuda oturur imiş³³³ beyn û yesârende üç bin kadar sürh-ser³³⁴ mükemmel silâhlar ile kıyâm üzre ve on kadar vezirleri ve beğlerbeyi ve otuz kadar ricâl-i devlet ve erbab-ı menâsıb ve defterdârân ve küttâb kuûd üzre olup³³⁵ biz bunların ortasından harâman-ı reftâr ile başımızda kafes-i destâr³³⁶ ve arkamızda samuru erkan-ı kürki ve elde nâme-i hümâyun³³⁷ aheste aheste yürüyerek tâ Şâh'ın oturduğu sofanın önüne varılıb benim ile Şâh'ın ma-beyni heman bir zirâ' (4b) kadar kaldıkda sağ elime nâme-i hümâyunu alup bâlâ tutup ve sol elim ile adâb meclis-i mülükâne üzre temennâ iderek esselam-ü aleyküm euzubillahimeneş-şeytanirracim bismillahirrahmanirrahim hezâ kitabünâ yantuku aleyküm bil-hakk âlâ fermân fermân-ı memâlik-i Osmâni Sultan-ül berreyin ve Hakan-ül Bahreyn Sâni-i İskender Zü-l-karneyn Hadim-ül-Haremeyn-us-şerifeyn es-sultan ibn-i e-s-sultan ibn-i e-s-sultan şevketlü kudretlü, azimetlü es-sultan Gazi Ahmed Han³³⁸ ibn-i es-sultan Gazi Mehmed Han ibn-i es-Sultan İbrahim han eazzalahu ensârehu hazretlerinin nâme-i hümâyun şevket- makrûnlarıdır ki³³⁹ Şâh Cimcâh hûrşid-i külah huzur-u saâdetlerine çok çok selâm ihdâ idüp hatırlarin suâl iderler³⁴⁰ deyü ezân payesiyle bülend-âvaz ile söyledim ben bu kelim-i fikarat üzre eda iderken³⁴¹ itimâd-üd devle³⁴² sağ tarafımda benimle beraber turur idi iki defa nâme-i hümâyunu teveccüh eyledi ben asla iltifat itmedim bir def'a dahi Şâh kendileri bin-nefs almağa meyl eyledi³⁴³ amma bu kulları takririmi tamam itmedikçe kat'â bir tarafa bakmadım

³³³ üçüncü kapuda inüp ve Nâme-i Hümâyunu başımız beraber elimizde tutup kapudan içerü girdiğimizde meğer Şâh karşuda oturmuş, M 820, R 1228, T 442, T 3228, M 821, H 1432

³³⁴ üç bin kadar sürh-serân, M 820, T 3228, M 821, H 1432; üç serân, T 442

³³⁵ on kadar Vüzerâ ve Beğlerbeğleri ve otuz kadar Ricâl-i Devleti ve Erbab-ı Menâsıbı kuûd üzre olup, M 820, R 1228; üç bin kadar Vüzerâ Beğlerbeğleri ve otuz kadar sürh-serân mükemmel silahlarıyla kıyâm üzre ve on kadar Ricâl-i Erbab-ı menâsıbı kuûd üzre olup, M 821; ve Ricâl-i Devleti ve Erbab-ı Devleti ve Erbab-ı Menâsıbı, T 442, T 3228, H 1432

³³⁶ başda kafesi destâr, T 442, T 3228, H 1432, M 820, M 821, R 1228

³³⁷ elimde Nâme-i Hümâyun, T 442, T 3228, H 1432, M 820, M 821, R 1228

³³⁸ Şevketlü muhabbetlü azimetlü kudretlü e-s-sultân Ahmed Han Gazi, T 3228, M 820, M821, R 1228; şevketlü muhabbetlü azimmetlü, H 1432, T 442

³³⁹ eazzallah-ı ensâre hazretlerinin Nâme-i Hümâyunu meymenet-i makrun şevket- meshunlarıdır, H 1432, T 442; şevket-meşunlarıdır, M 821, M 820, T 3228, R 1228

³⁴⁰ Hatır-ı şeriflerini suâl iderler, T 3228, M 820, M821, R 1228, H 1432; Hatır-ı şeriflerini iderler, T 442

³⁴¹ ezân perdesinde bülend-avazıyla söyledim ben bu kelemâtu fikarât üzre eda eyleriken, M 821, T 3228, T 442, H 1432; ezân perdesinde bülend- avâz ilesöyledim, M 820, R 1228

³⁴² Vezir- a'zamı, M 820, R 1228

³⁴³ meyl idüb, H 1432, T 442, T 3228, M 820, M 821

sözümü tamam etdikde³⁴⁴ Şâh'ın üçüncü def'a meylinde nâme-i hümâyun iki defa takbil ve başım üzeri koyub Şâh'a sundukda dizi üzre kalkup nâme-i hümâyunu iki eli ile elimden alup ve öpüp başına kodı elinde³⁴⁵ tutup andan Kızlar Ağâsına işaret idüp³⁴⁶ ol dahi Şâh'ın elinden alup ve öpüp başı üzre koyup elinde tutdı Şâh bana otur deyü emir eyledi³⁴⁷ bendeniz teeddüb idüb oturmadım tekrar emir eyledi yine oturmayınca Kâpûcular Kethüdâsı kolumdan tutup zor ile kuud itirdi. İbtidâ ki suâli “şevketlü hünkâr hazretleri ne âlemedir dimâğları çağmıdır ya'ni mizâcları eyümidür ve hala İstanbul'da mıdır didiklerinde³⁴⁸ **(5a)** “bendahi beli Şâh'ım elhamdülillah-i teale vücud-u şerifleri sıhhat ve âfiyet üzeredir³⁴⁹ mukarrer saltanatlarında istirâhat üzredirler” deyü cevap virdim vezir-i a'zamına Farisi lisân üzre benim adımlı sordı³⁵⁰ bendeniz “Şâh'ım ism-i merrâ ezmen persi” ya'ni “adımlı Şâh'ım bana sor³⁵¹ Dürri'yim İlçi-i Şâh-ı Rum'um herçe fermân Şâh bud mümem didim ya'ni ben Dürri'yim Pâdişâh-ı Rum hazretlerinin elçisiyim her ne ki anlar bana fermân itmişdir anı icrâ işim gerekdir didiğim gibi hey ilçi efendi sen hoş geldin³⁵² sefâ getürdün yollarda çok zahmet çekdin mi deyü Farisiçe sorı bir kaç cevablar virdim³⁵³ sonra götürün yerinde otursun deyü fermân eyledi Kâpûcular Kethüdâsı buyurun deyü beni kaldurub Şâh'ın mukâbelesinde oturan Vüzerâ'nın yanına götürüp ikinci vezirin alt yanında yer gösterdiler³⁵⁴ ve önüme birkaç tabak şeker bile koyup biz dahi şeker yemeğe başladık³⁵⁵ ammâ Şâh'ın nazarı dâima benden yana olup³⁵⁶ vezîri ile biraz beni söyleşdiler ammâ ne didiler işitmedim³⁵⁷ ancak vaz'larından

³⁴⁴ sözümü bitürdükden, H 1432, T 442, T 3228, M 820, M 821, R 1228

³⁴⁵ Nâme-i Hümâyunu elimden alup ve öpüp elinde tutup H 1432, T 442, T 3228, M 821; Nâme-i Hümâyunu elimden alup ve öpüp başı üzerine koyup elinde tutdı M 820, R 1228

³⁴⁶ Ba'de Kızlar Ağâsına işaret idüp, H 1432, T 442, T 3228, M 821

³⁴⁷ Şâh bana otur deyü emir eyledi, H 1432, M821, R 1228, M 820, T 3228, Şâh bana otur deyü emir eyledi, T442

³⁴⁸ hala İstanbul sarayında mı otururlar didiklerinde, H 1432, T 442, T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁴⁹ mizâcları gayet a'lâ, H 1432, T 442, T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁵⁰ vezîr-i a'zamına Farsça benim ismimi suâl eyledi, R 1228, M 820; Farsça benim ismimi sordı, H 1432, T 442, T 3228, M 821

³⁵¹ ben dahi Şâh'ım ism-i merrâ ezmen pers ya'ni adımlı bana sor, H 1432, T 442, T 3228

³⁵² Dürri'yim İlçi-i Şan-ı Rum'um her çe fermân bud mümem didiğim gibi hây ilçi efendi sen hoş geldin, M 820, R 1228

³⁵³ Farsça birkaç suâller eyledi bendahi iktizâsına göre Farsça cevablar virdim, H 1432, T 442, T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁵⁴ yer gösterüp, H 1432, T 442, T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁵⁵ şekerler koyup biz dahi şeker yemeğe başlayup, H 1432, T 442, T 3228, M 821, M 820, R 1288

³⁵⁶ ve Şâh'ın dâime teveccüh ve nazarı benden yana olup, H 1432, T 442, T 3228, M 821, M 820, R 1228

mahzuziyyet ve enbesât terâş eyledim ve tekrar Şâh beni karşusuna talep eyledi³⁵⁸ Kâpûcılar Kethüdâsı koltuğuma girüp kaldırup Şâh huzuruna götürdi ayak üzerinde bize İstanbul'dan çikalı ne kadar müddetdir ve Bağdâd'da kaç ayda geldin ne mikdâr meks eyledin³⁵⁹ ve şevketlü hünkâr hazretleri seninle Bağdâd Vâlisine nevâziş nâmeler gönderdi mi Hasan Paşa hûb adamdır ben anın hem-civârlığından mahzûzum³⁶⁰ Meşhedine varan züvvârımıza çok riâyet ider ber-vecihle yahşi kişidir³⁶¹ deyü vâfirşinâsen eyledi. Bendahi münasebetle vech-i ma'kul üzere cevap virdim³⁶² **(5b)** tekrar beni karşusunda yerime gönderdi³⁶³ ve Şâh kendü önünde ki şekerden ikrâman bize vâfer şeker gönderdi³⁶⁴ iki defa altun ibrik ile çay-ı şırbihi geldi ve kahve geldi ba'dehu³⁶⁵ nakâra faslına başladılar taâm döşendi tekrar bize mahsus kahve geldi³⁶⁶ andan sonra kalkup oturduğum yerden veda' idüp hanemize geldik bir haftadan sonra bizi vezîr-i a'zam da'vet eyledi³⁶⁷ biz dahi devletlü sahib-i devlet efendimiz hazretlerinin mektubların maan alup gitdik³⁶⁸ i'timâd-üd-devle beni gördüğü gibi yerinden kıyam idüp istikbâl eyledi³⁶⁹ bize kendü yanında yer gösterdi mektub -u şerifi ta'zim ve ikrâm ile öpüp yedine virdik³⁷⁰ ol dahi alup öpdü³⁷¹ başı ucuna kodı ve bize çay şerbeti ve şeker getürdiler kâh Türki kâh Farisi sohbe başlayup³⁷² eş'ârlar okunarak ve kâh İstanbul ve

³⁵⁷ ammâ ne didiklerini işitmedim, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁵⁸ tekrar yine beni karşusuna taleb eyledi, H 1432,T 442,T 3228, M 821,M 820, R 1228

³⁵⁹ Bağdâd'dan çikalı çok zaman oldu mı, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁶⁰ ben anın hem-civârlığından razıve hoşnudum, H 1432, T 442,T 3228, M 821,M 820, R 1228

³⁶¹ anda Meşhede varan bizim züvvârlarımıza çok riâyet ider her vechle yahşi adamdır, M 820, R 1228

³⁶² bendahi bil-cümle münâsebatı ile vech-i ma'kul üzere cevaplar virüp, H 1432, T 442,T 3228, M 821; bendahi bil-cümle münâsebatı ile vech-i ma'kul üzere M 820, R 1228

³⁶³ karşuda yerime götürdiler, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁶⁴ Şâh kendü önündeki mahsûs şekeden ikrâmen bize birâz şeker dahi gönderdi, H 1432,T 442,T 3228, M 821, şekerden ikrâmâ biraz şeker dahi gönderdi, M 820, R 1228

³⁶⁵ çay ve kahve getürdiler içdim sonra sade nakâra faslına başlanup, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁶⁶ taâm simâtü döşendi taamdan sonra tekrar bize kahve gelüb içilüp, M820,H1432,T442,T3228, M 820 , R 1228

³⁶⁷ vezîr-i a'zamı tekrar bizi da'vet idüp, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁶⁸ sadr-ı âli kullarının mektub-u merğubların maam alup yine adâb-ı külli ve nizâm-ı Osmâni üzere varup meclislerine duhûlumde, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁶⁹ yerinden kıyam ve odanın nisfına dek istikbâl idüp, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁷⁰ bize kendü yanında yer gösterüp mektub-u şerifi ta'zim ve tekrim ile öpüp yedeyn virüp, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁷¹ öpüp, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁷² kâh Türki sohbe başlanup, T 442

sair memâlik-i mahrusenin âb-u havâsı letâfet-i nezâfeti sual ve iktizâsına göre cevablar virildi³⁷³ ve ol meclisde vâfir-i işâr okundu erbab-ı maârif-i ce'miyet olmağla³⁷⁴ keremiyet üzere sohbet olundu³⁷⁵ elhamdulillah cümlesi tahsin eylediler³⁷⁶ Rum-u behcet-i rûsûmde bu mertebe Fârsidân³⁷⁷ var imiş deyü sitâyişler itmişler ba'dehu musiki faslına başlandı³⁷⁸ ve taâm gelüp yenüp şerbetler içildi³⁷⁹ kalkdıkd bize bir donanmış altun rihtelü at piş-keş idüp ammâ rikâbı Timur³⁸⁰ idi rihti pirinçden idi ammâ üzerinde tahminâ onbeş miskâl mikdârı altun kablayup besâtı³⁸¹ dahi ana göre idi binüp konağa³⁸² geldikde elli kadar kızılbaş ile Mir-âhûr ve Rikâbdâr ve Celâd-dâr namında bile geldiler³⁸³ yine bunlara kırk adet sikke-i hasene ve birkaç zera' sandâl virüp def' eyledik³⁸⁴ **(6a)** birkaç gün meks üzere iken³⁸⁵ meğer Şâh biz vardığımızda Isfahan'a menzil ile adam irsâl idüp bizim³⁸⁶ ile hem sohbet olmak için erbâb-ı maârifden³⁸⁷ Muhammed Zeki ve Ağâ Nur Ekber³⁸⁸ ve Mesrur ve Merkâs³⁸⁹ ve Ali Naki ve Muhammed Naki namında altı nefer kimesne ve birkaç havânende ve sâzende getürdüp yanımıza ta'yin eylediler ekser evkat anlar ile eğlenüb³⁹⁰ mukaddem gönderdikleri akçe yevmiye hesabı üzere tamam oldukda tekrar Şâh tarafından³⁹¹ dört yüz tumân akçe ki altı bin

³⁷³ cevablar virerek, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁷⁴ ol meclisde vâfir şuarâ ve erbâb-ı maârifden kimesnelere var idi, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁷⁵ keremiyet üzere kati vâfir şi'r sohbeti olundu, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820

³⁷⁶ tahsin-i beliğ idüp, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁷⁷ adamlar dahi, M 820, R 1228

³⁷⁸ ğıyabımda sitâyiş itmişler sonra havânendeler m üsiki faslına başlayup, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁷⁹ ba'dehu taâm gelüp yenüp ve kahve ve şerbetler içilüp, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁸⁰ Kara Timur, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁸¹ ve rihtin altuni ondört dirhem sâir besâtı, M 820, R 1228

³⁸² konağıma, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁸³ koşulup H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁸⁴ gönderüp, H 1432,T 442,T 3228, M 821; yüz adet sikke-i Hüsna bahşiş virildi, M 820, R 1228

³⁸⁵ kendü âlemimizde meks üzere iken, H 1432,T 442,T 3228, M 821

³⁸⁶ biz vardığımız esnâda Isfâhan'a menzil le adam irsal ve bizim ile, H 1432,T 442,T 3228, M 821

³⁸⁷ erbâb-ı maârifinden, H 1432,T 442,T 3228, M 821

³⁸⁸ Akâ Nur Eksir, H 1432,T 442,T 3228, M 821

³⁸⁹ murtâz, H 1432,T 442,T 3228, M 821

³⁹⁰ anlar ile sohbet idüp eğlenürdük, M 821, H 1432, T 442, anlar ile sohbet ve işret idüp eğlenürdük, T 3228

³⁹¹ yirmi gün mikdârı geçdikden sonra Şâh tarafından, M 820, R 1228

altı yüz altmış guruş ider³⁹² masraf-ı bahâ³⁹³ gelüp birkaç günden sonra Şâh yine bizi meclisine da'vet eyledi vardığımızda³⁹⁴ bize nâme-i hümayunun mazmûnunu ve mucibince etraf memleketlerine tahrir eyledikleri fermânlarını takrirden sonra mukaddemâ oturduğumuz makamda oturup şeker şerbetleri içildi andan³⁹⁵ bizi karşusuna getürüp ne işlersen eyümisen³⁹⁶ konağından mahzûzmisen didikde beli Şâh'ım her vechle mahzûzım elhamdulillah-i tealâ zevkimiz vardır didim hünkâr hazretleri şimdi mukarar saltanatlarında mı³⁹⁷ yohsa sayd ve şikâr ederler mi “ hayır Şâh'ım itmezler şikâr-gâh dahi itmezler mi didiklerinde “şikâr-gâh iderler” didim³⁹⁸ güldiler valide-i mâcidleri ve birâder-i mecidleri sayd-i şikâre mâiller idi bunlar niçün itmezler hususa sayd ve şikâr mülük-ü izâmın şanındandır” gerek idi ki ideler bu kulları cevap virdik³⁹⁹ Şâh'ım bizim şevketlü Padişâhımız Şehzâdeliğinde tahsil-i maârife gayet sa'y idüp tevârih-i mülük-ü islâmın⁴⁰⁰ âsârına hayli tettebbu'ları var idi bir gün tevârih mutâlaa iderken bir mahalle gelmişki Nüşirevân buzer-i cumhura suâl ider ki⁴⁰¹ sayd ve şikârda ne ma'kule şikâr saydi leziz ve faidelüdür⁴⁰² haskim âkil cevap virmiş ki⁴⁰³ pâdişâhım reaya ve ahâlinin **(6b)** kulubuni sayd itmek cümle saydlardan leziz ve latifdir ve ahiretde intifâi ziyadedir⁴⁰⁴ demiş Pâdişâhımız buna vâkıf oldukda⁴⁰⁵ kendü kendüne ahd ve yemin itmiş ki ⁴⁰⁶ eğer hak tealâ bana taht-ı osmâniye cülûs itmek mukadder iderse ⁴⁰⁷ kat'an sayd ve şikâre gitmeyüp ta'mir kılup ⁴⁰⁸ ibâd ve terfiye-i

³⁹² dört yüz tumân ki on üç kise yüz altmış ğuruş ider, H 1432,T 442,T 3228, M 821, dört yüz tumân akçe ki on üç kise yüz altmış altı ğuruşdur, M 820, R 1228

³⁹³ masraf-ı bahâ'sı, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁹⁴ da'vet idüp vardığımızda, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁹⁵ şeker yenüp şerbetler içildikten sonra yine, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁹⁶ eyümisen hoşmusun, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁹⁷ hünkâr hazretleri şimdi makarr saltanatlarında eğlenürler mi, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820

³⁹⁸ şikâr şikâre iderler didim, H 1432,T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

³⁹⁹ cevap virdim ki, H 1432, T 442,T 3228, M 821,M 820

⁴⁰⁰ tevârihe ve mülük-ü eslâmın, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴⁰¹ bu mahalle gelmiş ki Nevşirvân hakime suâl eylemiş ki, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

⁴⁰² Sayd ve şikâr ma'kulesinde kanki sayd leziz ve fâidelüdür, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

⁴⁰³ yüz rücumher demiş ki, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴⁰⁴ cümle saydlardan lezizidir, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

⁴⁰⁵ bu keyfiyete vâkıf oldukdan sonra, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴⁰⁶ kendü kendüye ahd yemin etmiş ki, H 1432, T 442,T 3228, M 821,

⁴⁰⁷ Taht-ı âliye baht-ı Osmâniyede cülûs itmek bama müyesser ider ise, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴⁰⁸ kat'â sayd ve şikâr havâsında olmayub reâya ve ahâlinin ta'mir kılup, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

ahvâl-i bilâd takayyud ideyim deyü⁴⁰⁹ cenab-ı bâri ile ahd eylemiş⁴¹⁰ şimdi ol ahde vefa idüp dâima niyet-i sadıkları celb kılup ve reâyadır aslâ sayd ve şikâra rağbetleri yokdur⁴¹¹ didiğimde gayet pesend idüp tahsin eylediler⁴¹² ya evkâtların ne ile güzârân iderler ve eğlenceleri nedir deyü suâl eyledi cevap virdimki⁴¹³ Şâh'ım “hafta da iki divân iderler vüzerâ ve ulema ve ricâl-i devlet cümle kubbe-i âliyye umumen cem' olup mesâlih nâsi görürler⁴¹⁴ ve iki gün dahi hala müceddeden bina ve ihyâ buyurdıkları kütübhâneye varup⁴¹⁵ ve Şeyh-ül-islâm ve sadreyn⁴¹⁶ ve sair ulema efendiler ce'm olup tefsir-i şerife ve ehâdis-i nebevi' müzâkare olunup kendüleri kafes ardından istima' idüp mütelezziz olurlar⁴¹⁷ didim ya iki günlerin ne ile geçürürler didi⁴¹⁸ bende hay “Şâh'ım cum'a günleri müminler bayramıdır abdest alup kuşluk vakti câmi'i şerife teşrif ider işrâk ve duha kılup⁴¹⁹ salave-i cum'ayı cemaat ile edaden sonra iki saat mikdârı vâiz efendinin nush⁴²⁰ ve pendini istimâ' idüp⁴²¹ makarr-ı saâdetlerine gelürler “ya kusur iki günlerin⁴²² ne ile eğlenürler” didikde bende “Şâh'ım cum'a irtesi vezîr-i a'zamı da'vet iderler umur-u devlete müteallik⁴²³ ne kadar mesâlih ve hall ve akd-ı memleket var ise huzur-u hümayuna arz ve müzâkere⁴²⁴ ve ikitizâsına göre hayek virirler çehâr-şenbe günü alessabâh eda salât ve duâ ve evrâd ve ezkârdan sonra⁴²⁵ rikâb-ı hümayunda olan tir-endâzlar ve (7a) ve tüfenk-endâzlar gelürler vakt-i zuhra dek

⁴⁰⁹ terfiye-i ahvâleri ile mukayyed olâyım deyü derununda, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

⁴¹⁰ ahd itmiş, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴¹¹ Reâya ve ahâlidir ol cihetden sayd ve şikâra çandân meyl ve rağbetleri yokdur, R 1228, M 820; kat'â meyl, H 1432, T 442,T 3228,

⁴¹² istihsan idüp, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴¹³ bendahi, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴¹⁴ haftada iki gün Kubbe-i Âli Divânı vardır umumen vüzerâ ve ulemâve ricâl-i devlet varup mesâlih-i nâsi görürler, H1432, T 442,T 3228, M 821; erbâb-ı mesâlih, M 820 , R 1228

⁴¹⁵ kütübhâneyi teşrif, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴¹⁶ sadreyn-i muhteremin, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴¹⁷ mütelezziz ve müstefid olurlar, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820 , R 1228

⁴¹⁸ ya kusur günleri ne ile geçürürler deyü sorunca, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

⁴¹⁹ kuşluk vakti câmi'a varub eşrâk ve zahâyı kılup, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴²⁰ nasihat, M 821

⁴²¹ istimâ'dan sonra, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴²² ya kusur iki gün, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴²³ vezîr a'zamı da'vet idüp umura müteallik, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴²⁴ müzâkere olunup, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴²⁵ salât ve evrâdden sonra, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

onları seyr ider⁴²⁶ ve kendüler dahi tir ve tüfenk endâzlık iderler ve nişân ururlar⁴²⁷ ve urânlara en'âm ihsânlar iderler⁴²⁸ ba'de-z-zuhr silahşörler gelürler meydanda cirit ve tir ve nizedârlık iderler anı seyr iderler ve eğlenürler⁴²⁹, didiğimde gâyet istihsân eylediler ve vezîrine beni medh idüp⁴³⁰ döndi bana didi ki “elçi efendi senin gibi elçi bu diyara kim gelübdür ne benim günümde ne babam gününde hiç gelmeyübdür seni hünkâr hazretleri intihâb idüp bana gönderübdür⁴³¹” didi hayır Şâh'ım ben ednâyım devlet-i âliye'de söz sahibi erbâb-ı maârifden vücud-u kâmiller vardur ki ben anların huzurunda kuuda hud-u kudretim yokdur didim⁴³² hey hey efendi öyle dimeyin bilürüm vâllahi vâllahi hünkâr hazretleri⁴³³ seni intihâb idüp gönderübdür mutemea olsunlar bildimki tahkiki çok çok severler ki seni bana gönderdiler⁴³⁴ gâyeb sizden memnun oldum⁴³⁵ ben ebnâ-yı Rumda senin gibi Fârsidân görmedim⁴³⁶ hoş geldin sefa getürdün deyü nevâzişler eyldiler tekrar makamıma varub oturdım şeker şerbetleri geldi sonra taâm gelüp döşendi⁴³⁷ sade nakâreye başladılar âhir oldukda binup konağıma geldim⁴³⁸ birkaç günden sonra hulûl idüp⁴³⁹ ânlar nev-rûza gayet

---

⁴²⁶ tüfenk-endâzler cem' olup vakt-izahire dek anları seyr, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

⁴²⁷ kendüleri dahi bir mikdâr tir-endâzlık ve tüfenk-bâzlık idüp, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820

⁴²⁸ nişânı urânlara bahşişler ihsân iderler, H 1432, T 442,T 3228, M 821; bahşiş, M 820 , R 1228

⁴²⁹ silahşörler meydâna çıkup cirid-bâzlık ve nize-endâzlık idüb anı seyr iderler, H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴³⁰ gâyet ile istihsân ve beni vezir-i a'zama medh idüp, H1432, T 442,T 3228, M 821; mu'temed-üd-devlesine, M 820, R 1228

⁴³¹ intihâb idüb gönderübdür, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴³² ben ânların ellerini öpüb huzurlarında kuud itmeğe kâdir değilim didiğimde, H1432,T 442,T 3228, elini öpüb, M 821, M 820 , R 1228

⁴³³ vâllahi hünkar hazretleri, H1432, vâllahi vâllahi hünkar hazretleri, T 442,T 3228, M 821, M 820

⁴³⁴ tahkik itdim ki hünkar hazretleri beni çok sevdiklerinden seni bana göndermişler, H1432, T 442,T 3228, R 1228, M 820; seni bana gönderdiler, M 821

⁴³⁵ sizin geldiğinizden gâyet mahzûz oldum

⁴³⁶ ben ebna-yı Rumda böyle Fârsidân görmedim işitmedim, H 1432, T 442,T 3228, M 821; binâ-yı Rumda, M 820

⁴³⁷ nevâzişler eyleyüp tekrar beni makâma götürüp şeker şerbetlerden sonra taâm döşenüp H 1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁴³⁸ sade nakâye başlanup âhir oldukdan sonra binup konağıma geldik, H 1432, T 442, T 3228, R 1228, M 820, konağıma keldik, M 821

⁴³⁹ nev-rûz-i sultâni hulûl idüp, M 820, R 1228, T 442, M 821, T 3228, H 1432

⁴⁴⁰ anlar nev-rûza gâyet i'tibâr ve aydâ-i kebir deyü tesmiye idüp, H1432, T 442,T 3228, M 821, M 820, R 1228

i'tibâr iderler ve id-i ekber deyü tesmiye iderler⁴⁴⁰ id-i ramazân ve id-i eshadan ziyade hâşâ mükerrerem tutarlar⁴⁴¹ kangî ayda vâki' olur ise anın nihayetine dek bir şey el urmayub⁴⁴² tâze cedid libâslar⁴⁴³ ile kendülerin donadub gerek a'lâ ve ednâ zikür ve inâs ve nisvân ve sabiyyân-ı sürür ve şâd- mân olub zevk iderler⁴⁴⁴ ibtidâ tahvil-i şems (7b) burc-i cümle ve duhulunde bil-cümle vüzerâ ve ümerâ â'yân-ı devlet⁴⁴⁵ Şâh'ın meclisine cem' olurlar önüne beşyüz bin altun mikdarı altun korlar⁴⁴⁶ Şâh anı eliyle karışdırur ve bir kabza alup ibtidâ i'timad-üd-devleye virür⁴⁴⁷ sonra cümle hazâr-ı meclise bahş iderler⁴⁴⁸ Şâh'ın eli dokunmuşdur deyü halk birbirine teberrük ve ihdâ ider⁴⁴⁹ ol gice kulunuzu da'vet eylediler i'tizâr idüp vaki' eyledim⁴⁵⁰ irtesi tekrar adam gönderüp da'vet eylediler vardık bize azim-i i'zâz ve ikrâm idüp ba'dehu⁴⁵¹ “hünkâr hazretleri ne âlemedir heman İstanbul'da mı eğlenürler yohsa beşer onar konak ba'zı şehirlerde geşt-ü güzâr sebz-i sülük⁴⁵² iderler mi” deyü suâl eyledi “geşt-ü güzâr buyurduğunuz ne ma'nâyadır⁴⁵³” didim buyurdular ki “ba'zı diyarın âb u havası bazının mesire-gâhları eyü olur ol cihet ile varmaz mı⁴⁵⁴” didi bende dahi “Şâh'im varmazlar” didim “niçün” didi “ bizim İstanbul'umuz⁴⁵⁵ cenâb-ı bârinin tecellisine

⁴⁴¹ hâşâ mükerrerem ve eşraf olmak üzere i'tibâr iderler imiş, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432; R 1228

⁴⁴² kankî ayda vâki' olursa ol-âyın nihayetine dek bir işe el urmayup, M 820, T 442, M 821, T 3228,

⁴⁴³ cedid libâslar, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁴⁴ kendülerini donadub gice gündüz zevk şevk ile â'lâ ve ednâ zikür ve inâs ve nisvân ve sabiyyân-ı sürür şâd-mâni iderler, H 1432, M 820, T 442, M 821, T 3228, R 1228

⁴⁴⁵ Tahvil-i şems sâatinde bil-cümle vüzerâ ve ayânı devleti, H 1432, M 820, R 1228, M 821, T 3228; bil-cümle ayân-ı devleti, T 442

⁴⁴⁶ Şâh'ın meclisine da'vet ve hazır ve Şâh'ın önüne beşyüz bin mikdarı meskûk altun korlar, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁴⁷ Şâh dahi eliyle ol altunı karışdırup bir kabza alup ibtidâ i'timad-üd-devle vezir-i a'zamına virüp, T 442, M 821, T 3228, H 1432; vezire virüp, M 820, R 1228

⁴⁴⁸ tevzi' idüp, T 442, M 821, T 3228, H 1432, tevzi', M 820, R 1228

⁴⁴⁹ birbirlerine zu'm-u bâttallarınca teberrük deyü ihdâ iderler, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432

⁴⁵⁰ bu kulunuzu tahvil gicesi da'vet itdiler i'tizâr idüp gitmedim, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432

⁴⁵¹ irtesi gün adam gelüp tekrar da'vet eylediler vardığımızda gördüm ki yine ikrâm ve hoş geldin didikden sonra yine, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁵² seyr-i sülük, T 442, M 821, T 3228, H 1432

⁴⁵³ bendahi Şâh'im geşt-ü güzâr buyurduğunuz ne ma'nâyadır, T 442, M 821, T 3228, H 1432; bendahi geşt-ü güzâr buyurduğunuz ne ma'nâyadır, M 820, R 1228

⁴⁵⁴ ba'zı diyarın âbı ba'zının havası ba'zının mesiresi eyü olur ol-cihet ile varmazlar mı, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁵⁵ anın için varmazlar ki bizim İstanbul, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

mazhâr olmuş zübde-i pâ-yı taht mülük-ü âlemdir âlem-i cennetten mâada dünyada âb u hava ve letâfet sizrâ ve cevribâr ve dest ve küh-sar ve mesire-gâh⁴⁵⁶ hususa mecmu'-ül-bahreyn ve iki cânibinde sahilhâ-i zibâlar ki⁴⁵⁷ bâğ-i iremdir belki Firdevs yerine⁴⁵⁸ numunedir ol-makâm ferah-fezâları⁴⁵⁹ güne güne zevk ve safâ ve ab u havası⁴⁶⁰ mahsûd-u âlemdir anları birâgub⁴⁶¹ âhir diyâra gitmek ta'zib-i hayvan bilâ-fâidedir⁴⁶² didim “ ya İstanbul güzel şehirmidir” deyü sordı bendahi bildiğim mertebe haber virdim çeyrek saat mikdarı İstanbulun Enderun Birunundan ve cevânib-i etrafından⁴⁶³ ve mesâcid minabârelâ ve medâris ibret-nümâlarından (8a) hususâ ki⁴⁶⁴ saray-ı cedid-i âmire sultanın tâk revâk ve kasr-ı hümâyun ve bâğçe-i hâssa ve sırça-i sarayda olan tekellifât ve ezcâr-ı eşcâr ve günâ gün ve servistân hıyâbât⁴⁶⁵ Sarayburnu mevki'nde olan keyfât ve hâlât⁴⁶⁶ ve esrâf gereği gibi takiriden sonra netice-i⁴⁶⁷ Şâhân-ı Hind ve Özbek gıpta eylerse değil bi-câ bu cihânda bu sevâd-ı a'zameye⁴⁶⁸ kim mâlik olmuşdur mülük-ü içere kime mahsusdur bu hutbe-i vâlâ bunun vâfida cümle mecmu'⁴⁶⁹ hâlâtî müberrâdır yâb u rumun hâl ve hacet rû-yi zibâvera deyü hatm-i kelâm eyledim gayretinden bizim Isfahan dahi hûbdur ve mergubdur didi⁴⁷⁰ bendahi bendahi setânbül⁴⁷¹ didim Isfahan şenidem şenidim ki bu demânend⁴⁷² didim andan sonra biraz tefekkür idüb yine

⁴⁵⁶ cennetten mâada âlem-i dünyaya ihsân olunan âb u hava ve letâfet ve nezâfet ve size-zâr ve cevribâr deşt ve küh-sâr ver mesire-gâh, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁵⁷ sahilhâne-i zibâlar ki , M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁵⁸ bir kıt'a belki Firdevs yerinden, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁵⁹ ferah-efzâların, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁶⁰ ve letâfet âb u havası M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁶¹ gıpta-i beni adem iken anları birâgub, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁶² bilâ-fâide değildir, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁶³ bendahi bildiğim mertebesi çeyrek saat kadar İstanbul'un Enderun ve Birun ve etraf-ı cevânibinde olan, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁶⁴ mesâcid ve menâbir-i bâlâ ve medâris vâlâ ve âyine-i ibret nümâlar hususân, T 3228, H 1432; mesâcid ve menâbir ve medâris ve âyine-i ibret nümâlar hususân, M 821, T 442; yalılar ve saraylar ve mesire-gâhlar ve sâir acâyibât ve garâyibâtını gereği gibi tafsil ve beyan eylediğimde, M 820, R 1228

⁴⁶⁵ Servistân ve çemen-istân, M, 821

⁴⁶⁶ keyfiyyât ve hâlât, T 442, M 821, T 3228, H 1432

⁴⁶⁷ Hândân Pâdişâh-ı Âl-i Osmân, T 442, M 821, T 3228, H 1432

⁴⁶⁸ sevâd-ı a'zam, T 442, M 821, T 3228, H 1432

⁴⁶⁹ bu hatt-ı mirâ bunun evsâfdan mecmu', T 442, T 3228, H 1432; bu hatt-ı vân mecmu', M 821

⁴⁷⁰ gayretinden bizim Isfahan dahi gayet hub ve mergubdur didikde, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁷¹ İstanbul, T 442, M 821, H 1432

⁴⁷² Demâneddiden, M 820, T 442, M 821, R 1228, T 3228, H 1432

hünkâr hazretlerini Sultan Ahmed’i ben çok severim⁴⁷³ şol mertebe ki muhabbetleri kalbimden çıkmaz ekser evkât derün haliyle müşâhede iderim acaba anlar dahi bizi severler mi ve muhabbetleri bizim kadar var mı⁴⁷⁴ sen nice bilüyorsun didi vallahi Şâh’ım elbette kalbden kalbe yol vardır⁴⁷⁵ bi-çeşm⁴⁷⁶ zâhir eğer temaşâ niyet niyete est kesi şâherâ-i delhârâ didim ya’ni zâhir göziyle bakmak mümkün değil ise gönüller şâherâhani kimse⁴⁷⁷ bağlamağa kâdir değildir vallahi kalb göziyle⁴⁷⁸ birbirinizi müşâhede buyurursuz didim çünkü cenâb-ı saâdetiniz bu mertebe anları seversiz anlar dahi sizi severler⁴⁷⁹ eğer sevmiyeler idi beni size göndermezler idi ve nâme-i hümâyunda dostluk arz idüp bu kadar zamandır⁴⁸⁰ mektubunuz gelmedi ahvalinizden haber alamadık deyü yazmazlar idi lakin şâherâhı mahalli ile irâd eylediğimden gayet mahzuz olup ne güzel ebhâm eyledi deyü vezîrine söylediler⁴⁸¹ bundan sonra havânendeler ve sâzendeler gelüp⁴⁸² **(8b)** taâm döşenüp yenüp vedâ’ idüp hânemize geldik⁴⁸³ bir iki günden sonra i’timad-üd-devle haber göndermişler ki bir ilçî hazır idüp kendüleri ile maan refik olmak⁴⁸⁴ üzre irsâl ideriz nâme-i hümâyunun cevabını ana viririz⁴⁸⁵ ve kendüsi tehiyya giderler zira bizim mukaddemâ Rüstem han ile irsâl olunan nâmemizin cevap⁴⁸⁶ Mehmed Paşa merhum ile geldi⁴⁸⁷ ilçimiz Rüstem han tehi geldi⁴⁸⁸ ve kanun dahi

---

⁴⁷³ hünkâr hazretlerini ben çok severim, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁷⁴ var mıdır, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁷⁵ elbette kalbden kalbe yol vardır, T 442

⁴⁷⁶ beyt bi-çeşm, M 820, R 1228

⁴⁷⁷ kimesne, M 820, T 442, M 821, R 1228, T 3228, H 1432

⁴⁷⁸ elbette kalb göziyle, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁷⁹ bu mertebe seversiz anlar dahi sizi severler, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁸⁰ bu kadar zamandan berü, T 442, M 821, T 3228, H 1432

⁴⁸¹ vezîrine söyledi, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁸² sonra bizi makamımıza götürüp yine adetleri üzre sâzende havânende gelüp, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁸³ taâm döşenüp yendikten sonra vedâ’ idüp geldim, M 820, R 1228, M 821, T 3228, H 1432; taâm döşenüp yendikten sonra, T 442

⁴⁸⁴ i’timad-üd-devle haber göndermiş ki bir ilçî techiz idüp kendüleri ile refik olmak, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432, R 1228

⁴⁸⁵ nâme-i hümâyunun cevabını ana yazar viririz, M 820, R 1228, T 442, M 821, T 3228, H 1432

⁴⁸⁶ mukaddemâ gönderdiğimiz Rüstem han ile olan nâmemizin cevabını siz, M 820, M 821, T 3228, H 1432, R 1228; gönderdiğimiz ilçimiz, T 442

⁴⁸⁷ gönderüp, M 820, T 442, M 821, T 3228, H 1432

⁴⁸⁸ Rüstem han dahi tehi gelmişdi, M 820, Rüstem han tehi gelmişdi, T 442, M 821, T 3228, H 1432

ma'lumdur ki nâme iki olmaz⁴⁸⁹ bir olur demişler bende didimki bu kanun vaz' iden kimlerdir Pâdişâhlar değilmidir⁴⁹⁰ beli öyledir dahi⁴⁹¹ ya öyle olduğu halde gerek bizim gerek sizin ve sâir mülükün Şehzâdeleri taht-ı cülûsden mukaddem⁴⁹² te'hil itmek yahud civârı tutmak kanunmıdır⁴⁹³ didim yok deyü cevap virdiler ya Şâh'ımız⁴⁹⁴ birâder ve birâderzâde ve amucazâdelerine cariyeye virüp tezvîc itdirdiler⁴⁹⁵ didim Şâh'ımızın merhameti galib olduğundan anları esir giyüp virdi deyü cevap itdi imdi⁴⁹⁶ bu takdirce kanunuz bozuldu didim bundan azim kıl ü kâl olup⁴⁹⁷ âkîbet gayri cevap bulamayup birâğub gittiler tekrar vezîri bu husus için bizi da'vet idüp ve varıldıkda vâfir kelâmdan sonra ilzâmı kabul itdi⁴⁹⁸ ammâ zâhirâ eğerce kanun değildir lakin cenâbınız sair ilçilere kıyâs olunmazsınız ve Şâh'ımızın size gayet muhabbeti vardır⁴⁹⁹ cenâbınıza⁵⁰⁰ nâme-i hümâyun cevabı olmak üzere size icmâl üzere bir nâme virilür⁵⁰¹ ve sizden⁵⁰² sonra tafsil üzere ilçimiz ile cevâb-nâme yazılır ve irsâl olunur deyü cevap virdiler konağımıza geldik⁵⁰³ birkaç günden sonra Şâh tarafından birkaç hil'at⁵⁰⁴ gelüp bizi nâme almağa davet eylediler biz dahi hil'ati giyüp vardık⁵⁰⁵ sâir (9a) vakitlerden

---

⁴⁸⁹ ve kanun-ı kadim dahi nâme iki olmaz, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁴⁹⁰ ve didimki bu kanunı vaz' iden Pâdişâhlar değilmidir, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁴⁹¹ anlar didiler belli öyledir, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁴⁹² gerek bizim devletimizde gerek sizin ve sâir mülükün devletlerinde Şehzâdeler tahta cülûs itmezden mukaddem olunup, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁴⁹³ cariyeye tutmak kanunmıdır, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁴⁹⁴ ya sizin Şâh'ımız, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁴⁹⁵ birâder birâderzâde amucazâde avlâdlarına ne için birer cariyeye tezvîc itdirdi, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁴⁹⁶ Şâh'ımızın merhameti galibdir anları esir giyüp merhamet idüp virdi imdi, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁴⁹⁷ bu takdirce kanun bozulmadımı didiğimde bir hayli kıl ü kâl olup, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁴⁹⁸ i'timâd-üd-devle bizi bu husus için da'vet vardığımızda vâfir kıl ü kâl ve musâhebetden sonra ma'nân ilzâmı kabul idüp, T 442, H 1432; ma'ni ilzâmı, M 820; musâhebetden sonra ilzâmı, T 3228, ma'nân eczâmı, M 821

⁴⁹⁹ muhabbet itmiştir, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820

⁵⁰⁰ hatırınız için, M 821, T 3228, R 1228 H 1432, M 820; hatırınız, T 442

⁵⁰¹ bir nâme, T 442, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁰² T 442 no'lu yazma burada sona ermiştir.

⁵⁰³ sizden sonra göndereceğimiz ilçiler ile tafsil yazarız deyü cevap eylediler kalkup yine konağımıza geldik, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁰⁴ Hil'at-i fâhire, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁰⁵ hil'atlerin giyüp vardığımızda, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

tekellüfli⁵⁰⁶ bir meclis-i âli tertib eylemişler bizi yine sofamıza kuud itdirdiler ol mahalde⁵⁰⁷ kendü hanlarından birkaç hana mansıb tevcih idüp hil’at giydirdiler ve şark ile şımâl arasına vâkı’ Dağistan halkından kimi Müslüman ve kimi kefere doksan dört kabile beğlerinin her kabilesinden⁵⁰⁸ beher sene birer nefer ilçi olmak üzere hedâyâler arz eylediler ki⁵⁰⁹ rikâb-ı şâhiye iki adet selâseyn ve iki aded kuzi derileri gelüp buluşup maaş ta’yin eyledikleri sâliyâneler⁵¹⁰ alup giderler imiş hikmeti hüdâ ol mahalle müsâdif oldu⁵¹¹ bu doksan dört nefer kimesne kendüleri u’cube ve libâsları garibe ve peşkeşleri meshureler⁵¹² ve vaz’ ve hareketleri ğarâyib gelüp Şâh’ın huzurunda alını ile kefereli tâifesi secde ider⁵¹³ gibi hâşâ Şâh’a secde idüp hediyelerin virüp gitdiler ve bir iki Özbek ilçisi⁵¹⁴ ve Moskov ilçisi⁵¹⁵ var idi anlar dahi ol mecliste Şâh’a buluşdiler lakin Şâh’a karib değil ancak⁵¹⁶ ırâkdan zemin-bûs idüp kâğıdların virüp⁵¹⁷ yolladılar sonra taâm gelüp yeni Şâh beni huzuruna da’vet idüp itdiği “bu gördüğün tâife⁵¹⁸ bizim reâyamızdır bunlar gayet fakir-i hâl olup ecdâd atamızdan Şâh Abbas bunlardan⁵¹⁹ her kabileyeye senevî birer mikdar maaş ta’yin idüp⁵²⁰ anlar her sene rikâbımıza gelüp serfürû idüp sâliyâne ta’yin olunan her ne ise virüp⁵²¹ talep ideriz” didi bunları sıhhati üzere⁵²² haber aldım ki bunlar Tatar makulesi bir tâife imiş Şâh Abbas devrine gelince Tatar

⁵⁰⁶ sâir meclislerden tekellüflü, T 3228, H 1432, M 820, R 1228; Sâir meclislerde tekellüflü, M 821

⁵⁰⁷ makamımıza kuud itdirüp ol mecliste, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁰⁸ Dâğistân ahâlisi Müslüman ve kefere doksan dört kabile olmağla, M 821, T 3228, H 1432, M 820

⁵⁰⁹ beher sene her bir kabileden birer nefer ilçi olmak üzere, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵¹⁰ maaş ta’yin olunan sâliyânelerin, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵¹¹ hükümet-i ol meclise müsâdif olup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵¹² bu doksan dört nefer ki kendüleri u’cube ve libâsları bü-l-aceb ve peşkeşleri meshure, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵¹³ Puta secde ider, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵¹⁴ Bir iki Özbek ilçileri, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵¹⁵ Moskov ilçileri, M 820, R 1228

⁵¹⁶ ol meclise gelüp lakin Şâh’a karib olamayup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵¹⁷ kâğıdların ellerine virüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵¹⁸ taâm gelüp yendikten sonra Şâh beni huzuruna davet ve hitâb itdi bu gördüklerin, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵¹⁹ bizim reâyamız makulesidir gayet fâkir-i el-hâl olmalarıyla ecdâdımızdan Şâh Abbas bunlara merhameten, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵²⁰ ta’yin eylemiş, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵²¹ her birinin sâliyâneleri ne ise virüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵²² ammâ bu kulunuz sıhhati üzere sonra, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

gibi memleketini daima çapüb akın iderler imiş⁵²³ kurrâ ve kasabât her ne **(9b)** olur ise yağma ve gâret ve esir idüp götürürler imiş⁵²⁴ Şâh Abbas cülus itdikde bunlar ile dostluk idüp⁵²⁵ ber takrib ile köle alup her kabileye⁵²⁶ birer mikdar maaş ta'yin idüp ve her sene Divân-ı Şâha gelüp hil'at giyüp⁵²⁷ sâliyâne alalar ve min ba'd memleket ve reâyaya taaddi itmemek üzre⁵²⁸ kavlı-ü ahd ve karâr idüb ahidnâmeler yazmışlar⁵²⁹ meğer bunlar ol-taife imiş ki Dâğıstâniler imiş⁵³⁰ andan sonra Şâh bizim ile sulh ve salâha muteallik ahval sordı⁵³¹ her birinin müddeti ne mikdardır çokmıdır azmıdır cümlemin sulh-nâmesi haylimidir didi ” bende⁵³² “Şâh'ım bunların müddet-i sulhleri mutarraz değildir kimi yirmi sene kimi otuz senedir bunlar⁵³³ cümlesi sulha itdi rica eylediler lakin Devlet-i Âliyye müsâade buyurmayup onların ziyade ricaları ile bu mertebeye güçile rıza virdiler⁵³⁴ ancak şol şartıyla ki eğer sulha muğayyer bir küstâhâne vaz' ider iderler⁵³⁵ ise yine cezaları tertip oluna bu ahidnâme-i hümâyunumuzda tasrih olunmuşdur⁵³⁶ ve her sene tüccar ve ilçî ve hedâyeleri rikâb-ı hümâyuna va'd olunan her ne ise bilâ-vâsita⁵³⁷ Divân-ı Âliyede Hazine-i Âmireye teslim olunmak üzere kavlı-ü karar olunmuşdur⁵³⁸ bizim A'ceme karib serhadler ahvalleri⁵³⁹ suâl eyleyüp bir mikdar Kürdistân

⁵²³ Şâh Abbas devrine gelinceye dek Tatar gibi daima bunların memleketine çapüb akın idüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵²⁴ kenarlarda olan kurrâ ve kasabâların yağma vâfer ve esir götürüler imiş mâl, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵²⁵ dostluk yüzünden, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵²⁶ her bir aşirete, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵²⁷ Divân-ı Şâhide hil'atlerin giyüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵²⁸ sâliyânelerin alup gayri ber-vechle memleket ve reâyalarına taaddi itmemek üzre, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵²⁹ kavlı ü karar ve ahid-nâme yazmışlar, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵³⁰ meğer bunlar ol taife imiş ki bu meclise müsâdif olup gıtdiler, M 821, T 3228, H 1432, bu meclise müsâdif oldılar, M 820, R 1228

⁵³¹ Şâh bizim sulh ve salâh ahvalini sordı, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵³² cümlemin sulh-nâmesi böylemi yazıldı didiklerinde bendahi, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵³³ kimi yirmi beş kimi otuz kimi otuz beş senedir onların, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵³⁴ onların ziyade hevâheş ve ricalarıyla güç ile bu mertebeye rıza virildi, M821,T3228, H1432, M 820

⁵³⁵ küstâhâne bir vazî' ve hareketleri zuhur iderse, M 821, T 3228, H 1432, M 820

⁵³⁶ te'dib ve cezaları tertip olunmak üzere ahid-nâme-i hümâyunumuzda tasrih ve testir olunmuşdur, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵³⁷ Rikâb-ı Hümâyunlarına gelüp va'd olunan ne ise kendü yedleriyle bilâ-vâsita, M 821, T 3228, H 1432; Rikâb-ı Hümâyuna, M 820, R 1228

⁵³⁸ kavlı ü karar virilmişdir, M 821, T 3228, H 1432, M 820

⁵³⁹ serhad ahvallerin, M 821, T 3228, H 1432, M 820

Beğlerinden teşekki suretin zımnın ezhâr idüp⁵⁴⁰ lakin lisana getürmedi ancak şöyle his itdim ki veziri sağ yanımından tururdu işaret eyledi⁵⁴¹ ve lâkin bu kulları heman cesürân cevaba tasaddi idüp Şâh'ım zaman-ı saâdet kararlarında⁵⁴² serhadde olan Kürdistân Beğleri bilcümle reyfe-i itâat ve inkiyâdde olup câdde-i istikâmetden serimü inhirâf itmeğe kâdir değildir⁵⁴³ (10a) eğer cüzzi ve külli tahallûf ider ise serhad-ı neşin olan vüzerâ ve Beğlerbeğiler onların cezasın tertip iderler⁵⁴⁴ ve Rikâb-ı hümâyun arz idüp yerine oğlu ya karındaşın nasb iderler cenâb-ı saadetinizin esnâ-yi cülûsunda⁵⁴⁵ Şehrûz ahalisi zuhur ve memaliklerinde teaddi ve tecâvüz iden Baba Süleymân Beğ küstâhlığı nâme-i şâhi ve ilçiniz⁵⁴⁶ ile merhum Sultan Mustafa Han-ı Gazi hazretleri cenâb-ı saadetinizin hatır-ı şerifleri için⁵⁴⁷ mezburun evlâdların cümle kahr ve kam' idüp sancaklarını ahire tevcih eyledi ve gasp olan mahalleri size ret eyledi⁵⁴⁸ ve mahsus ilçi gönderüp hatır-ı şerifinüz suâl eyledi ma'lumunuz değildir didikde⁵⁴⁹ "beli efendi sahih söylersin⁵⁵⁰" deyü teslim oldu tekrar itdim "Şâh'ım benim dahi serhadlere müteallik sözüm vardır⁵⁵¹ dir iken veziri kolumu sıkup bana işaret eyledi bendahi⁵⁵² sözi çevirüp Pâdişâhlara layık olan kendü serhadlerin iç illeri gibi hıfz itmektir didim⁵⁵³ andan sonra nâme-yi elime sundı bendahi ikrâm ile aldım⁵⁵⁴

⁵⁴⁰ eş'âr idüp, R 1228, M 820, haşmenâk ezhâr idüp, M 821

⁵⁴¹ ketm idüp söylemedi, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁴² Şâh'ım bizim şevketlü azimetlü Pâdişâhımız eazzallah-ı ensâre hazretlerinin zaman-ı saâdet aktarânlarında, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁴³ inhirâfe kâdir değildir, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁴⁴ Beğlerbeğimiz onların cezalarını tertip, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁴⁵ ez-cümle mukaddemâ cenâb-ı saâdet-ı meâbın esnâ-yi cülûsünde, M 821, T 3228, H 1432, M 820

⁵⁴⁶ memleketinize teaddi ve tecâvüz üzre olan Baba Süleyman ki anın küstâhlığını meş'ur bir iki defa nâme-i nâhi ve ilçileriniz geldikde, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁴⁷ merhum ve mağfurle Gazi Sultan Mustafa Han aliye-r-rahmete ve'l gufrân hazretleri cenâb-ı saâdet-i meâbların hatır-ı şeriflerini sıyâneten, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁴⁸ sancaklarını ahire ihsan ve gasp olunan mahalleri girü size ret, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁴⁹ Nâme-i hümâyun ile hâtır-ı eşrafınızı tatayyub eyledikleri ma'lum-u saâdetiniz değildir didiğimde, M 821, T 3228, H 1432; hâtır-ı şerifinizi, M 820, R 1228

⁵⁵⁰ belli sahih söylersin öyledir, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁵¹ tekrar bendahi Şâh'ım benim dahi serhadde müteallik cevaplarım vardır, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁵² vezir-ia'zam kolumu sıkup lütuf ile söyleme deyü işaret eylediğimde M 821, T 3228, H 1432, M 820

⁵⁵³ kendi serhadlerini iç ilden ziyade hıfz ve mabeynde münakid olan sulh ve salâh dostluğu mürâât itmektir didim, M 821, T 3228, H 1432; kendü serhadlerini memâlik-i mahrusesinden ziyade, M 820, R 1228

⁵⁵⁴ andan sonra nâme-i elime sunup bendahi ikrâm ile aldıktan sonra M 821, T 3228, H 1432, M 820

“hünkâr hazretlerine çok çok selamlar idü dualar buyurasız arz-ı muhabbetler götüresiz⁵⁵⁵ diğeri emaneti⁵⁵⁶ olsun şöyle dursun ki hakk teâlâ anlara ve bize çok yıllar ömürler virsün ve daima beynimizde⁵⁵⁷ böyle ilçiler gelüp tarafından ebvâb-ı mürâselât-ı küşâde olsun ben anları severim ve duacıyı⁵⁵⁸ anlar abâan-ı ceddin gazi hünkârlardır daima evkâtların gaza ile geçürüp anların duası bize farz-ı ayndır böyle niyâz-mendim ki anlar dahi bizi mübarek zamirlerinden⁵⁵⁹ mehcûr itmeyüp dua-yı hayrdan ferâmüş buyurmayalar⁵⁶⁰ zira anlar Gazi Hüdâvendigar olmak ile dualar⁵⁶¹ dergâh-ı hakda makbuldur” deyü hatm-ı kelâm eyledi⁵⁶² biz dahi adâb (**10b**) üzre vedâ’ idüp gitdi konağımıza geldik⁵⁶³ irtesi gün harc-i râh olmak üzre ..... akçe gönderdiler ..... akçe ider⁵⁶⁴ biz dahi devlet-i âliyenin şanına layık getüren adamlarına çukâ ve kumaş ve bir mikdar sikke-i hasene-i şehriyâri virüp gönderdik⁵⁶⁵ andan sonra yol tedâriki şuruuna mübâşeret eyledik⁵⁶⁶ tekrar vezîri⁵⁶⁷ bizi da’vet eyledi vardıkda azim-i a’zâz⁵⁶⁸ ve ikrâmdan eyledi ve musâhebata şürû’ olundu vezîre itdiği Şâh Cimcâh hazretleri meclisinde serhad ahval söyleme deyü niçün didiniz didim⁵⁶⁹ cevap itdi ki belki tab’ Şâh keder virecek bir madde olada bizi muâtib ideler⁵⁷⁰ şimdi buyurun bakalım didi bendahi işiddim ibtidâ .....sulh-nâmesinde⁵⁷¹ musarrah iken Mir Veys zuhurunda⁵⁷² niçün

⁵⁵⁵ dualar buyurub arz-ı muhabbetler idersin, M 821, T 3228, H 1432, M 820 , R 1228

⁵⁵⁶ tekri emâneti , M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁵⁷ mâbeynimizde, M 821, T 3228, H 1432

⁵⁵⁸ ebvâb-ı mürâselât-ı küşâde olsun ben anların duacıyı, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁵⁹ zamir-i enverlerinden, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁶⁰ hayr ile yâd buyurular, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁶¹ anların Gazi Hüdâvendigar oldukları hasebiyle duaları her vechle, M 821, T 3228, H 1432, M 820

⁵⁶² hatm-ı kelâm idüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁶³ biz dahi adâb üzre vedâ’ gelüp gitdik konâğımıza geldiğimizizin, M 821, T 3228, H 1432, M 820

⁵⁶⁴ irtesi günü bize harc-i râh olmak üzre yedi yüz tuman akçe ki yirmi üç kise ider gönderniş, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁶⁵ biz dahi getüren adamlarına Devlet-i Âliyenin şân-ı vâlâsına lâyıık çukâ ve kumaşlar sikke-i hümâyün ile meskuk bir mikdar sikke-i hüsnâ virüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁶⁶ gayri yol tedarikimize şürû’ eyledikde, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁶⁷ vezîr-i a’zamı, M 821, T 3228, H 1432

⁵⁶⁸ vâfer-i a’zâz, , M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁶⁹ Şâh Cimcâh meclisinde, serhad hususını söyleme didiniz ne için idi, M 821, T 3228, H 1432, M 820

⁵⁷⁰ cevap itdi ki korkdum ki Şâhın tabiatına keder virecek bir madde olupda sonra Şâh bizi muâtib eyliye anın için mani’ eyledim, M 821, T 3228, H 1432, M 820 , R 1228

⁵⁷¹ mâkü kal’asını söyledim esnây-ı sulhde hedm olunup tarafından âbâd olmamak üzre Gazi Sultân Murâd Han aliye-l- rahmete ve-l-gufrân hazretlerinin sulh-nâmesinde, H 1432, Amâkü kal’asını, M 821, M 820, T 3228, R 1228

ma'mur idüp içine adam kodunuz⁵⁷³ kezâlik⁵⁷⁴ Bağdâd sınırunda Baclân havâlisinde bir iki mahal harabe⁵⁷⁵ var iken sizin falan filan aşiretiniz anda varup bâğ ve bâğçeler⁵⁷⁶ ile ma'mur idüp tevattun itdiler bir defa mani' olunmuş iken⁵⁷⁷ tekrar yine gelüp mahal-i mezbûri şin ve abâdân idüp hala sâkinlerdir⁵⁷⁸ ma'lumunuz değildir ve bundan mâada işbu senede Van eyâletinde vâki' Hakkari hâkimine iki ma'mur karyeler kendü aktâr ve fermânınız⁵⁷⁹ ile taraf-ı şâhiden maaş olmak üzere ve yetmiş tuman akçe gönderdiğiniz halâkmıdır⁵⁸⁰ bizim ile dostluk iddiâ idersiz bu makûle hareket münâsibmidir⁵⁸¹ Devlet-i Âliye tarafından muvâhez iderler ise ne cevap idersiz didim⁵⁸² alemellahu hicâbından baş aşağı salup kızılbaş iken başının herreti çehresine urdı ve i'tizâr idüp didi ki "Şâhın başı için bundan haberim yokdur didi (11a) ve der-akab münşi-i memâliki yanına çağırup biraz kulaklaşdı ve hemân sadd-i defterleri getirüp⁵⁸³ fermânları terkin ve giru döndürmelerin fermân eyledi⁵⁸⁴ erbâb-ı maârif gelüp şiir sohbetine şüru' olundu⁵⁸⁵ ve bizim yanımıza mukaddemâ ta'yin eyledikleri maârifden dört nefer kimesne anda hazır idi⁵⁸⁶ havâneninde ve sâzende musikiye ağâz idüp bir hayli keremili meclis oldu ol esnada bir şair dahi vezîr-i

---

⁵⁷² musarrah ve mestur iken Mir Üveysin zuhuri esnalarında, , M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁷³ ma'mur- ı âdâb idüp içine asker kodunuz, M 821, T 3228, H 1432, M 820 , R 1228

⁵⁷⁴ keziklik, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁷⁵ harabezâr, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁷⁶ orada bâğ ve bâğçe diküp, M 821, T 3228, H 1432; anda bâğ ve bâğçe diküp, M 820 , R 1228

⁵⁷⁷ hâneler binâve tütün itdiklerinde bir def'a mani' olunmuş iken müteniyye olmayup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁷⁸ mahal-i merkemeleri şen ve âbâdân idüp hala sâkina idindikleri, M 821, T 3228, H 1432, M 820

⁵⁷⁹ iki adet ma'mur karyeleri memleketinizden ıktâ ve fermânınız , M 821, T 3228, H 1432, M 820

⁵⁸⁰ mûmâ-ileyh taraf-ı şâhiden maâş ve yetmiş tuman akçe dahi gönderdiğiniz halakımıdır, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁸¹ çünkü bizim ile dostluk iddiâ idersiz bu makule hareketleriniz dostluğa münâsibmidir, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁸² Devlet-i Âliye tarafından mün'akis olup müvâheze iderler ise buna cevâbınız didiğimde, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁸³ münşi-i memâliki yanına çağırup biraz kulaklaşup heman ol sâat defterleri getirüp, M 821, T 3228, H 1432; Münşi-i memâliki yanına çağırup biraz kulaklaşup ba'dehu, M 820, R 1228

⁵⁸⁴ fermânların beri terkin ve giru döndürmeler için adamlarına ta'yin eylemek üzere tenbiye eylediler ba'dehu, M 821, T 3228, H 1432, ta'yin olunmağıçün, M 820 , R 1228

⁵⁸⁵ erbâb-ı maârifleri ile şi'r sohbetine şüru' olunup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁸⁶ erbâb-ı maârifden dört nefer kimesneler dahi ol meclise gelüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

a'zama bir kaside virdi bir mikdar atiyve virdiler⁵⁸⁷ taâm ve kahve ve şerbetler gelüp konağımıza gitdik⁵⁸⁸ birkaç günden sonra Şâh'ın emiriyle Devlet-i Âliyye gidecek⁵⁸⁹ ilçi bizi da'vet eyledi Şâh takımı ile ikrâm ve ziyafet eyledi biz anda vezîr-i a'zam bize bir tezkire yazub⁵⁹⁰ Kâpucılar Kethüdâsıyla göndermiş kerem itsünler bize uğrasunlar azecik görüşelim sonra hânelerine teşrif buyursunlar deyü niyâz eylemişler⁵⁹¹ biz dahi da'vete icabet idüp⁵⁹² vardık meğer Şâh'ın sarayının ard kapusu⁵⁹³ imiş ve Şâh gizlü yerde oturup biz vezir ile ne mukâleme⁵⁹⁴ idersek işidir imiş vezir bizi istikbâl idüp⁵⁹⁵ yanına aldı ve lakin bir kendüsi ve bir bendeniz kaldım halvet eyledi musâhabet açdı⁵⁹⁶ memleket ahvaline dair mukâlemeye başladı selefi olan vezîr-i a'zamdandan şikayet yüzün gösterdi mesela anların adam-ı ihmâlleri⁵⁹⁷ sebebiyle Devlet-i İrân zemin-i kahtâl ve müşevveş olmağa yüz tuttu⁵⁹⁸ hatta kadimden reâyamız olan Mir Veys aşiretleri devlete el özendi ve bir taraftan Lezgi çengâneleri câ-be-câ taraf-ı devlete edebsizlik idüp⁵⁹⁹ ba'zı mertebe memleketimizi tahrip ve teaddi **(11b)** sadedinde olup murâdları buna Şâh Cimcâh hazretleri tarafından bunlara adam ve hil'at gönderilüp⁶⁰⁰ siz bizim kadimi bendelerimizsiz yine cürmünüz afv eyledim rikâbımıza gelüp rûyimâl eylesiz murâdınız⁶⁰¹ ne ise musâade olunur deyeler Şâhımız ise ısrar idüp ben

⁵⁸⁷ ol esnada bir şair dahi vezîr-i a'zama bir kaside sunup bir mikdar atiyve virilüp, M 821, T 3228, H 1432; atiyve virüp, M 820, R 1228

⁵⁸⁸ taâm döşenüp şerbet ve kahveden sonra konağımıza gelüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁸⁹ gelecek, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁹⁰ bir tezkire ile, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁹¹ konaklarına varsunlar deyü niyâz itmişler, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁹² da'vete icâbet şartındandır diyerek, T 3228, H 1432, şartındandır deyüp, M 820, R 1228; şartındandır didik, M 821

⁵⁹³ ard kapusu, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁹⁴ söyleşdiğimizi, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁹⁵ vezîr yine bizi ikrâm ile istikbâl, M 821, T 3228, H 1432, Veziri bizi, M 820, R 1228

⁵⁹⁶ bir kendüsi bir dahi bendeniz âher kimesneyi içerü komayup, halvet idüp şeker getirüp musâhabete başladıkda, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁹⁷ adem-i ihtimâmları, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁹⁸ Devlet-i İrân muhattal ve müşevveş olmağa yüz tutup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁵⁹⁹ Mir Üveys aşiretleri ve berü tarafda Güzgi tâifesi çengâneleri câ-be-câ edebsizliğe başlayup, M 821, T 3228, H 1432, Lezki tâifesi, M 820, R 1228

⁶⁰⁰ Şâh Cimcâh tarafından bunlara hil'at gönderilüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁰¹ me'mûlunuz, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

anlara adam göndermem⁶⁰² deyü ta'vik ider kendüleri gelüp cerâyim-i güzeştelerin isti'fâr itsünler der⁶⁰³ Şâh'ımız merhameti⁶⁰⁴ galib olup bir külliyyetlü asker tertip idüp cezaların virmeğe dahi rıza virmezler⁶⁰⁵ mübadâ ki içlerinde bi-günâhlar dahi ara yerde helâk olup⁶⁰⁶ ahrette muânib oluruz deyü bu takrib ile bir mikdâr memleketimiz perişandır ba'dehu⁶⁰⁷ hala gice ve gündüz havâb rahatı terk idüp ıslâh ve nizâmına say'î⁶⁰⁸ itmedeyim eğer ikrâmınızda taksirât olundı⁶⁰⁹ ise afv ile muamele buyurasız cenâbınızın⁶¹⁰ kaderin bilmez değiliz ..... Pâdişâhları hususa bu hünkâr hazretleri celâlet ve kaderi ve fehm-i kemâl ve fazıl ve ferâseti ve cemi-i fûnunda mehâreti ve âlat-ı harb isti'mâlinda⁶¹¹ reayâperverliğinde ve bizim Şâh Cîmcâh hazretlerine olan muhabbeti ve haremeyn-i şerifeyn varan züvvârımız himâyeleri⁶¹² bil-cümle ma'lumunuzdur Hind ve Özbek'den ziyade bizi severler⁶¹³ hele elhamdülillah-i tealâ kefare ile dahi sulh ve salâh olub rahat oldınız acaba sefer yok şimdi hünkâr hazretleri ne ile eğlenürler zira⁶¹⁴ Pâdişâhlara elbette boş durmak olmaz bir şey ile mukayyed olmak iktizây-ı şâhândır didi⁶¹⁵ bendahi cevap eyledim ki “Hanım ben İstanbul'da iken ol esnada

---

⁶⁰² musâade olunur deyü hatırlarını ele alalar Şâh ise inadında ısrar itmişdir ben anlara hil'at ve adam göndermem, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁰³ ta'vik ve tehir itmededir ki kendüleri gelüp rikâblarına yüz sürüp cerâyim-i güzeştelerin isti'fâ ideler, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁰⁴ merhameti, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁰⁵ cezaların virdirmeğe rızaları yokdur, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁰⁶ mübadâ ki makâtele olunup içlerinde olan bi-günâhlar dahi ara yerde helâk olalar, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁰⁷ bu takrib ile memleketimize perişanlık târi olup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁰⁸ Sa'î ve ihtimâm, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁰⁹ taksirâtımız vâkı' olduysa, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶¹⁰ Bizler sizin, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶¹¹ Âl-i Osmân Pâdişâhlar hususa iş bu hünkâr hazretlerinin celâlet kaderi ve fazl ve kemâli ve fehm ve ferâset ve akl ve gıyâseti ve şân-ı vâlâları ve cemi' fûnunda ve âlat-ı harb isti'mâlinda olan mehâreti ve rây ve tedbiri, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶¹² Reâyâperverliği ve bizim Şâh Cîmcâh hazretlerine olan muhabbetleri hususa Haremeyn- i Şerifeyn tarafına varan haccâc ve züvvârımıza olan himâyet ve sıyânetleri, M 821, T 3228, H 1432, M 820

⁶¹³ Hind'den ve Özbek'den ziyade biz anları sever ve duaların ideriz, M 821, T 3228, H 1432, M 820

⁶¹⁴ Hünkâr hazretleri ne ile eğlenürler niyetleri nedir, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶¹⁵ elbette Pâdişâhlar boş durmaz bir şey ile mukayyed olmak muktezây-ı şânlarındandır deyu söyledikde, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

etraf eknâfa fermanlar tahrir ve ta'yin ve mübâşirler irsâl iderler idi ki⁶¹⁶ Rum-ili ve Bosna ve More (12a) eyâletleri ve Anadolu ve Kürd-istan ve Arab-istan ve Şam ve Haleb ve Mısır Kahire varınca ve Haremeyn-i şerifeyn ve Cedd Bahr-i Siyâhın cevânib-i erbaası ve Kırım tarafları⁶¹⁷ ve Tatar Hanın makarri olan memâlik⁶¹⁸ ve Bahr-i Sefidde olan Cezâyirler ki Girid adası ve Sakız ve Kıbrıs ve İstanköy ve Rodos⁶¹⁹ cezireleri ki yedi yüzden ziyade⁶²⁰ cezireler ve Sebte boğazında varınca Tunus ve Trablus ve Cezâyir ve Devârhan ve bunun emsali ne mikdar deryâda ve karada bilâd-ı şehir ve kasabalar var ise anlarda olan cevâmi⁶²¹ ve mesâcid ve medrese ve imâret ve han ve hân-gâh ve dar-ül hadis ve tekkeyeler bil-cümle ecdâd-ı atamları hayrâtları anların keşf ve defter idüp⁶²² ta'mir ve termim ve mürtezikaları ve zâyif ve ulûfelerini eda ve sâir kılâ' ve husûn⁶²³ ve cebehâneler ve mühimmâtların ve top ve humbara sâir âlât teccid ve ta'mir ve teknil olunup nizâmları virilmek üzere cevânib erbaaya fermânlar irsal olunur idi⁶²⁴ bendeniz⁶²⁵ ol esnada bu tarafa me'mur oldum hala bir seneden ziyade oldu galiba şimdiye dek haberler gelmiştir⁶²⁶ didim ammâ han benim ile söyleşür iken taharri iderek dâima kulağı pencerede idi⁶²⁷ hatta merhum Sultan İbrahim'in velâdet-i bâ-saâdetleri müjde haberi⁶²⁸ Bağdâd vâlîsi vezîr-i mükerrerem Hasan Paşa hazretlerine geldiği

---

⁶¹⁶ bendahi cevabında didimki hanım İstanbul'dan bu tarafa azimet eylediğim esnalarda etraf ve eknâfa fermân-ı âliler tahrir ve mübâşirler ta'yin olunur idi bu mezmunda, , M 821, T 3228, H 1432, fermânlar tahrir , M 820, R 1228

⁶¹⁷ ve berü tarafda Bahr-i Siyâhın cevânib-i erbaası ve Kırım yakası, M 821, T 3228, H 1432, M 820

⁶¹⁸ Memleketler, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶¹⁹ Bahr-i Sefidde olan cezireler ki Sakız ve Girid ve Kıbrıs ve Rodos ve İstanköy hâsılı, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶²⁰ mütecâviz, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶²¹ Bilâd-ı kasabât varsa eğer cevâmi', M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶²² mesâcid ve medâris hânkâh ve dar-ül hadis ve tekkeye-gâh ve eğer han ve hamam ve imâret hâne ki bil-cümle ecdâd- azimi enârâllah bir hanım hazretlerinin hayrâtlarıdır anların, M 821, T 3228, H 1432, mesâcid ve medâris hânkâh ve dar-ül hadis ve tekkeye-gâh ve eğer han ve hamam ve imâret hâne ki, M 820, R 1228

⁶²³ erbâb ve zâyifin ulufeleri ve kılâ' ve yakâ' ve bıkâ', M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶²⁴ cebehâne ve top ve tüfenk ve sâir âlât ve edevâtın teccid ve teknil nizâmları virilmek üzere cevânib-i erbaaya irsâl olunur idi, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶²⁵ bendahi, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶²⁶ haberleri gelmek gerekdir, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶²⁷ cevap virüp ve kulağı kafesli pencerede idi, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶²⁸ hatta merhum mağfurle Şehzâde Sultan İbrahimin velâdet-i bi-saâdetleri müjdesi, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

gibi anlar dahi menzil ile bize bir Divân Çâvuşu ve bir Çukadâr gönderüp Şehzâde⁶²⁹ civân-baht efendimizin⁶³⁰ ve velâdet-i hümayûnlarına bir tarih-i mergub inşa acele ile tarafımıza irsâl idesiz ki devlet-i âliyye giderelim⁶³¹ deyü bize müekked-i mektup tahrir idüp irsâl itdüğü haberi⁶³² Şâh'ın sem'ine **(12b)** ilkâ olunmuş vezîr-i a'zamı ol meclisde Şehzâde hazretlerinin⁶³³ tarihin isteyüp bu takrib ile şevketlü hünkârımızın ve merhum Sultan Mustafa han efendimizin ve sâir şehzâde-gân aduların suâl eyledi⁶³⁴ ve huzur ve rahatları var mıdır deyü suâl eyledi bendahi aduların ale-l-infirâd bilmem⁶³⁵ ammâ yirmiden ziyade olmak⁶³⁶ vardır ve sâkin oldukları mekan ol-kadar müferreh ve dil-güşâdır ki cennet-i asâdır ve kat'â taşra çıkmak istemeyüp⁶³⁷ ekser tahsil-i maârifet taliplerdir meşk ve ders havâceleri⁶³⁸ ve kütüb-i nefise ve envâ'-i âlât-ı harb yanlarında mevcut ve birbirinin hâtırları neye meyl ider ise kat'â mâni' yok⁶³⁹ diledikleri ma'rifeti⁶⁴⁰ tahsil iderler hak tealâ hazretleri bunlara bir isti'dâd⁶⁴¹ virmiş ki sâir talebenin bir haftada tahsil idemedikleri maârifet⁶⁴² bi-tevfik-i Allah-ı tealâ bir günde tahsil idebilirler ez-cümle şimdi şevketlü azimetlü Pâdişâhımız Sultan Ahmed Han⁶⁴³ hazretlerinin Sultan Süleyman namında bir şehzâde-i vâlâ nijâdları vardır ki⁶⁴⁴ âdâb ve

⁶²⁹ elbette Şehzâde, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶³⁰ civân-baht efendimiz hazretlerinin tarihini isteyüp biz dahi, M 820, R 1228

⁶³¹ irsâl eyliye seninle devlet-i âliyye göndereyim, M 821, T 3228, H 1432, seni ki M 820, R 1228

⁶³² bir müekked-i mektup tahriri ve kemâl-i mertebe tekid eyledikleri birkaç gün mukaddem, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶³³ vezîr-i a'zam bu meclis âhîrinde Şehzâde-i civân-baht hazretlerinin, M 821, T 3228, H 1432, Şehzâde-i civân-baht efendimiz hazretlerinin, M 820, R 1228

⁶³⁴ merhum mağfurle Gazi Sultan Mustafa'nin evlâdı ve sâir Şehzâd-gân adedde ne mikdar olur ve oldukları mekan mergubmudur, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶³⁵ suâl eylediklerinde bendahi adları, ale-l-infirâd ma'lumum değildir, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶³⁶ olmak ihtimali, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶³⁷ dil-güşâ kendülerinin zevk ve safâsı ol-rütbedir ki kat'â dışare çıkmağa heves itmezler, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶³⁸ ekseri tahsil-i maârifet talip ve okuyup yazmağa râğb müteadded ders ve meşk havâceleri, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶³⁹ her birinin hâtır-ı havâhi meyl-i tabiatı ne ise kat'â mani' mezâhim yok, M 821, T 3228, H 1432, meyl-i tabi'i neye ise, M 820, R 1228

⁶⁴⁰ ma'rifet-i fenni, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁴¹ isti'dâd-ı mâder-zâd ihsân itmîşdir ki M 821, T 3228, H 1432, isti'dâd-ı mâder-zâd ihsân buyurmuşdur ki, M 820, R 1228

⁶⁴² tahsil ideceklerini, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁴³ şevketlü azimetlü hünkârımız Sultan Ahmed Han Gazi, , H 1432, Şevketlü azimetlü kudretlü hünkârımız Sultan Ahmed Han Gazi eazallah-ı ensâre, M 820, T 3228, M 821, R 1228

erkân ve fazl-ı irfânda muhayyer ukul sanâdid-i fuhûldur alem-ül Allah teâlâ güya vücud-u behcet nümûdları⁶⁴⁵ envâ'-i cevâhir ma'rifetinde mürekkeb bir nur-i mücessemdir⁶⁴⁶ tahmina şimdi on iki yaşındadırlar hatta cum'a günleri maân câmi'-i şeriflere vardıkda hususan⁶⁴⁷ aydın-ı mükrimin alayları oldukda beyt şehâsetâre-i sıbhem⁶⁴⁸ ve men setare-i sıbh hemişe piş-rev af-tâb-ı mibâşid masdukı yürüyüp bir⁶⁴⁹ mazmunı işrâb ider ki Pâdişâhım ben seher yıldızıyım ki seher yıldızı dâima âf-tâbın önünce yürür hak budur ki Pâdişâhımız (13a) tal'at⁶⁵⁰ rûz-efzûn ile af-tâb-ı âlemtab ve ferzend-i dülbend Şehzâde efendimiz Sultan Süleyman⁶⁵¹ seher yıldızı gibi berrâk ve pertev-endâzdır hak teâlâ ömür ve devletlerin kaim eyliye didim hizâr-ı mahalli azim-i besend eylediler andan sonra itdiği cenâbınıza virdiğimiz nâme-i murâd⁶⁵² olunan maddenin icmâlidir inşâllah-u teâlâ tafsili Murteza Kulı Han ile irsâl olunur sizlerde garip nevâzlık idersiz⁶⁵³ ve dostluk hakkını yerine götürürsüz deyü tavsiye eylediler ba'dehu veda' idüp konağımıza geldik sonra beş râ's at bir katâr kâtır ve bir katâr deve gönderüp biz dahi iktizâsına göre bahşişlerin virdik⁶⁵⁴ ve birkaç günden sonra hareket ve savb-ı merâme müteveccih olduk emr-i risâlet tamam oldu bundan sonra mezbûrların⁶⁵⁵ keyfiyet-i saltanat ve ahvalleri ve memleketlerinin icmâl-i hâlleri⁶⁵⁶ budur ki evvela Şâh-ı A'cemin divân bu tarz siyâk üzere kurulmuşdur ki ancak kendüsi halkdan⁶⁵⁷ ma'ruz bir yüksecek sofada yalnız oturup fakat bir yasdığı vardır ki ana arka virmişdir bundan⁶⁵⁸ gayri yasdık yokdur Şâhdan ğayri kimesne yasdık kullanmağa kâdir değildir vezîr-i a'zam olana

---

⁶⁴⁴ Şehzâde-i vâlâ nijâd ve felâtun isti'dâdları vardır ki, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁴⁵ nümûdi zekâ ve fetanet, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁴⁶ nur-i mücessem ve ruh-u musavverdir, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁴⁷ ve akser füru şevket başında ve cum'a günü câmi'lara vardıkda hususa, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁴⁸ şehâsetâre-i sıbhem, M 821, T 3228, H 1432

⁶⁴⁹ masdukı üzere yürürler ya'ni lisân hâlle, M 821, T 3228, H 1432, lisân hâl ile, M 820, R 1228

⁶⁵⁰ şevketlü azimetlü hünkârımız ol tal'at, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁵¹ Şehzâde Sultan Süleyman efendimiz, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁵² dâim ve kâim eyliye andan sonra size virdiğimiz nâme-i murâd, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁵³ irsâl ideriz vardıkda garip nevâzlık idüp, M 821, T 3228, H 1432, garib nevâzlık ile, M 820, R 1228

⁶⁵⁴ konağımıza geldikten sonra beş re's at bir katâr deve ve bir katâr kâtır bize gönderüp biz dahi iktizâsı üzere bahşişlerin virüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁵⁵ birkaç günden sonra hareket ve savb-ı merâme müteveccih olduk simâ mezbûrların, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁵⁶ ahval-i memleketlerinin icmâli, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁵⁷ Şâh'ın divânı bu tarz bu siyâk üzeredir ki kendüsi halkdan, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁵⁸ arka virüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

i'timad-üd devle dirler divânda tahmina Şâhdan beş zerâ' mikdarı aşağı oturur ve anın altı yanında Defterdârları ve Reis ve sâir erbâb-ı menâsıb oturur⁶⁵⁹ karşı sofada Vüzerâsı pâyesinde olan Ser-askerleri oturur alt yanında Yeniçeri Ağası ve sâir Vüzerâsı ve Beğlerbeğiler otururlar Şâhın sağ yanında⁶⁶⁰ Kızlar Ağası Beyaz Kapu Ağası makâmında tavâşiler ve musâhibler dururlar Şâh'ın başı **(13b)** ucunda kırk kadar taze civânlar ki han-zâdeler ve Gürci beğ-zâdeleri ve Çerkes dilberleri dururlar⁶⁶¹ han-zâdeler gayet nâzik ve dilberdirler⁶⁶² lakin ân ve câzibe yokdur⁶⁶³ beyt bilen han Setanbuldur⁶⁶⁴ rüsûm-i şiveh ve nâzi "kenarın dilberi nâzikde olsa nâzenin olmaz" masdâki üzre nezâketleri olmaz mı olur lakin nâzik değillerdir⁶⁶⁵ Şâh A'cemin dahi libâsları ve kıyâfeti u'cûbedir ve yakışsızdır meselâ beyt⁶⁶⁶ "eyyâ-ı hedeyyu cihân-bân-ı mülk-ü Osmâni sinn-i yegâne-i dehr itdi halk-i çûn bir A'cemi buladır der-gâh da Şâh-ı Acem tenâsübi yakışsızsız libası nâmûzûn" ammâ memleketlerinin⁶⁶⁷ altmış konak tûlı ve elli konak arzı olub gayet ma'mur ve âbâdândır her karyesi dört beş yüz hâneli bin hâneli çifte hamamlı ve her iki üç karye arasında bir şehir yahut kasaba vardır çarşu ve karbân saraylar sermâyedâr bâzir-gânlar ve vafir ve karye ve kasabalarında⁶⁶⁸ envâ'-i kumâşlar kutunler işlenür ve alaca tokunur ehl-i hiref çokdur ekinci

---

⁶⁵⁹ anın alt yanında Defterdârlar durulmuş ve sâir dâire-i devletleri erbâb-ı munâsabi otururlar, , H 1432, anın alt yanında Defterdârlar ve Reis ve sâir dâire-i devletleri erbâb-ı munâsabi oturur, M 820 M 821, T 3228 R 1228

⁶⁶⁰ sağ tarafında, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁶¹ Şâh'ın başı ucunda kırk kadar tâze hân-zâdeler Abaza ve Çerkes ve Gürci kölelerdir, , H 1432, Şâh'ın başı ucunda kırk kadar tâze hân-zâdeler Abaza ve Çerkes köleler turur, R 1228, M 820; Abaza ve Çerkes ve Gürci köleler turur, M 821, T 3228,

⁶⁶² ancak han gayet dilber ve nâzik oluyorlar eğerçe tâb ve tarâvetleri yerinde, T 3228, H 1432, ancak Hân-zâdeler, M 820, R 1228, ancak han gayet dilber ve nâzik oluyorlar eğerçe tâze ve tarâvetleri yerinde, M 821

⁶⁶³ candân ân ve cazibeleri yokdur, M 821, T 3228, H 1432, Çandân ân ve cazibeleri yok, M 820, R 1228

⁶⁶⁴ Hâk İstanbul, M 820, M 821 , R 1228

⁶⁶⁵ masduki üzre nezâketleri vâdır ancak nâzenin değillerdir, M 821, T 3228, H 1432, lakin nâzenin değillerdir, M 820, R 1228

⁶⁶⁶ Şâhlar'ının libâs ve kıyafeti gayet u'cube ve yakışsızsızdır, M 821, T 3228, H 1432, yakışsızsızdır kat'a, M 820, R 1228

⁶⁶⁷ bunların memleketi aslında, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁶⁸ her bir karyesi üçer yüz beşer yüz biner hânelü ve hamamlu ve her ikişer üçer karyeden sonra çarşu pazarıyla bir kasaba ve iki üç kasabadan sonra bir şehir-azim olub ekser şehir-istân ve eğer kasaba ve kurrâlarında tüccâr ve sermaye sahipleri vâfer olup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

ve çiftçi killet üzere olup arpa ve buğday ve makulat kısmı Rum'un iki bahâsınadır⁶⁶⁹ ammâ malbûsât kısmı çokdur fakiri killet üzeredirler kendülerinin isti'mal etdüğü malbûsât kendü metâaları aher yerde gelmeğe ihtiyaçları yokdur⁶⁷⁰ ancak şâl keşmiri ve Fransız çukâsı gelür anı dahi nadir isti'mal iderler bunda döşeme makûlesi cümle kendüleri işlerler⁶⁷¹ bu kadar büyük memâlikde ancak kal'aları vardır ki biri serhad-ı Hind-istân Mir Veys hurûc itdüğü Kandehar kal'asıdır ve biri dahi (14a) Heşderhândır ve biri Van kal'asıdır⁶⁷² sâir vilâyetleri bütün Üsküdâr gibi açıkdır⁶⁷³ ve kal'âların dahi mâadâ şehirleri topları yokdur⁶⁷⁴ ve cebehâneleri yokdur ve candân rağbetleri dahi yokdur kemâdârlık ve tüfenk- endâzlık fenninde mâhirlerdir ve hala bunlara askerinin rağbetleri vardır⁶⁷⁵ mezbûr Mir Üveys binyüz on sekiz senesinde Kandehar havâlisinden hurûc idüp ve kal'a-ı Kandeharı bir takrib ile Gürci Rüstem Abdullah Han elinden bir nez' ve ahz idüp ve girüp içinde cülûs eyledikde etrafında⁶⁷⁶ birkaç konak yere dek cevânib-i erbaasın zabt eyledi ve Şâh-ı A'ceme karşı koyup⁶⁷⁷ Şâh tarafından kahr istilâlarına kal'a tahlisine ta'yin olunan kızılbaş leşkerin⁶⁷⁸ her sene bozup ve kırûb altı seneye dek bu minvâl üzere hükümet idüp sikke ve hutbeyi kendü

---

⁶⁶⁹ bil-cümle katımı ve atlas ve alâca tokunur ehl-i hirfeti çok ve ikinci rençberi killet üzere olduğundan ârpa buğdây ve mâkûlât kısmı mu'teber olup bizim diyârlarımıza göre ikşer kat bahâ ile, M 821, T 3228, H 1432, tüccâr çok ve ikinci rençberi killet üzere olduğundan ârpa buğdây ve mâkûlât kısmı mu'teber olup bizim diyârlarımıza göre ikşer kat bahâ ile, M 820, R 1228

⁶⁷⁰ ancak iştirâ olunur ammâ malbusât kısmı ana göre erzândır fakiri killet üzeredir ve kendilerinin isti'mâl eyledikleri elbise makûlesi yine kedü vilâyetlerinin muetdir elbise hususunda âher devlet ihtiyaçları yokdur, M 821, T 3228, H 1432, ana göre erzândır ve ahâlilerinin ekseri sâhib-i miknet olup fakiri killet üzeredir, M 820, R 1228

⁶⁷¹ fakat şâl keşmiri ve bir dahi Fransızın kaba çukâsı anları dahi isti'mâl iden nâdirdir ve fâreş ve döşemeleri hep kendü metâalarıdır, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁷² mecmu' memleketlerinde fakat üç kal'a vardır biri Hind serhadinde Mir Üveysin hurûc itdüğü Kandehardır bir dahi Heşderhân tarafında biri dahi bizim Erzurum'a karib olan Revan kal'asıdır, M 821, T 3228, H 1432, biri dahi Ejderhân, M 820, R 1228

⁶⁷³ bil-cümle açıkdır, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁷⁴ ve kal'alalarından mâada şeh-istâb ve kasabatında topları nâdirdir, ve top cebehâneye çandân rağbetleri yokdur ve lakin, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁷⁵ ve hala ikisine dahi askerinin hayli rağbetleri vârdır, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁷⁶ Kandeharı ve Gürci Abdullah Hanın yedinden bir takrib ile nez' ve ahz ve gasp ve girüp içinde cülûs ve tasallutan idüp, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁷⁷ zabt ve Şâh'a karşı koyup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁷⁸ Şâh tarafından mezbûrun kahr ve istilâsını def' ve kal'a-i mezbûrun tahlis için ta'yin olunan kızılbaş askerinin, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

namına okudup⁶⁷⁹ bu etdi beyt sikkesi budur ki⁶⁸⁰ “sikke-i zed bir dirhem dâr-ül karar Kandehtar Han-ı Adil Şâh-ı âlem Mir Üveys nâmıdâr altı seneden sonra Mir Üveys vefat idüp ve karındaşı veliahd eyledi lakin kızılbaş hükümet ricâlinden olmamak hasebiyle hal’ olunup⁶⁸¹ altı aydan sonra Mir Üveys oğlu Mahmud Han⁶⁸² hükümet-i mezbûre ile ser-efrâz olup hala babası gibi her sene kızılbaşlar ile ceng ü cidâl ve harb ve kıtal üzre olup Kandehtardan tahmina yirmi konak berüye gelmişdir hala⁶⁸³ Kirman ve Meşhed havâlilerine akın itmededirler bunların ismi aslından Avgân tâifesidir ve lakin⁶⁸⁴ A’cem bunlara Poliç ta’bir iderler **(14b)** ehl-i sünnet cemâatdendirler ve ekseri namazı⁶⁸⁵ cemâat ile kırlar askerinde at ve kâtır azdır ikişer üçer nefer bir deveye binerler ve koyun bağırsağına su doldurup bellerine bağlarlar susadıkça ucunu çözüp içerler yine kuşanurlar⁶⁸⁶ Tatar askerinden sebük-bârdır ve Herat şehri bir muazzam şehirdir⁶⁸⁷ kadimden Sultan Hüseyin Baykara’nın ve niçe Şâh’ının pây-ı taht idi⁶⁸⁸ Timur evlâdı elinden Şâh A’cem almışdı şimdi iki senedir ki mezbûr Avgân tâifesinden Bahadırlu namında bir aşiret beği Mir Üveys oğlu Mahmud’un hurûcun işidüp ol dahi hurûc eyledi ve⁶⁸⁹ Özbek serhad⁶⁹⁰ olmağla Özbek Hanları ile dostluk idüp imdat istedi ve kızılbaş memâlikine akın idüp⁶⁹¹ şehr-i Heratı zabt itdi birkaç senedir ki bu dahi hayli memâlik zabt itmişdir hatta Meşhed bir büyük şehirdir gelüp anı muhâsara itmiş biz çıkmazdan mukaddem⁶⁹² Meşhed ahalisinden arz ve mahzarlar gelüp ya bize sahip çıkup imdat idin yahut vilâyet Bahadırlu Hana teslim idelim deyü yazmışlar

⁶⁷⁹ okutdurup, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁸⁰ hattı sikkesi bu beyt idi, M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁸¹ Mir Üveys vefât ve karındaşın veli-aht idüp lakin karındaşı hükümet ricâlinden olmamağla hal’ olunup, , M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁸² Mir Üveysin oğlu Mir Mahmud, , M 821, T 3228, H 1432, M 820, R 1228

⁶⁸³ yirmi konak yürüyüp gelüp, H 1432, Yirmi konak berüye gelüp, M 821, M 820, T 3228, R 1228

⁶⁸⁴ ve lakin hala T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

⁶⁸⁵ ekseriyâ namazını, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

⁶⁸⁶ bellerine kuşak yerine kuşanurlar imiş susadıkça ucunu çözüp içerler yine bellerine bağlarlar, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

⁶⁸⁷ Tatar tâifesinden sebük-bâr imişler ve Herat şehri ki, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

⁶⁸⁸ kadimden Sultan Hüseyin Baykara’nın pây-ı tahtı idi, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

⁶⁸⁹ Ol dahi mukaddemâ A’cemin elinde olup şimdi anı dahi yine mezbûr Avgân tâifesinden Bahadırlu nâm bir aşiretin beği nez’ ve ahz idüp, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

⁶⁹⁰ Özbek serhadinde, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

⁶⁹¹ imtizâc idüp ve kızılbaş akın idüp, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

⁶⁹² birkaç seneden berü o dahi bir hayli bilâdin zabt ve Meşhede karib olub hattı biz çıktığımız esnalarda, T 3228, M 821, M 820, H 1432

idi⁶⁹³ ve biri dahi Dağıstân ve Derbendi olan Şirvan taraflarında ki şark ile şimâl arasında⁶⁹⁴ Lezgi tâifesi⁶⁹⁵ vardır ki bunlar dahi ehl-i sünnet ve cemâatdır A'cemin Şirvan ve Semahi ve Karabağ taraflarına karib hala anlar bir hayli kabâil ve aşâirdirler⁶⁹⁶ Başbuğ olanları⁶⁹⁷ İbrahim Sultan ve Hacı Davud Beğ dirler anlar dahi hurûc idüp üç senedir ki kızılbaş kasabaların ve karyelerin (15a) yağma ve târâc iderler ve bu sene-i mübârekeden⁶⁹⁸ Semahi nâm şehri kızılbaş bundan alup zabt eylediler ve Gence istilâ idüp Derbend'e yürüdiler hala memâlik-i A'cemde Sünni ve senevi mezheb kati çokdur⁶⁹⁹ ve her kasabada ve şehirde bulunur⁷⁰⁰ ve lakin haklarından izhâr idemezler⁷⁰¹ ba'zı kasaba ve kurrâları bütün Sünni ve senevidir⁷⁰² cevâmi' ve mesâcidleri ma'mûrdur ve ibadetleri âşikâredir hâsılı şimdi memâlik-i A'cemde belki sülüs mertebesi müslüman ve Sünnidirler⁷⁰³ hususan Şirvan⁷⁰⁴ ve Semahi ve

⁶⁹³ Meşhed ahâlisinden arz ve ve mahzar gelüp ya bize sahip çıkarsız yahut vilâyeti bunlara teslim ideriz deyü yazmışlar idi, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

⁶⁹⁴ berü Dağıstân ve Derbend tarafları ki şark ile şimâlin mabeyninde, T 3228, M 821, M 820, H 1432

⁶⁹⁵ Güzgi tâifesi, H 1432, Lazge taifesi, M 821

⁶⁹⁶ ve A'cemin Şirvan ve Semahi ve Gence ve Karabâğ tarafına kariblerdir ve hala sikke ve hutbeleri Âl-i Osmân Pâdişâhlarının nâmınadır anlar dahi bir hayli aşâir ve kabâildir, H 1432, T 3228, M 821, M 820

⁶⁹⁷ Başbuğlarına, T 3228, M 821, M 820, H 1432, R 1228

⁶⁹⁸ yakınlarda hurûc idüp iki üç seneden berü kızılbaşın kurrâ ve kasabaların taht ve tarâc ve emvâl ve esârâların alup işbu sene-i mübârekede serhadde olan, H 1432, T 3228, M 821, emvâl ve eşyaların, M 820, R 1228

⁶⁹⁹ Semahi nâm şehir ki magbût bilâd- ı İnan idi hala anı alup ve Genceye istilâ eylediler ve bu memâlik-i A'cemde Sünni mezhebinden kati çol ehl-i islâm vardır, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁷⁰⁰ şehirlerinde vâfer bulunur, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁷⁰¹ izhâr idemezler hafiyeten kullanurlar, H 1432, T 3228, M 821, M 820

⁷⁰² bütün Sünni ve câmi', M 820, R 1228; bütün Sünni ve cevâmi', M 821

⁷⁰³ memalik-i A'cemin belki sülesi mertebesi müslümandır, H 1432, T 3228, M 821, hatta ibtidâ sınırlarına dâhil olduğumuzun on ikinci günü Cezire dirler bir kasabalarına uğradık mecmu' ahâlisi Sünni olup içinde cevâmi' ve mesâcidleri ma'mur ve salah-ı cum'a ve aydın ve sair ibâdetleri aşikâre olmağla bizi iki üç saat mikdarı mesafe istikbâl ve bil-cümle sıbyân ve nisvân ve ahâlileri sancaklar ile karşu gelüp allahümme sall-i âla seyyidînâ Muhammed ve ali âle ve ashâbe deyü bülend avâz ile çağırışub zârı ve feryâd iderek elimize ve ayağımıza sarılıp "sizler Mekke ve Medine hâdimi olan şevketlü azimetlü kudretlü Âl-i Osmân Pâdişâhının mübarek cemâl-i bakmalarını görmüşsüz biz sizin yüzünüze bakmak ve elinizi ve ayağınızı öpmek bize farz-ı ayn makamındadır ve biz bunu ibâdet ad ve onla tefâhür ideriz deyü ağlaşarak niyaz eylediklerinde alem-ul Allah-ı teâlî bizim bağrımız hûn olup bi-ihityar bangır bangır ağlaşdık aslında kasaba-i mezbûre ilçilerin memri olmayup ehl-i sünnet yüzine hasret olduklarından bizim mulakâtımızı ni'met-i azmi ad idüp üç gün üç gece ikram ve ziyafetler ile teşyi idüp gönderdiler kasaba-i mezbûre sâkinlerinden a'ze-i evliya-i elleheddin Şeyh Kitabullah ki meşhur-ı afâkdir onların evlâdlarıyla görüşdük hâlâ yine tarikleri üzere tekkeye-gâhları ma'mur ve haftada iki gün alenâ zikr-i cehri iderler ve bunlar harc-ı Sünni deyü Şâh tarafına senede vâfir akçe virirler hâsılı şimdi memâlik-i A'cemin belki sülesi mertebesi müslümandır, M 820, R 1228

Gence ve Karabâğ semtleri bil-cümle Sünnilerdir belki hamısı Sünnidir kızılbaş azdır kızılbaşın mecmu' memâliki şin ve abâdândır harabesi kati azdır⁷⁰⁵ ancak gösterişde⁷⁰⁶ güyâki devletleri inkırâza karib olmuşdur hafiyeten ve alaneten ahvallerini mubemmu tedkik itdim cümle memleketlerin gayet ma'murdur ve lakin devletlerinin ricâli yokdur güyâ kaht ricâldir ol ciheddemi nizâmı muhattel ve müşevveş ve devletleri mütezelzel olup ol tarafda olanlar üzerlerine⁷⁰⁷ hucum ideyorlar bunlar def'ine kâdir olamayup⁷⁰⁸ cem' etdikleri asker dahi bir tarafda firar iderler ammâ ricâl-i devleti olanları söyletsin asla fuzûlluğu elden komayup⁷⁰⁹ Mir Üveys oğlu bizim reâyamızdır ancak Şâh'ımız ile nâz ve niyâz ider elbet yakında gelir Şâh'a serfürû ider Şâh dahi günahından geçer⁷¹⁰ riayeti kabul ider dirler ammâ hakikatde öyle değildir tahkik budur ki anların büyük düşmanlarıdır zira üzerine ta'yin itdikleri sefere gideler leşkerleri bile me'yûs giderler⁷¹¹ Allahın emri ile üzerlerine bir nekbet çökmüşdür asla yüzleri gülmez ve cümle erbâb-ı maârifin ittifâk budur ki⁷¹² Şeyh oğlunun devri dündi ya'ni Şâh'ın devleti tamam oldu⁷¹³ (**15b**) karib-ül inkırâzdır deyü aşikâre halk şöyle severler idi ve kulunuz dahi niçe erbâb-ı maârif ve sâhib-i nücûm olan kimesnelü ile müzakare-i hakkı ider idik tahkik iderler idi köle Ahmed bu hizmet-i Pâdişâhıyla İran zemin taraflarına gelüp sınırlarına dâhil olduk iki aydan ziyade vakitte makarr-ı saltanat Şâh'a vâsıl oldukda ve üç ay dahi misafir olup cemi' ahvallerine vâkıf olduk andan sonra nâme-i hümâyun şevket-makrunun cevabıyla rücû' idüp elli günde dahi serhad-i Âl-i Osmân olan kal'a-i Van'a çıkınca⁷¹⁴ hâsılı altı buçuk ay mürûr eyledi altı buçuk ayda Şâh tarafından bu kullarına virilen harc-ı râh olmak

---

⁷⁰⁴ hususa bu Şirvan, H 1432, T 328, Nev-Şirvân, M 820, R 1228 Şirvân, M 821

⁷⁰⁵ belki hamısı kızılbaş bulunmaz ve bu kızılbaşın mecmu' memleketi şin ve ve âbâdân ve ma'murdur harabesi kati azdır, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁷⁰⁶ ayâzan billah gösterişde, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁷⁰⁷ etraftan üzerlerine, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁷⁰⁸ kâdir olamuyorlar, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁷⁰⁹ firâr itmedirler ricâl-i devleti makamında olanlar söyletsün fuzûlluğu elden komayup, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁷¹⁰ günahlarını başışlar yine, H 1432, T 3228, M 821, M 820, R 1228

⁷¹¹ otur dirler ammâ hakikatde öyle değildir, tahkik üzre anların kuvvi düşmanıdır sefere varacak ser-askerleri bile meyus ve mahrum gibi varıyorlar, H 1432, T 3228, M 821, varırlar, M 820, R 1228

⁷¹² bir nekbet ve nuhûset çökmüşdür asla yüzleri gülmez ve cümlesi müttetikdirler, H 1432, T 3228, M 821, M 820 R 1228

⁷¹³ Şeyh oğlunun ya'ni Şâh'ın devri dünmüş devleti gitmiş ve müddeti tamam olmuşdur, H 1432, T 3228, M 821, M 820 R 1228

⁷¹⁴ deyü âşikâre söylerler ve bu kulları sınırlarına dâhil olub iki aydan sonra Şâh'ın mukarrine vâsıl ve üç ay meks ve kırk elli günde dahi Van'a çıkup, H 1432, T 3228, R 1228, M 820; kırk günde, M 821

üzre virdikleri cem'ân yekûn elli üç kise akçe virdiler⁷¹⁵ orada olan mâkulât ve melbûsât ve zuhûrât masârifimize sarf olunup⁷¹⁶ kusûr kalan on beş kise akçe ile Van'a çıkup anı dahi cümle validemin hayratına sarf idüp mesâcid ve bir medrese ve bir tekye ta'mir idüp ve çeşmeler ihyâsına ve sadakata sarf eyledik⁷¹⁷ elhamdulillah kudretlü şevketlü azimetlü efendimiz Pâdişâh-ı âlem-penâhileri ve kuvvetlü inayetlü merhametlü sâhib efendimizin Şâh-ı şerifleri âliyy-ül-vâlâ olmasına iftihâr için **(16a)** harc eyledim devletlü inayetlü merhametlü efendim hazretleri sağ olsun⁷¹⁸ benim murâdım ancak efendilerimize ve din ve devlete bir hizmet idi⁷¹⁹ elhamdülillahi tealâ efendilerimizin hüsn ve teveccühleri berekatiyle me'mulleri üzre eda ve tekmil idüp devlet-i aliyyenin azam-ı şânı ve celâlet kudret ve kuvveti nişânı⁷²⁰ eda-yı dine gereği gibi bildirdiğim amme âleme ma'lum-u devletdir bâki fermân devletlü inâyetlü efendim Sultan hazretlerindedir⁷²¹ enâm şedide 25 şevval el-mükerrem sene 1140 elhamdülillahi rabbil âlemim âmin.

---

⁷¹⁵ hâsılı altı buçuk ayda bize mecmu' yevmiye ve gelürken harc-ı râh virdiği elli üç bize akçe olup, H 1432, T 3228, M 821, virdiği elli üç kisedir, M 820, R 1228

⁷¹⁶ harc olunup, H 1432, T 3228, M 821

⁷¹⁷ bil-cümle validemin hayratına ve mesâcid ve medâris ve tekkeyler ta'mirine ve tasaddukat sâire ve çeşmeler ve köprülerin ihyâsına ve sâir hayrat ve hasenât, H 1432, T 3228, M 821

⁷¹⁸ ve şevketlü azimetlü efendimiz Pâdişâh-ı âlem-penâh hazretlerinin ve inayetlü evliyâ-i nâm efendilerimizin nâm şânlarının âliyy-ül- vâlâ olmasına iftihâr için harc ve sarf eyledim devletlü inâyetlü âtûfetlü efendim hazretleri sağ olsun, H 1432, T 3228, M 821

⁷¹⁹ benim murâdım devlet-i aliyyeye bir hizmet idi, H 1432, T 3228, M 821

⁷²⁰ kadir-i kuvvet ve kudretini, H 1432, T 3228, M 821

⁷²¹ ammenin ma'lumıdır ol bâbda emr-ü fermân devletlü mürvetlü efendim sultanımıdır, H 1432, T 3228, M 821, M 820 R 1228

Ek-1 İnan Sefaretnamesinin El yazma Nüshası (Metin)

سعادتی نامہ علی انعام اللہ صوفی کے بھائی سید محمد نواز خان کی طرف سے لکھی گئی ہے۔
وجودہ نمبر میں تالیف اور طبعی احسان الیوم
۲۸۲ ص ۱۱۱

۱۱۱
۱۱۱
BEVAN

۱۱۱
۱۱۱
ملفوظات سید محمد رفیع میسوری

مکتبہ اسلامیہ
حکومت ہند
دہلی

مکتبہ اسلامیہ
حکومت ہند
دہلی

۱۳۱۳

سفارت دریافدر
بجانب ایران
خط تعلیق
سطر
۶۳

TKS
۱۳۱۳

بغایت اله تعالی و توفیق غده محترم الحاکم غده سنده بعد ادبست
باذن حاکم و اونچی کونی اسد اعجم سوزنده داخل اولدی و بعد از
والیبسی وزیر مکرّم حسن باشا خضر لیر برزم اولطرقه ما سوزنده مفدا
شاه جمعه خانه و سوزنده قریب اولدی که ماه شاه خانه بخبر
ایمکله خان فنور طرفندن مهماندار نیق خدمتده بر عجم غیبی کلوب نری
استقبال و اعزاز نام ایدر کنور و شبنجی کونی کرمان شاه فریق
اوزره بجایک اولوب که یخ شاه خان انبا عبد استقباله کلوب
ایکن نیم ما تم وارد در دوغندار و کند و بی کلوب خدمتانی و صوز
قدر فریاش ایدر استقبال کوندرش بو فوندر با جنبار دار غنلق
صوزنی کوسوزوب بوندره ازار بوزندن بن شوکتوال غنبار ایدر
طرفندن محسوس الی و نانه ممالون خانی اولامدق بو عبارته بر خانی
نجی استقبال انیمه و الله عظیم ناکه بو محله خان کلبد بر قدم ایدر و و
بو نکت کسنا خانی شاه عوض ایدر هم جو فلیم الدفده بر فاج نوب
الغار ایدر و خان فنوره واروب احوال اغلام ایشدر عیله اوزره
انته سوار اولوب نایمکله کلبد و بزه عظیم ایشدر ایدر و
معا کرمان شاه نزول اولندی ایش کجوان مکت ایدر و بعد نری
سه اینده دعوت ایدر و برز شدت کنس و بروب ایدر و عده
فنوره دن حاکم و دردی کون در کزین فعیسه نزولدر بر عده

بایسبله مهمانه ارنق خدمتد بخف فوری خان بکت نام بر فوج بر بنشی
بوز قدر آدم ابد کلوب نری استقبال ابدوب و ابدوبوز التي
غوشس ذبیره بها و بر ملک اوزره ست اهدن فرماند کتوروب
واکی کون مکت ابدوب اندن دردخی کون دار الملک قدم اوله
بمدان شهرته نزول و حاکی کلب علی خان بانفس کند وی بنوز
قدر انلو و بیاده ابدوب نری استقبال و بر واسع سراه نزول و اوج
کون مکت ابدوب منبافندن مکره بنه حرکت و دوغزی بولر خنده
ابادان اولما مغله صباغ و موله مبارق بکر فوناق بری کوجده فونق
کونده قطع ابدوب مسکن شاه سلف اولان فرودین شهرته و اصل
و اوج طوغلی بایسندق اولان حاکی طهاس خان بکت قدر بیاده
و سواری ابدوبنای کتیه نای و نونفک و کوجک طوبله ابدوب نونفک
ابدوب استقبال ابدوب بر واسع سراه فوندر روب بس کون مکت
ابدوب عظیم اکرام و منبافند ابدوب اندن دخی حرکت و رای
مکنند و افغ طهران نام فعبه که اول و فندع شاه جمه مغزی ابدوب
بزر دخی اول جانیه نوجه ابدوب بس کونده و موله و انشای و موله
رستم خان نام بر وزیر اوج بکت قدر انلو و بیاده عظیم شکر
و عادنلری اوزره الابد ابدوب اکی ساعت بر خه نری استقبال
ابدوب نری کتوروب بر باعجه نی و حوضلی و اسم سراه فوندر روب
و شاه فرندن کنده مطعی و عمدت کلوب النون و مکت طاقلری
ابدوب اوج کون اوج کجه نزه منبافت ابدوب و اغوشوب کند بلر
بوانشاده بکر النون و التي زراع مسندال سکر کار لرنه و سکسان النون
دخی بانسند اولان عکده و بر لبر اوج کوندن مکره بزر کنده مطعی
بنا دوب اکلنور اکی طنفور نخی کون اعناد اوله که و بزر اعظم مفاصده

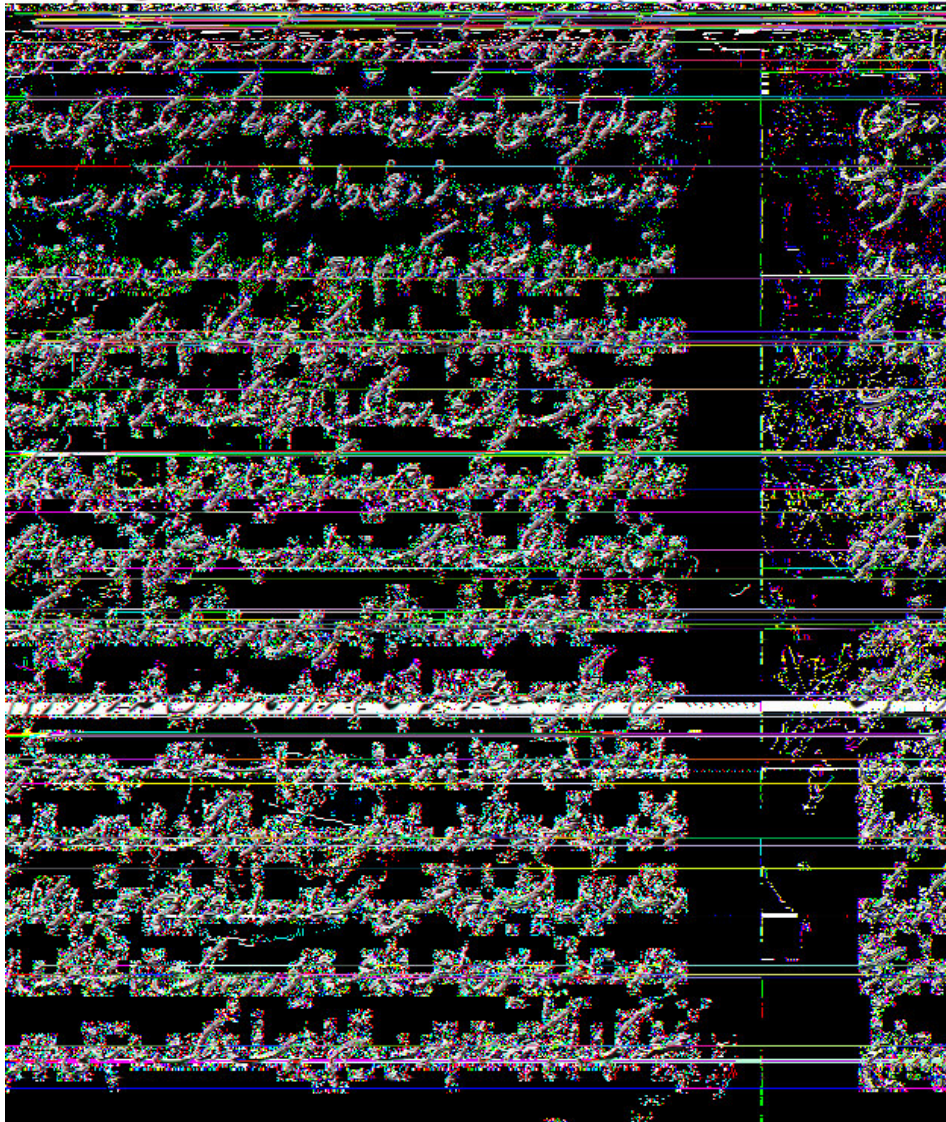
در نری گشته اند دعوت ابدوب وارد بنور بزی کوردی کی قیام و
استقبال ابدوب نکت نغفنه دک کلوب بکار برینه او نور در و نری
بانته دعوت ابدوب خوش کلدک صفا کنور دک ذبوب و عقب
صاحب دولت افتد و کت مکتوبین طلب ابدوب را قازم الجبک ابدوب
اول طرفه وار ما فردن بونله عظیم خوفه و شوب چونکه ممکنه در احوالی
بر نشان و برج طرفدن بهوم اعد ابدوب نظام خالیدی همان اولغله کوباکه
بز نونلردن سنوره قرب بر قاج کسبی فاق بر طلبنه بادخی غیره تکلیفه
کلتش اولابوز ملا حفظ سبله رزم ایچون مقدم مشاوره لر ابدوب
گاه روانه و گاه کر کوک طرفنه بعض محلد بر و بر مک او زره نصیم
ولکن بر فالبه افراغ ابدوب بر زهد ایا ابدوب بر ایچی کوندر مک او زره
فرار و بر مشد رزم کله حکری استماع ابدوب کلدره نا حاضر ابدوب بعالم نه
حصوصه کلور دیونوف انتمشدر اما ماده به واقف اولغی او زره محله
ابدوب نردن وزیر مکتوبین طلب انکه باعث بودر شد کراسه مقدم
بومشاوره لرین و خوف و شبندرین و منزل اولد فارین ذقباله
خبر الوب و خوف تحصیل انتمشدر و صاحب دولت افتد بر کت مکتوبین
اول کنور مبوب حسن باشا حاضر نر نکت کفده اسنک مکتوبین کنور
مقدم مکتوب طلب ابدوب کی فریور مکتوب بر و بر دم در عقب ابدوب
با فدره جو حسن باشا نکت مکتوب بریدر با فنی وزیر اعظم مکتوب بر و بر
بنزیر سنوال ابدوبه بنده کر بهی خانم محله انیمه نامه ها بوندن مقدم وزیر
اعظم مکتوبین سکا و بر مک دولت طلبه دایه و قانونه دکلد رسی
شوکتلو عظیمندوا فدم شاه مجاه طرفنه کوندر مشد ر اشد ابدوب بو
شورز و امانت کبر اولان نامه ها بونله نسیم ابدوب اندن حکم وزیر
اعظم مکتوبین سکا و بر دم دیدک و همان ایچی الیرین دز لرینه ابدوب

خوش آمدی رضا اللهکدر نرا کا صفت نور ز سبک اولدن بونبت کردار
ایدی شمدر کلدی ظهور ایدی بن ایدم خانم بیخیزندردید که مفید ما و
وزیر اعظمکه اولان علی باشا جنکار خضرلرین زور ایلدی خریک ایدوب
واراوندن صکره بزم اوزر عمره کله جک ایدی اما الله تعالی خضرلر
رضایی بوغیش که وار ایدن معرکه سنده شهید اولدی دیدی
بنده دخی خانم سزونی گمدن استماع اندیکزدیدم اول زمانه
بزم روان خانه بو احوالی باز مشاید دیدی بن ایدم خانم سنک
جمجاه ایلد شهاده اسراره متعلق امور ممکنه دایر منسوره به
روان خانه واقف اولور می خبر دیدی با بزم جنکار بزم خضرلر شهاده
وزیری ایلد اولان مکالمه نجه واقف اولور کذب ایتمس بیایه
سوتیش عاقل اولان بو معقوله سوزده اعناد ایدر می و بوندن قطع نظر
غازی سلطان مراد خان جنت مکان علیة الرحمه خضرلر سنک
عهد نامه هما بونشدن بوانه دک تمام سکسک بئش سنه در و خاللا
بدنخی باوش اعظم الشاندر بونلرک اصلا بر ندق صلح و صلح مغایر
اوزر بکنه کلک اوزره سو، قصه لر ازلر اولوب بولدر عاقل و
فانلر و کامل و دندار و عاقبت ایزنه و طرفنگ راضی و عمره
و مساکینک اسز احتی ملحوظ طبع هما بونلر اولان باوش علباه
رعابا بروردور بو کارنا هنجاری ارنکاب ایدر می خصوصاً سلسله
علنه ربع کونده بشبوز سنه در که نجامت ایلد شهرت شعار اولان
الضمان اولان اولاد امجاد نبع زینک ایلد مشهور عالمدر سبک بو
بر نشا بکنده سو، قصه ایلد زبون بعضا نلق انک شان شی منلر نه
نابنی بوندن قطع نظر نیم کتور دیکم نامه هما بون شو کمنفر و افواهدن
مسموم بکنده سو، جوئی و کلی و خوف ایلد بکنه وار می با خود

انجا آمدن بر استیفا را بد برشته کویست و بکزی اولمش در دیدم بوق
دو نفسم بجهت یک معقول بود فی سوبله دورسون اولایزم قدر زلمو
هل زمان یاد شاه اغواسته انصاره حضرت یک رکاب مهابت نونه منوت
اولان الجبل علی بوز بوز فز نس فو بعبع دن کلک الیوم سبزه
مسا فز و سبزه و نکت اعما دالدوله بنر حال اصل و مفدا امور
نیزک الکوده در و جمله مکالمه سبزه اوله کر کرد رینوز کورت ک
و حال مطر موریلوب سبزه مقدار افافه مناجت اولمشر مواخیز بونند
بو مناقشه مجلس اولین سوز عبدر اگر بوندن بر مراد بکرو آرا بسبزه
منظره اوزره مکالمه ابد کم دیدک بن اداب مناظره ندر بلیم بوب
حباب وردی بندگی تمدن منکر سنکله مکالمه انعم و مجلسه کلیم بنی
شک کتوفه زلمو باوش هم خضر شاه جمماه خضر نونه کوندر مشدر
وارر اندر بله مکالمه ابد رمات خاطر الشونله فونا غه کبدرم دبو
کوکت اوزره اکن همانقی با اول دفن داری و شس الکتاب بانم
کلوب بنی طوب لطف ابله کرم ابله اعما دالدوله حضرت یک مراد
بو دکله راخی سهوا بدیر معذور مورک دبو ب بزای البغوبوب
اندک خوانش ص و سازنده لر کلوب موسیقی فصلنه باشلوب
ار ابرج افافی وافر صمندر اولدر اقا بنم طبعم جندان اچلبوب طوعا
در کها بعض سئوالره جواب در دک طعام کلوب بندر اقا و ربر
کمال انصافان سرخ سر اکن سرخ رو اولدر و جندان معاصینه
نفس ابد بوب طعام اخوا اولدی سطر ندر اچلبوب بوب
خونا فکرت بر اسی کون برنا کلبه ممانداز و قبوجله کندی
کلوب بندر استند ان ابله برادری دعوت ابد بوب کوز بل
برادره نیم بجام ابدوب باشلوب و بر زهد با عرض ابدوب

الهی افندی دونکی کون رنجب مع ایندک بزہ خاطر مانده اولد بلر
لطف ایلسونلر بن اکی ایلنی وزرم لسان دولتی نیمم بزنی بارشدر
تغصیر انموز عفو ایلسونلر دیو بزہ دخی بکرمی اولنوز طین شکر و مبوه
کوندر مشلر ولس النی کوندن مسکه وار و عتکک اون لشنبی
کونی ابدی شاه طرفدن بزہ بومبه معارفمرا چون **سینوز نونج**
بجه کوندر مشلر که بزیم ص بزہ النی بکک او مبوز او نوز او وچ غود
ایدر او نوز قول بکش ایلر فوجیلر کنه اسی کنوزوب تسلیم ایلد
فہوه و سرت و مخور اگر امتدان مسکه النی صفالی النون و سر

قدر قالد فده مساع المة نامة هما بون في الوب بالا طونوب ووصول الم
ابد ادا ب مجلس ملو كانه اوزره نمنا ابد ركت السلام عليكم اعود
باسم الشيطان الرجيم اسم الله الرحمن الرحيم هذا الكتاب بنا خلق عليكم
بالحنى ملا فرمان فرماني ممالك ثمانه سلفان البرين و خاقان بخرن
ثاني **سكندر ذو القرنين** خادم الحرمين الشريفين سلفان بن سلفان
ابن السلفان شوكتلو قدر ملو غطملو سلفان شاه ارجح خان ابن السلفان
غازي محمد خان ابن السلفان ابراهيم خان اعمامه انصاره حضرت بكن
نامه هما بون شوكتمفر و ملر بدر كه شا بجمجاه خورشيد كلاه حضور
سعا ذلر بنه حتى جن سلام اهد الوب خاطر لرن سنوال ابد
دلو اذان بابه سبله بند آواز ابد سولدم بن بو كلام فخران اوزر
ادا ابد ركن اعتماد الدوله مساع طرفنده بنمله برابر طور ر ابد ر اكي دفع
نامه هما بون نوجه ابلدر بن اسلا الثقات اندم بر ذفوه دخي شاه
كند بلر بالنفس المغه مبل ابلدر اما بو فولدر نوري تمام ابد كجه
قطعا بر طرفه با قدم سوزمى تمام اند كده شاهك او صحنى دفعه
مبلنده نامه هما بون اكي دفعه نغبل و باشم اوزره قيوب شاهه
صوندره دبزي اوزره فالقيوب نامه هما بون اكي ابي ابله اللدن
الوب و اوبوب بشته فودر والنده طونوب اندك فرلوا
افكنه اشارت ابدوب اول دخي شاهك الندن الوب
واوبوب باشي اوزره قيوب النده طوندر شاه بكا اونور دلو
اوا ابلدر بنده كرتا دب ابدوب اونور عدم نكر ارام ابلدى بنه
اونور منجه قيوب كنى اسي فولدن طونوب زور ابله فمود اند فر
ابند كه سنوالى شوكتلو منكار حضرت نر نه عالمده در دما علير
چاغدر يعنى فرا جلر ابو مبدر و خالا اسنا بولده مبدر و بد كلر نده

سندخی بی شاهم المهدی تعالی وجودش بقرای صحت و عاقبت
اوزره در مغر سلطاننده استراحت اوزره در لر دبو جوا
وردوم وزیر اعظمه فارسی لسان اوزره نیم آدمی موردی
بنده کر شاهم اسمم مر ازمن پرسر یعنی آدمی شاهم بکامور
دری بم الحی شاه روم **میرجه دغان شاه** بود سوم دیدم
یعنی بن دری بم و پادشاه روم حضرت نیک الجسم پیرنه که
اندر کافلان ایت در آنی اج اسم کر کرد دید و کم کبی های
الحی افندرسن خوشر کلدک صفا کنور دک بولدرم جوق
زخمت جلد کبی دبو فارس بجو صور بر فاج جوا بلر وردوم مسکر
کنورون پرنده او نورسون دبو دغان ابلدر قیوجیل کخدی
بورک دیونی فالدر روب شاهک مقابله سنده او نوران
وزرا مک بانته کنوروب اینیم وزیرک الت باننده بر کوشند
واوکه بر فاج طباقی شکر بله قیوب بزخی بکده باشد قی اما
شاهک نظر دایماندن بکا اولوب وزیر ابله بر زنی سونبلر
اقانه دیدلرا نشندم اینی وضعلندن حضورست و انبساط
نراشر اعدم تکرار شاه بنی فر شوسنه طلب ابلدر قیوجیل
کخدایی قولنوممه کبروب فالدر در شاه حضور بنه کنور در ایاتی
اوزنده بنه استانبولدن چغالی نقدر مدندر و بغداده فاج
ایده کلدک و نمقدار مکت ابلدک و شوکتلو حکار حضرتی
سنکله بغداد و البسه نواشر نامه لکوندر دخی حسن باشلوب
آدمدر انکک هموار نقندن حضورم مشهده واران زوار
جوق رعیت ابلدر بر وجهه بخشش کشیدر دبو و افرناسر
ابلدر سندی مناسبتند وجه معقول اوزره جواب وردم تکرار

نکرارن فارثوسند برینه کند رخی و ش کندرا و کنده کشته
اکرامانه و اثر شکر کند در اکی و فعل النون ابرین اید جا
کدی و فیه کدی بیه ساده نفا ره فضلنه باشد بر طعام
دوشندر نکار زره مخصوص فیه کدی اندن صکره فالقوب
اونور دو غم بر دن و دغ ایدوب خانمزه کدک بر هفت دن
صکره نری وزیر اعظم دعوت بندر بز دخی دولسو صاحب
دونت آندخ حضرت یک مکنو یک و معالوب کندک اعتماد
الدوله بی کورد و کی کنی بر ندن تمام ایدوب استقبال ایدی
بزه کندر باشد بر کوس نری مکنوب شرفی نعلیم و اکرام اید
ایدوب بدنه و بردک اول دخی الوب ایدر باشی اوجنه فود
بزه چار شرفی و شکر کنور و دیگر گاه نور کی و گاه فارسی مهنه
باشنوب اشعار لر اوجنه رف و گاه استانبول و سارنگ
محرور کندک آب هوای لطافت لطافتی سنوال و اصفاسنه
کوره جو ایلر و بر لدر اول قلمه و افرا اشعار اوقندی ارباب
معرف جمیت اولفعا کریمت اوزره صحت اولندی الحمد لله
جمله بی حکم بن ایلدی روم ایلجت روسوند بو مرثه فارسدان
دارا امین موسنا بشلا بشدر موده موسفی فضلنه باشندر تمام
کدوب نبوب شرف ایلدی و فالقنده بزه برد و نامش النون
رختی اشک بشش ایدوب اقا کاتبی جمور ایدی و رخی بر بندان
ایدی اقا اوزرنده بخت النون بشر منغال مفدار بر النون فالقوب
بسالمی دخی افا کوزه ایدی نبوب فوناعه کدکه الهی قدر ز کاس
ایدی مبر خور و رفا ایدر و حلاه دارنا خنده بیه کد بار بیه بولده دخی
معدد کد خسته و بر فاج زراع سنال و برو ب دغ ایدک

بر فجاج کون مکت اوزره اکن مکر شاه بزوار دغوره اصغانه منزل
ابد ادم ار سال ابدوب بزوم ابد هم صحت اولغی ایچون ارباب معارفه
تجلی اولغانور کبیر مسرور و مرغاس و معجزی و محمد بنی
نامنده الی نفکسند و بر فجاج خواننده و سازنده کونوردوب
با نبره صیبن ابلد بلر اکثر اوقات الما بلر اکلنوب مقدم کونورد کلر
ایچو یومده سان اوزره تمام اولدقده مکر ارشاه طرفندن و نجر
نورن ایچو که الی یک بنور لشمس و شمس بدر معرف به اکلوب بر فجاج
کوندن مکر شاه بنه بزوی مجلسه دعوت ابلدی وار دغوره بزوه
نامده مایلون مضمونی و موجیه اطراف مکندر نه بجز ابلد کلری
فرمانلر نفور دن مسکه مقدمه ما اولورد و غمز مفامده اولوردوب
شکر شرنلری ابلدی اندن بزوی خوشسند کونوردوب اشکر سن
ابومسن قونامندن محفل و امسن دیدکده علی شایم مهر و جلال
معدومظم الحمریه عالی زوق و زور در دیم خکار خضر لر شیدی مفرز
سلطاننده می به حسه سب و شکار ابد لر می خبرت هم ابلر
شکار کوه دفعی ابلر می دیدلنده شکار کوه ابد لر دیم کولدی بلر
واند ماجد لر می ویرد می سب و شکاره مائل لر ابدی بونلر
ایچون نجر لر حصوسا سب و شکار ابدک نظامک شاندن
کرت ابدی که ابد لر ابد لر ابد لر ابد لر ابد لر ابد لر ابد لر
بادش نجر سب و شکار ابدک که کبیل معارفه غایت سعی ابدوب
نواج ملک اسلماک نارنه خیل نبعلری وار ابدی بر کون
نواج معارفه ابد لر ابد لر ابد لر ابد لر ابد لر ابد لر ابد لر
ابد لر کبیل و شکار ابد لر ابد لر ابد لر ابد لر ابد لر ابد لر
لور سبیم مافل حجاب و بر شکر بادشاه هم رعایا و اهلک

فلو بنی مبد انک جمله سید لردن لذت و لطیفه در واغنده انتفاعی
 زیاده در دینش پشاه بون و واقف اولد فده کند و کند و عهد
 و عین انبک اگر حق نغالبه بکاخ عثمانه جلوس انک مفدر اید بسه
 قطعا مبد و شکاره کنیوب نمیر قلوب عباد و نرفقه احوال بلاد اید
 نقب اید هم دبو ضاب باری اید عهد البشر شمدی اول عهد و فنا
 ایدوب دائمائت صادقه لری جلب قلوب و رعایا در املا مبد
 شکاره رعیند لری بو قدر دید کند غایت بسند ایدوب بخشین
 ایدیلر با او قائلین نه ایدر کدران ایدر لر و کلن لری ندر دبو سئوال ایدکی
 جواب و برد مکن شاهم هفتنه ایکی دیوان ایدر لر وزیران و عیال
 و رجال دولت جمله قبه عالیله به عموم جمع اولوب مصالح نمایی کور لر
 و ایکی کون دخی حاله دانا و ابا مور و فلر کنایه و اربوب
 و شیخ الاسلام و مدرین و سایر علما اقد بلر جمع اولوب نغیر نغیر
 و اخایت نبوی مذاکره اولنوب کند بلر نغیر ار دندن استماع
 ایدوب مسئله ذاولور لر دیدم با ایکی کونلرک نه ایدر کور لر دیدی
 بنده حی شاهم جموعه کونکر مومنلر بیبر امبد را بدست الوب
 خوشلق و فنی جامع شریفه شریف ایدر و اشراق و ضعی قلوب
 و صلاح جموعه جماعت ایلداد و نیکر ایکی ساعت مفدر لر و اعظ
 اقدیک نغیر و بند بنی استماع ایدوب مفدر سعادت لرنه کلور لر
 با قصور ایکی کونلرک نه ایدر کلنور لر دید کند بنده شاهم
 جموعه لشی و زرا عظمی دعوت ایدر لر و امور دوله منلق نغیر مصالح
 و خل عقد مملک و ارباب صنور هالونه عوض و فرا کره و افضاسنه
 کوره خما مکن و رر لر و چهار شنه کون علی القیاح ادای مسده
 و دعا و اوراد و از کار دن مسکه برهما بونده اولان نیر اندار لر و

برج جمده و خولت ص با الحمد و زرا و امر او امیمان دولت شاهک
 محبت جمع اولور لر و او گنه نشیوزیکک التون مفداری التون
 نور ارشاه انه البید فاشدر و برقیضه التوب اشده انما و
 الدتوله به و بر مسکه جمده حضار محبت بخش ایدر ارشاهک
 الی طوشت در جو خلق بر نه بنه بیک و اهد ایدر اول کجه فو کفر
 دعوت ابلد ایدر ایدر ایدر و دفع ایدم ایدر نشی کما ایدم
 کوندر و دفع دعوت ابلد ایدر و دفع بزه غطیم انوار و اکرام
 ایدر و بعد خنکار حضرت زینة عالمه در همان استا نوله می
 اکلنور بونه بشرا و نه فونان بعض شهراره کشت و کدار و سیر
 و سلوک ایدر لر می دینو کس نوال ایدر کشت
 و کدار سور و دینکر نه معن بر در دیدم سور و بیکر که بعض دبارک
 آب و نهوایی و بعض نک مسیره کایدنرا و اولور اول جهت ایدر
 و افر می دیدی بنده دنی و افر می دیدم خون دیدی
 بزم استا بنولر جناب بارنگک بختبند مغفله اولشتر
 زینت بای تخت ملوک عالمه جنشدن ماعداد دنیا و آب
 بنوا و لغافت سبیرا و جو سار و دست و کوه سار و مسیره کاه
 حضورنا مجمع البحرین و ابکی جانبده سا خلهها و زینا لکه باغ
 ایدر ملکی و فو کس بر نه فوننه در اول مقام فرخرا لزر کونه کونه
 دوق و صفاد آب نهوایی همه و عالدر ایدر بر انموت ایدر باره
 کلمات لغتیب جوان با فامع در دیدم با استا بنول کوزل
 شه مبدر دینو سور در بن دنی ایدم مرتبه خبر و بر دم بیکر
 ساعت مفداری استا بنولک اندرون بر و نشدن و جوب
 اطرافتن موسجد منابره لا و مدار سر عبرت عالمه ندن

همه صا که سرای جدید عامره سلطانک طاق روانی و نموده است
و باغچه عاتقه و صخره سر آبی اولان تکلیفات و از بارش
گوها کون و سر و شان و خیابان و سرای نوزده موضع و اولان
کلیات و حالات و اسراف کر که کمی نقره در آن مسکه نیمی
شاهان باشد و او رنگ غبطه ابرو و آن بیجا بود
جهانده بوسه داد عظیمه کم مالک اولت در ملوک بکیر و کیمه محصوره
بو عطیه و الالبونک و صفی جملد جمع حالان برادر باب و رنگ
خال و عطیه حاجت روی زیبا و را دیو ختم علم ابدی
بفرزندان بزم امفهان دخی خود در و مرغوب در ویدی بندگی
سبببول دیدم امفهان شنیدم شنیدم کی بود مانند دیدم
اندک مسکه بر از نعلک ایدوب بنه حفظار حضرت زینب سلطان حمیدی
بن جوق کورم شول مرسته که مجلس بر فلیمدن جنم کسوفات درون
خالیده مشاهده ایدرم غیا اندر دخی نری سوزی و مجلس بر بزم
قدر و ارمی کسن نیم بلور سون دیدی و ایند شام امفهان فلیمدن
قلبه لول و در بچشم ظاهر اگر بماند نیست بنسبت کس کس
دلها را دیدم یعنی طاهر کوزله نمق کهن دکمه کوهلده شاه ای کیم
بنگنه قادر دکدر و ایند قلب کوزله بر بکیزی مش هده سوزی
دیدم چونکه جناب سعادنگر بومرسته اندر سوزی اندر دخی نری
سوزی اگر سومبه از ایدی نری سزه کوند فرار ایدی و نامه ممالوتده
دوستلق عرض ایدوب نوقدر زماندر مکنو کنگلیدی احوالنگردون
خبر المدق دیو باز ما ز ایدی لکن شام هر آئی علی اید ابراد
اید کدن غایت محفوظ اولوب نه کوزل ایهام ایدی ایدر بزم
وزیرنه سوبلدیلر بوندن مسکه خواننده لوس زنده لکلوب

و فک انداز لکلور لر وقت ظهره دک اندر سب ابر و اندور
دخی نبر و تو فک انداز لقی ابر لر و نشان او بر لر و ام زلمه
انعام واح اندر لر لر لب الفهر سنجور لر کلور لر مسنده
جود و بشر و بنزه دار لقی ابر لر ان سب ابر لر و اعانور لر
دید و کج غایت استخوان ابلد لر دخی و زر نه مدح ابر و ب
دو ندی بکا دیکم کی الخی افندی سنک کی الخی بود باره کم کلور لر
نیم کوننده و نه با نام کوننده بهج کلور لر سنی خنکار خنبدی
انتخاب ابر و بکا کوننده رو پدردیدی خبرت هم بن انعام
دوات علیه سوز صاحبی ارباب معارفان وجود عالمه وار و ک
بن الملک حضورنق صعوده خود قدرتم بوفدر دیم های مای
افندی اوله دیم بن سلورم و انه و انه خنکار صم لر سنی انتخاب
ابر و بکا کوننده رو پدردیم اوله بلده کج بقی جوق جوق کور لر
سنی بکا کوندر دبلر غایب سزدن ممنون اولدم بن بسا رو پد
سنک کبی فارسیدان کور مردم خوش کلک صفا کنور دین
دیونوازشلر ابلد لر کمار مفامه واروب اولور دم شکر
شربدی کلدی مسکه طعام کلوب دوستندی و ساده نفا ره
باشلر بد افر اولد فده نبوب فونامه مدم بر فاج کوندن مسکه
حلول ابر و بکا کنور و زه غایت انبشار
ابر لر عبد اکبر دیوش به ابر لر عبد رمضان و عبد امجدی دل
زماوه حاکم مکر طونر لر فتنی ابره واقع اولور ابره انک زبانه
و کت بر شی ال اور موب نازه جدید لیکلر ابره کند و لر بن
دونادوب کرک اعلا و ادنا ذکور و انانث و نوان و مسبان
سور و شادمان اولوب دوق ابر لر ایشدا تجمل نمشر

طعام دوشندی سوب و دواع ایدوب خانه غزه کلکک بر اکی
 کوندن مسکه اعنما والدوله خبر کوندن مشرکه بر الحی خاطر ایدوب
 کند و لرا ایدوب معارفق اولق اوزره ارسال ایدوب ز زمانه مهابونن
 حوالک انه ورزر کند و سی نهی کبدر ورزر امفد مار ستم خان
 اندر ارسال اولنان نامه فرک جواب فهد باشا و صوم ایدوب کلدر
 ایلچو ستم خان نهی کلدی دفانون دخی معلومدر که نامه اکی
 او فربر اولور دیمش در ستم دبد مکه بو قانون وضع ایدوب کلدر
 بادش هلد کلدر ملی اولدر دخی با اوله اولدونی خالده کرک
 بزم کرک سنک و سب ز ملوکک شهنزاده لری تخت جلوسدن
 مقدم ناهل انک با خود جواری طونمق فانومبدر دبدم بوق دبو
 جواب و برد بلر باشا هلد برادر و برادر زام و مگوچه زام لر ستم
 جاریه و بروب تزویج اندر دبلر دبدم شاهرک مرجمتی غالب
 اولدوغندن انلی اسبر کبوب و بردی بو جواب اندی امدی
 بو نغدرجه فانونکیز بوزلدی دبدم بوندن عظیم قبل و قال اولوب
 عاقبت غبری جواب بوله مبوب براغوب کند بلر نکرار وزیر لری
 بو خصوص ایچون بزلی دعوت ایدوب وارلد فده و افر کلا فدن
 مسکه الزام قبول اندی اقاظا مبر اگرچه فانون دکلدر لکن
 جنابکیز سب ایلچیره قیاس اولما سزوشا همزک سزه غایت
 محبتی وارد در جنابکیزه نامه مهابون جوانی اولق اوزره سزه اجمال
 اوزره بر نامه و بر بوزر و ستردن مسکه نغیقل اوزره الحی فر ایدوب
 جواب نامه با بوزر و ارسال اولور دبو جواب و برد بلر قونماز
 کلکک بر فاج کوندن مسکه نشا طرفندن بر فاج خلعت کلوب
 بزلی نامه لغو دعوت ایدوب بلر بردخی خلعتی کبوب واردق ساز

و فسلدون تکلفی بر محاسن عالی نزیب ایشلری بنده سوره نمود
اندر دیر اول محله کند و خاندان بر حاج خانه منسوب
ایدوب خامت کبدر دیر و شرف ابد شمال را کند واقع دا
د افغان خلفند کی مسلمان و کی کفر طغان درت
بیله کلر نیک بر قبیله سندن هر سینه بر زفر الحی اولین اوزره
به ابا لر عوض ابد بلر که رکاب شاه اکی عدد طلا بن و اکی فد
فوزی در بلر ابد کاوب بولشوب معاش نقین ابد کلر سالیانه
اوب کبدر را ایشر حکمت خدا اول محله مسادت اولدی
بولطغان درت نگر کنه کند بلری العجوبه و سیکری غبه
و پشکشری مسخره لر وضع و غمکشری غراب کاوب شاک
خسورند عینی ابد کفر بی طایفه بی سبیه ابد رکی خاشاک
بجده ایدوب هدیه لرین و رروب کند بلر و رکی اوزرک
لبسی و مسفوا حبسی و ارا ایدی امدوخی اول محله شاه
بولش بلر لکن شاهه قریب و کلر الحی ارا فدن زمین بوس
ایدوب کاغذ لرین و رروب بولا لدر مسکه طعام کاوب
بندی شاه بنی خسورنده دعوت ایدوب اشدکی بوکور
دوکن طایفه بزم رعایا مژدر بولر غایت فقیر کمال ایدوب
اجداد عطا مژدون شاه عباس بولردن هر قبیله سبوی
بر مفسد ار معاش نقین ایدوب اندر هر سینه رکاب همه کلوب
شرف و ایدوب سالیانه نقین اولشان هر نه ایدوب و رروب
طلب ایدوب زردیدی بولری معنی اوزره خبر الدکی بولر
تاتار مفسولر سی بر طایفه ایشر شاه عباس دورنه کند تاتار کچی
ملکنی دایما چایوب افغان ایدر را ایشر فرا و صیانت هر نه

اولو را به بنما و غارت و اسیر ایدوب کتور را بمشرف اعتبار
حکومرا اندکده بونلر ایدو دوشلوق ایدوب برزغوب ایلر فوله ایدوب
دومر قیلدیه برزغوب از معاشر نقیبین ایدوب و همسنه دیوان شاه
کلوب خلعت کیوب سلبانه اله لردوسن بسد ملکک و رعایا
نعدی انمکک اوزره قول عهد و قرار ایدوب عهدنامه لربازمشرف
مکر بونلر اول طالبه امشر که طاعتنا بنلا بمشرف اندن مسکر شاه بزم
ایدو صلح و صلاحه متعلق احوال مورد در و مهر برنگ مدنی نمفدر
در جو نمیدر از میدر جمله تک صلح نامه بی عهد میدر دیدی بنده
شاه هم بونلر ک مدنی صلحی مطرز دکلد رکی بزمی سنه کمی
اونوز سنه در بونلر جمله بی صلح ایدوب رجا ایلد بلر لکن دولت
علیه ساعین بوز موب اندک زباده رحالی ایلر بومر نیبه
کو جیلر رضا و بردلر الجنی شول شرف طبله که اگر صلحی منفر کن خانه
وضع ایدر ایدر لرا ایلد نیه جوالری نر نیب اولنه دیوغمد
نامه هما بو نمزج نصیح اولمشدر و مهر سنه بخار و الجی و هدا بالری
رکاب هما بونه وی اولنان مهر نه ایلد اسطه دیوان
علیه خونه عامه بنسبیم اولمنق اوزره قول و قرار اولمشدر
بزم عجمه خرب کسرد لرا خواللری کسول ایلدوب بر مفدر کور
دستان بکلر ندن نشکی صورنگ منشا اظهار ایدوب لکن
لسانه کتور عدی الجنی شوبله حسن ایلد مکه و زری صاغ بانمندان
طور ردی اشارت ایلد و لکن بو فوکلر جهوران جوالر عدی
ایدوب شایم رفیق سعادت فواز لر نده
سردم اولان کوردستان بکلر بالجمله رفیق امانت و انعام
اولوب جاده استغافمندن کسرموا بخلاف انمکه فادر دکلد در

اگر جوئی و قلی خلف ابد را به کس خشن اولان و ز را بکل
بکشد اندک جو اسن زینب ابد را و رکاب هما یون عرض ابد
بر نه با او قلی و با فداشن نندب ابد را در جناب سعادت
اشن و جلوسلنده شهر و ز با سبی ظهور و مملکت کرده نقدی و اولان
ایدن بی سلیمان یک کسنا خلفی نامه شاهی و بیکر ابد در قوم
سلطان مصطفی خان غاری حضرت زینب جناب سعادت ناکرک
حاضر شرفعلری اچون دنورک اولان درین جمله فیه و رفع ابد و ب
منی فلین اخوه نوحه ابدی و عمب اولان مملکت سینه رده
ابدی و مقصود الی کونده زوب حاضر شرفعلری سنون ابدی
معا و فکر و کلب در دید کمد علی افندی صحیح سو یک سن جو نسیم
اولدی مکرار ایدم شا هم نیم دنی سه حد لره منغان سوزده وار
در دبر اچن و زری قوی منسوب بحاش رت ابدی بندگی
سوزی جو رده بادش هلهه لایق اولان کند و سر حد لره
ایچ اللری قبی حفظ انمکدر و بدم اندن مسکن نامه اند سو نای بدی
اکرام ابد الدم منفا حضرت لینه جوق جوق سد ملر ابد و غار
بور سز عرض مهند کنوره سز و نکری افندی اولسون شو لره دینگی
حق تعالی انلره و بزه جوق بلر عمر لره و برسون و دایما بمرح بولر
الجبد قلوب طرفیندن ابواب مر اسس کشف اولسون
بن انلری سوزم و دعای سبیم انلر ایا نن جید غازی ضعا لر در
دایما اوقا نلرک غا ابد کجور و ب انلرک دعای بزه فرض سنبر
بولر نیاز مند مکه انلرح بزنی مبارک نصیر لاندن لهجور انبوب
دعای بزدن فراموش بوزیمه لر زرا انلر غازی خداوند کار و حق
ایله دعای در کاه حفته معنولدر و بوضعم کلام ابدی برونی اوس

اوزره و دواع ابدوب کتبی فونا غم کلهک ابر نهی کون خوج
راه اولق اوزره اچ کوندر دبلد اچ
ایدر نزدخی دولت علیه نیک شانه لایق کنورن اولمزه چوقه
و فوشرو به مقدار سکه حنه شهر ماری و بروب کوندر دکت
اندن مسکه بول نه روکی کشر و عنه میاشرت ابلدک نکرار
وزیری نری دعوت ابدی وار دفعه عظیم انوار و اکرام ابلدیر
و مصاحبه شروع اولندی وزیره ایندیکی شاه جمه خضرندی
مجلسند که حد احوال سوخته بو بخون دید بکر دیدیم جواب ایندی که
بلکه طبع شاه کدر و بره جگ بر ماده اولم نری مغایب ابد
شمی بوبرک بفالم دیدی بندخی ایندم ابتدا

فصل نامه سنده معراج اچکن بر و سر ظاهر
بخون مهور ابدوب اچنه ادم فود بکر کذا لک بغداد سنورنده
با جلال حواله سنده بر اکی محل خوابه وار اچکن شکرک فله فله
عشیر نکرانده واروب باغ و باغی لر ابله مهور ابدوب نولتن
ایند بلر بر دفعه منع اولمشیکن نکرار نه کلوب محل فروری شبن
و آبادان ابدوب خالاک کندر در معلوم کزد کلمه و بوندن
ماعد الشبوسنه و ان ابالننده واقع حکاری خاکنه اچی
مهور فرور لکنه و افطار و فرما نکر ابد طرف شاهبدن معاش اولق
اوزره نمشر نومان اچ کوندر د بکر خلافت بر بزم ابله دو سئلوق
ایدر بر بو معقوله و کت مناسب مبدرد دولت علیه طرفندن موخذ
ایدر لر ابله جواب ایدر سزد دیدیم علم انه حجابدن بهر اشعی
مسالوب اولمش اچکن باشک حمره جهره سنده اوردی و عیندار
ابدوب دیدیکی شاهیم باشی چون بوندن خبرم بو قدر دیدی

اگر جوئی و قلی خلف ابد را به کس خشن اولان و ز را بکل
بکشد اندک جو اسن زینب ابد را و رکاب هما یون عرض ابرو
بر نه با او قلی و با فزداشن نندب ابد را در جناب سعادت
اشن و جلوسلنده شهر و ز با سبی ظهور و مملکت کرده نقدی و اول
ایدن بی سلیمان یک کسنا خلفی نامه شاهی و بیکر ایدر قوم
سلطان مصطفی خان غاری حضرت زینب جناب سعادت ناکرک
حاضر شرفعلری اچون دنورک اولان درین جمله فیه و رفع ابد و
منی فلین اخوه نوحه ابدی و عمب اولان مملکت سینه ر
ابدی و مقصود الی کونده زوب حاضر شرفعلری سنون ابدی
معا و فکر و کلب در دید کمد علی افندی صحیح سولکسن جو نسیم
اولدی مکرار ایدم شا هم نیم دنی سه حد لره متعلق سوزده وار
در دبر اکن و زری قوی منسوب بحاشی رت ابدی بندگی
سوزی جو ردب باوش هلهه لایق اولان کند و سر حد لره
ایچ اللری قبی حفظ انمکدر و بدم اندن مسکن نامه اند سونای بدی
اکرام ابد الدم منعا حضرت لینه جوق جوق سد ملر ابد و غار
بور سز عرض مهند کنوره سز و نکری افندی اولسون شویله دینگی
حق تعالی انلره و بزه جوق بلر عمر لره و برسون و دانجا سیزم بولر
الجبد کلوب طرفیندن ابواب مر اسس کشته اولسون
بن انلری سوزم و دعای سیم انلر ایا نن جید غازی ضعا لر در
دانما اوقا نلرک غا ابد کور و ب انلرک دعای بزه فرض سنبر
بولر نیاز مند مکه انلرک بزی مبارک نصیر لاندن لهجور انبوب
دعای بزدن فراموش سوزمیه لر زرا انلر غازی خداوند کار و حق
ایله دعای در کاه حفته معنولدر و بوضعم کلام ابدی برونی اوس

صده دنده الوب لراد از لوب که شاه جمعه خیزد هر طرفت ان بولوه
ادم و خوت کوند رلوب سترزم قدیمی سبت لوب سترزمه جو مکر
عمو ایدم رطابره طوب رو مال البیه سترمزاد کز نه اب مسعوده
اولنورد به ارشاهه اب اعزاز ایدوب بن انوره ادم کوند
دوب نفونق اید بکند واری طوب بولیم گذشتنه لرینه
استغفار انو لدرش همز مننی غالب اولوب
بر کابینلو لشکر تر نسیب ایدوب جو الرین ویر کله وخی رضا
وینر از مباد اکه ایلرند به بنجا هلدنی ادا ابرم هلاکت اولو
اغنده بیر معاتب الوزور جو بونو غیب ایلر بر مفید ارم کمنز
بر شالدر سبت حالاکیه و کوند و در حلوب را خنی نرکت
ایدوب اصلاح لطافه سبی اننده بم اکر اکر اکر کرده نقیبات
اواندی ایه عمو ایدر معاند سوکستر جبا بکرکت قدرکت بلمز
دکتره ... انما و شامدی صنوفنا بو حکما حضرتی
جلالت و قدرتی و تمام حال و فعل و فراسی و جمیع فنونده
مهارتی و آلات خوب استمالنده و رعایا بزور لکده و زم
شاه جمعه خیزد اولان محبتی و خوبین الشرفین داران
زوارین محابلی بالجهه معده منور هفتد و از بکدن زیاده
غزی سوزار هلدنماه تعالی کفر ایلر وخی صلح و صلاح اولوب
راحت اولد بکر عیاسونون غمدی صنایع حضرتی ایدر کلنور
زرا ایدر هدیه النیده بو سرورن اولماز سرتی ایدر مفید
اولونق انصاف شایاندر و ای شدنی جواب ایدر کما خاتم
بن استانبوله ایدر اول اننده اطراف انکافه و مانکر خور
و عینین و مناسره اس ایدر لایدیکه روم ایلر و بوسنه و غیره

اینها

ابا لشری وانا طولی وکورد کسان و عوسنان و شام و حب
و مصر فامره و اربنجه و خمین الشریفین و جد و بکر ساهک
جوانب اربعه سی دفتریم طرفلری و نانا رخا نک مغوی اولام
ممالک و بحر سفید، اولان خواهر لکه کربد اطمی و ساقر
دفترس و استنایموی و رجو کس حوزه لکه بد سوز دن زیاد
خوزه لر دکنه بوغازنده طولس و طرابلس و جابر و درخان
و نونک امثالی نمقدار در باده و قره، بلاد شهر
و ضمه لر و اربسه انلر اولان جوامع و مساجد و مدرسه و عیانت
و خان و خانقاه و دارالحدیث و نمبه لر بالجملة اهداد عظاملری
خبر انلری انلر کشف و دفتر ایدوب نمبر و نهم و مفرزفه
اری و طایف و علوفه لرینی ادا و سایر فذاع و حصون
جه خاندن ممالکین و مطوب و خیره و سایر آلات بجدید و بمنز
و نمیل اولنوب نظاملر و بر ملک او زره جوانب اربعه به فرمان
ارسال اولنور ایدی بنسب کز اول ایشاده بو طرفه مامور اولم
خالا برکنه دن زیاد اولدی غالباً نمده دکت خبر لر کنت در
دیدم اقا خان نیم ایل شو بله شور ایکن نخری ابد رکت دایما
قولاعی بخره، ایدی صنی و قوم سلطان ابراهیمک و لاد
باسعا و نلر فرجه خبری بنسب ادا و البسی وزیر مکریم حسن پاشا
حضرتنه کلدیکی کبی انلر دخی منزل ایدیه نزه بر دیوان جاوشی
و بر جو قدر کوندر و ب شهرزاده جوانمخت افتد عرتک و
ولادت هما بونلر نزه بر نارنج و غوب انشا عجله ایدیه طرفه
ارسال ایدیه کز که دولت علیه به کبدره لم دیوزره منو کد
مکتوب کخره ایدوب ارسال انسد و کی خبری شاهک سمونه

الفاولنشن وزیر اعظم اول مجلسده شهزاده حضرت نیک و ناریک
 اسنوب بونفرب ابد شوکتلو ضکار بزرگ و درخوم سلطان
 مسطی خان افند بزرگ و سایر شهزاده کان عد و این سوال
 ابدی و حضور احتلری و اربدر دیوسوال ابدی بندنی
 عد دلین علی الانفرادی علم مابکر میدان زیاده اولی واردر
 وساکن اولد فلری مکان اولغدر مرغ و دلگشا در کعبت
 اب در و قطعاً مشرق جنتی اسنوب اکثر کتب معارفه و جرد
 مشق و درس نواجه لری و کتب نفی و انواع الا ضرب
 بانرزه و وجود و هر برکت هر لری بی میل ابرار فصحا مانع
 یون و دیگر کبری معرفتی کتب ابرو و حق نجای حضرت لری بونر
 بر استعداد و برکتی سائر طبعه کتب بر تفننه و تحصیل ابد و کوی
 معارفه بونفرب انعامه بر کوی و تحصیل ابد بلور لری انر جمله
 شمدی شوکتلو و غفلتو بادش اعظم سلطان احمد خان حرم بزرگ
 سلطان سیدان نامنه و برت بزاده و الازاد لری زازدر که
 اداب و ارکان و فضل عرفانزه محکم عقول و ضادیه قبول
 علم انعامه کوی و وجود بهمت نمود لوی انواع جوامع معرفتی
 مرکب بر نور بسدر نخبین شمدی اون ایله باشنده در لری
 جمعه کونلری معاً جامع ستر بقدره وار و قدر خصوصاً عیدین بکرین
 الابدی اولد فده بیت شاهستاره بعجم و من شماره وضع
 همیت پیشرو انساب بی پیشر معروفه یور و یوب و شعور
 اشتراب ابر که با داشت هم بن سحر یوزیم که سحر
 یدزی دایما افسانک او کینه یور حق بودر که با داشت عمر

طلعت

طاعت روز افزون ابد افتاب عامات و فرزند دلبند
شهادت افند غیر سلطنت است این سخن میرزی بی بران و برتر
انداز در حق تعالی عمر و خون مندم تا بم ابدیدیم حضرت محسّر
عظیم بند ابدیدر اندوه شکوه این یکی جنبه کرده و بر دگر
نامه مراد او نوبت عاده نکند اجمال در آن است این خواجه نقیصه
مرغنی قویه فان ایدار سال اول نور سز بر دم غریب نواز بق
ایر سز و فوک نلق نکت بر نه کشور سز بیو نوصیه ابدیدر
بصده و داع ایدوب قونا غم ز کدک شکوه بشر رانس
آت و بر قصار فطر و بر قصار دده کونزه روست نزدنی شکسته
کوره بخشین برین و بر دگ و بر قاج کونزه شکسته حرکت
و صوب مراد منوجه اولدق امر رسالت تمام اولدی بوندر مس
مرزبور کون کیفیت سلطنت و اخواندی و مملکت کونک اجمال
حالی می بود که اولاد شاه عمجات دیوان بو طرز و سابق اور
فور شد که آنجن کند و سی خلعتی معزز بر نوک کت منجم
یا لکر او نوزوب فقط بر بصد و غی وارد که آه ارقه و بر شر
بوندن غیر بیصدق بو قدرش هدی غیر بی کت بیصدق
قوللغنه قادر دکلدر وزیر اعظم او را شایسته ای در
دیوانه تمینا شادن بش زراج مستوفی است این دوزر
وانک المتی یاتند دفتر دارلوی و ریس و کت بر ارباب
مناسب او نور رت شو صفح و زرا باب کت ز اولاد غیر
او نور رالت یا مند بگری کت و کت بر و زرا سی و کت بر
او نور رت کت ضاع یا مند قزرا کت و بیاض قبوا غایب
مخامند نور شید و معاصیر دوزر رت کت کت یا شیبی

او چونزه قوق قدر نازه جوانگر که خانزاده لور کورچی بکزاده لوی و هم کسر
دلبر لوی دور لور خانزاده لور غایت نازک و دهر در لور لکن آن و بجز
بو قدر بیت بلن خاک سنبولدر رسوم شیوه نازی
کنارک دلبری نازکه اول نازنین اولمز مسداتی اورزه
نزا هندی اولمز اولور لکن نازک دکله در شاه بچک دخی
لباس لوی و قیافه عجب در و بافتن در مثل بیت
ایا خبر بوم با نبال ملک عثمانی سنی بکانه دهر انبری خانی بچون
بر اعجاز لوله در درم کنگر نش عجم

نسابی یا شغف نسابی ناموزون

اما ملک کنک الفش قوناق صوبه والیه قوناق ارض اولوب
غایت همور و اباد اندر هر قریبه سی درت بشیوز خانه بی ملک
خانه بی و جفته حاملی و هر اکی اوج قریبه اراکسنه برک بشیوز
نصبه وارور چار شو و کار بان سرالبر و سرمایه دار باز کمالر
وافر و قریبه و نصبه لرنزه انواع کمالر قطنیلر اکتشور و لالجه
طققنور اهل فریب جو قدر اکبخی و جفتی قلت اورزه اولوب
ارپه و بخدای و ماکولات نسبی رومک اکیلی هکسه در
اما ملبوسات نسبی جو قدر فقیری قلت اورزه در لور
کند و لرنک استعمال اندر که ملبوسات کندی مناعلری
اخر برده کلمه اننا جلری بو قدر ابقی شال کشمیری
و فرنسز موزه سی کلور ابی دخی نادر استعمال ابرور و بون
دوشمه مغولک نسی جمله کند لوی اشک لور و بو قدر سوک
ممالکده ابقی قلت لوی واردر که بری سر خد هفت سال
میر و بس فروم اندر که قندمار قلعه کبیر و بری دخی

مشرف

هشدر خاندرو بری و آن فکد سید رسا بر و لانیلری بنوقه
اسکوار کھی اچقدر و قلعه لوندی ما عداست هر طرح طولبری
یوقدر و جنبه خانلری یوقدر و چندان رغبتلری دخی یوقدر
کما نزارلق و توفنگک اندازلق فتنه ماهر لودر و خالابو نوره
عسکر نیک رغبتلری و اردر فریوز میراویس نیک یوز اولونکر
سندندن قندمار حوالی سنده غروب ایدوب و قلعه
قندمار بر تفریب ایدو کور و رسم عداالت خان النور نزع
واخذ ایدوب و کیروب اچکک ایدوب ایدو کور اطراف نزه
بر قاج قوناق بیره دکن جوانب اربو کس ضبط ایدری و
عجم فریوز قیوب کتاه طرف نندن قهر استیلا لوبه و قلعه کتلیفند
نجین اولنده فریوز کس لشکرین بیکسند یوزوب و قیروب
القی سنده دکن بونموال اورزه حکومت ایدوب سکه و در
یکسند و نامه او قندروب بورتوی بیت سکه سی بود رک
سکه زد بر در هم دارالغوار قندمار

خان عادل شاه عالم میراویس نامدار
القی سنده دنفکر میراویس وفات ایدوب فرزندانش و کس
ایدری لکن فرزندانش حکومت زجا کبذک اولده منی حیر خلع
اولنوب القی ابدن صکن میراویس او غلبه محمود خان حکومت
مرزور ایس فرار اولوب خالابا باسی کھی بیکسند فریوز کس اولده
جکک جدال و غرب و قتال اورزه اولوب قندمار دکن
تخت کتومی قوناق برونه کلمشدر حالاکومان و مسند
قی ایدوب اقیق اتمده در لر بونلرک اسم اصلندن
اولونک طایفه سیدر و لکن عجم بونلره بولچی تعمیر ایدر لر

این سنت و جماعت نورو اکثر تازی جماعت ایقلار رعایت
ات و قطر از در این شهر او هرگز بر روده به بنزل و قیوت
باغ صحنه صومطول دروب بلایه یا غلر موصلا در این
جزوب اهر لینه قوش نوز لونا تا غلر موصلا در
و هرات شهری بر معظم شهر در قدیم که سلطان حسین
سفرانک و نیمه شایک ابای تحت ایدی غمورا اولادی
الذکر شاه محمد المشیدی سندی ایکه سده در که بر
انجا وان طایفه سکنده هادز لونا سده بر عشرت
یکه میراویسم او غلر محمود کت خوجک اشیدوب اول
دنی خروج ایلامی و او زبک سرخه او بخله او زبک سلطان
ایله دوستلق ایدوب امداد اسندی و قریشی و کت
افین ایدوب کلوب شهری هراتی سبط اندی و حاج
سده در که بودی خیل ممالک سببه خت می سده
بر سوکت شهر در کلوب این محاسن انمشر بر جمله در
مقدم مشهدا تا ایسده عرض و در کلوب یا غلر هاب
چقوب امداد ایدوب یا خود ولایت هادز لونا سده
ایده لم دیو یازمش بر ایدی و بری دنی طایفه
در بندی اولان شروان طرفه نزه شرفی ایدو شمال اولان
لذک طایفه می وارد که بوندنی ایدو سنت و جماعت
بجاک شروان و شمافی و قره باغ طرفه نزه قریب حاله
اندر بر خیل قبایل و عشایر در زبکس توغ اولانری
ابراهیم سنجان و حاج داود بک در لانا لودنی خروج
ایدوب او سده در که قریشی قبیله لک و قریه لک

بنما و نایج

بنام و تاریخ ابرار و بوکسته مبارکه؟ شمانی نام شهری قزلباش
بنام الو بطلط ابدیر و کچه استنلا ابدوب در بند پور و دیو
حالا محاکم عمده سنی و سنوی مذهب قتی چو قدر هر قصه ده
و مشهوره بولسور و یکی فوقتر نه اظهار ایدر مزلو بعضی قصه
و قزلباشی بتون سنی و سنویدر جوامع و مساجد لوی محمود در
صبا و نری اشکاده در حاصبه سنی محاکم عجمی بکلی نذت
مردی سنی و سنی در لوی خصوصاً شروان و شمانی و کچی و قزلباش
سختوی با بیل سندر و بکلی تمس سندر قزلباش از دور و قزلباشک
مجموع ممالکی سنی و ابا و اندر خرابه سنی قتی از در انجق کوی سندر
کو باکو و دوندی انفراده قزلباش اولاش در خفیه و علانته انوالو
مویوند تبق اندیم جل ممالک سنی غایت محمود در و لکن و دولابو
رجال بو قدر کوی یا قزلباش را اول جهده نظامی محکم و شوش
و قزلباشی منزل اول اول اطرافه اول اول اول اول اول اول
ایره یورلو بولور دغه قاور لولا میوب جمع اندک لری عسکر
وخی بر طرفنده قزلباش را اما رجال دولتی اول لری سویلنک
اسلا فنواخی الهم قوم میوب میرا و بر او علی نرم رعابا قزلباش
انجق کوی لمر ایلناز نیاز ایدر البت یقینه کلور شاه
سرفرو ایدر شاه وخی کناهندن کچر رعینی قبول ایدر در لوی
لما خفیه اوله و کدر تخفیف بودر که انکرت بوک دشمنان ایدر
زیرا اوزربنه یقین اندک لری سوز کیده سرش کوری بله ما بوسر
کیده لر الیهک امر ایلدا اوزر لوبنه بزکبت چو کشته را اصلا
یوز لوی کولمز و جدار باب معازفک انفاق بودر که شیخ
او غلنگ دوری و دندی یعنی شاهک دولتی تمام اولدی

قرب الاغراض در دیو استخاره شاق کوی کسور لرا ابر
و فولکوز فی نیمه ارباب معارف و سائب بجوم اوله
کمنه لو ابیه مذاکوذه خفی ایدر ایدرک تحقیق ایدر لرا ایدر
فنه الحمد بو خدمت بادش هبیه ایران زمین طرفه
کلوب کسور لوبه داخل اولدق اکی ایدر زبانه
وقته مغرب سلطان شاهه و انسل اولدق
و اوج ای دخی مسافر اولوب جمیع اموال لوبه و انق
اولدق انده مسکن نامه طما بوقه شوکت مقرر و نیک
جوابیل رجوع ایدوب اللی کوزده دخی سرخند
ال عثمان اولان قلعه و آنه جغتیه حاصی البی کتی ای
مرور ایلدی التی یحیی ایدر شاه طرفه بو قولوب
و بر بیان خروج راه اولدی اوزره و بر دکلهری بمعا
بکون اللی اوج کیم انجه و بر دیلر اوراده اولان
ماکولات و بلبوسات و ظهورات معمار فخره
صرف اولوب قصور قلان اولن بش کیم انجه باب
وانه بفتوب اینی دخی جمله والدی کیم خیراته صرف
ایدوب مساجد و بر مدرسه و بر تکیه تعمیر ایدوب
و چشمه لواجیکه و صدقانه صرف ایدرک الحمد
فدر بلو شوکت و عظمت و انده غزایست عالمینا حمد
و بونما و غنائیلر و مستلوصات انده عزمک شاه
شریفی عالی و والا اومنه انقارا بکون

فوج ابدوم دولتو غنا نیلو مرستو اقدم حرم نوری باغ اولیخ
بم مر آدم انجق انقدر بلبر عجزه و دین دولتو مر غنمت
ابدی الحمد لله تعالی انقدر بو غنمت حسن نوم بر
بره کاتبی مامول لری اوزره او او و کتب
ابدوب دولت عنیه بانک عظیم سنیان
وجلال قدرت و قوتی شنبه
اشدای دین کور کوی بلرد کم
عامة عالمه معلوم دولت در
باقی فرمان دولتو غنا بناو
انقدریم حرم مراد کور
انم نشدن همداله
الکریم سنیان
الحمد لله رب
العالمین
آمین

1173
 سیدین بکری کرمی در کربلا
 که در روز چهارم ماه صفر در روز شنبه در وقت صبح در کربلا در کعبه
 و در حاکم کربلا در کربلا در وقت صبح در کربلا در کعبه
 بعد از آنکه در کربلا در کربلا در وقت صبح در کربلا در کعبه
 بیعت زمین و خیمه از کربلا در کربلا در وقت صبح در کربلا در کعبه

کتاب
 در کربلا

1174
 که در وقت صبح در کربلا در کربلا در وقت صبح در کربلا در کعبه
 و در حاکم کربلا در کربلا در وقت صبح در کربلا در کعبه
 بعد از آنکه در کربلا در کربلا در وقت صبح در کربلا در کعبه
 بیعت زمین و خیمه از کربلا در کربلا در وقت صبح در کربلا در کعبه

1175
 که در وقت صبح در کربلا در کربلا در وقت صبح در کربلا در کعبه
 و در حاکم کربلا در کربلا در وقت صبح در کربلا در کعبه
 بعد از آنکه در کربلا در کربلا در وقت صبح در کربلا در کعبه
 بیعت زمین و خیمه از کربلا در کربلا در وقت صبح در کربلا در کعبه

1176
 که در وقت صبح در کربلا در کربلا در وقت صبح در کربلا در کعبه
 و در حاکم کربلا در کربلا در وقت صبح در کربلا در کعبه
 بعد از آنکه در کربلا در کربلا در وقت صبح در کربلا در کعبه
 بیعت زمین و خیمه از کربلا در کربلا در وقت صبح در کربلا در کعبه

